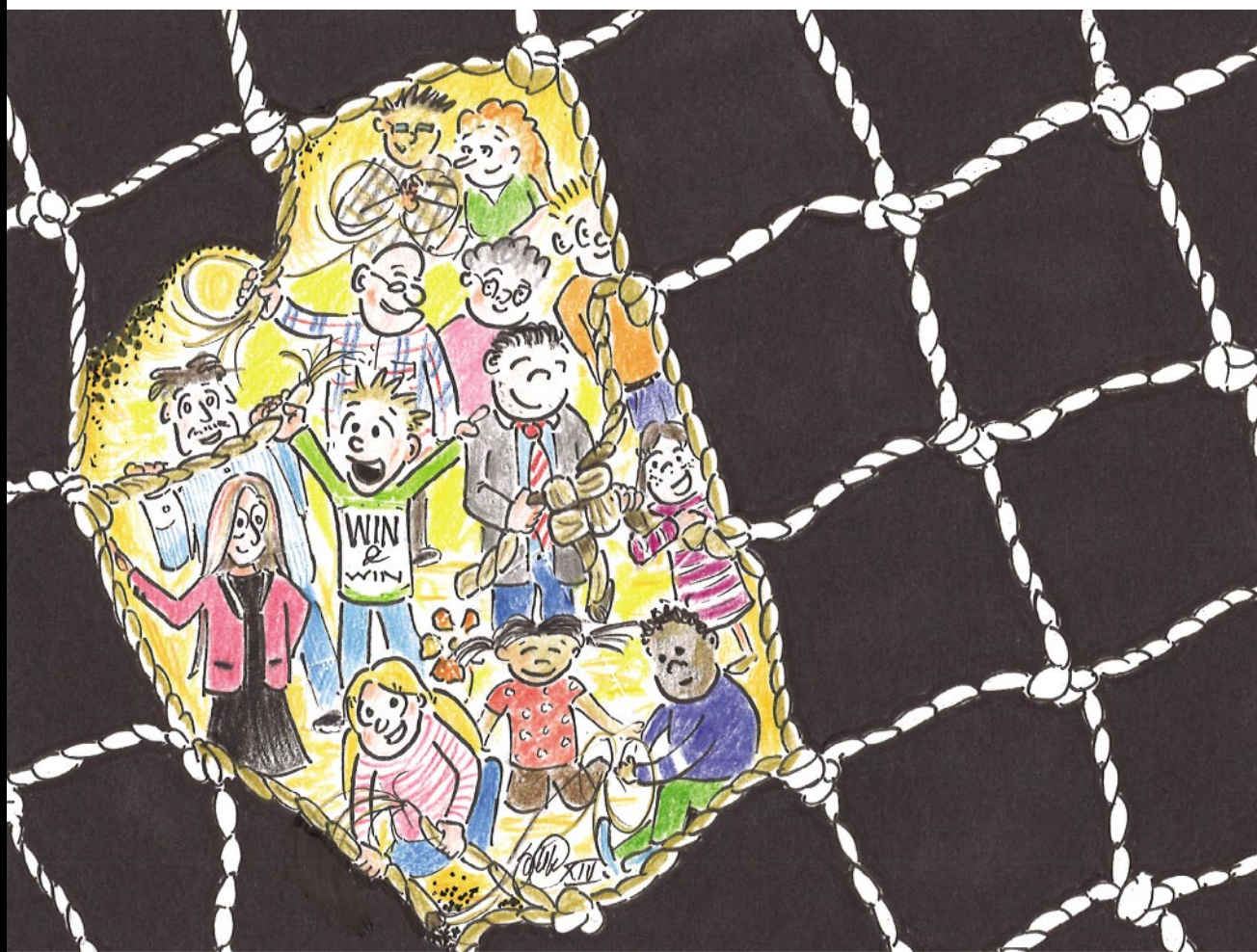

Sami Tantarimäki, Sirkka Komulainen,
Manu Rantanen ja Elli Heikkilä

Vastavirtaan ja valtavirtaan

– avauksia kyläkoulukeskusteluun

**Samí Tantarimäki, Sirkka Komulainen,
Manu Rantanen ja Elli Heikkilä**

Vastavirtaan ja valtavirtaan

– avauksia kyläkoulukeskusteluun

**Tapaustutkimuksena kyläkoulun muuttuva rooli
muuttuvassa kuntakentässä**

Esimerkkeinä monikulttuurinen kyläkoulu,
uusi kyläkoulurakennus ja kyläkoulukeskustelun muutos

Siirtolaisuusinstituutti
Turku 2014

Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 52

Kirjoittajat:

Sami Tantarimäki, suunnittelija, Turun yliopiston Brahea-keskus

Sirkka Komulainen, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Manu Rantanen, kehittämisspäällikkö, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Elli Heikkilä, tutkimusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Yhteystiedot:

Sami Tantarimäki, suunnittelija

040 7601017, samtanta@utu.fi

Turun yliopiston Brahea-keskus, 20014 Turun yliopisto

Sirkka Komulainen, tutkimuspäällikkö

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, PL 9, 48401 Kotka

sirkka.komulainen@kyamk.fi

Manu Rantanen, kehittämisspäällikkö

Ruralia-instituutti, Lönnrotinkatu 7, 50100 Mikkeli

manu.rantanen@helsinki.fi

Elli Heikkilä, tutkimusjohtaja

Siirtolaisuusinstituutti, Eerikinkatu 34, 20100 Turku

elli.heikkila@utu.fi

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti ja kirjoittajat

Kannen kuva: Sami Tantarimäki

ISBN 978-952-5889-80-2 (painettu)

ISBN 978-952-5889-81-9 (verkkoversio)

ISSN 0356-9659

Painosalama Oy, Turku 2014

Sisältö

Esipuhe	6
----------------------	----------

Sami Tantarimäki

1. Johdanto: Myönteinen kyläkoulukeskustelu on tutkimisen arvoinen asia	7
1.1. Tutkimuskehys ja tutkimuskysymykset.....	7
1.2. Tutkimusteemat ja tutkimuksen tarve	9
1.3. Kohdekoulu- ja kunnat.....	11
1.4. Julkaisun rakenne	14
Kirjallisuus.....	14

Elli Heikkilä

2. Väestönkehitys ja muuttoliike Suomessa	17
2.1. Väestön keskittyminen	17
2.2. Väestön alueellinen kehitys nykypäivästä vuoteen 2030.....	20
2.3. Luonnollinen väestönkasvu ja muuttoliike	22
2.4. Ikärakenne	27
2.5. Maahanmuutto Suomeen	29
2.6. Synteesi	31
Kirjallisuus.....	32

Sami Tantarimäki

3. Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö – Kohde kuntien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja	34
3.1. Johdatusta syihin ja seurauksiin	34
3.2. Keskustelua koulun muuttuvasta roolista kylän sydämenä.....	37
3.3. Lakkautusuhka – kesto ja sen vaikutukset	43
3.4. Lakkautusuhka – siihen reagoiminen ja sen vaikutukset.....	45
3.5. Lakkauttamisen vaikutukset ja jälkihoito	49
3.6. Myönteisen mahdollisuuden edessä	50
3.7. Yhteenvetoa ja pohdintaa.....	53
Kirjallisuus.....	56

Sirkka Komulainen

4. Monikulttuurisuutta kyläkouluissa – katsaus kahteen maaseutukuntaan Pirkanmaalla	61
4.1. Johdanto.....	61
4.1.1. Taustaa: kyläkoulut yhteisöissä ja yhteiskunnallinen muutos kunnissa	62
4.1.2. Monikulttuuriset kylät?.....	62
4.2. Maahanmuuttajalapset kunnassa	63
4.2.1. Ulkomaalaistaustaisen, maahanmuuttajan pakolaisen ja turvapaikanhakijan käsitteiden tarkennus tässä artikkelissa ..	64
4.3. Kuntien toimet ulkomaalaistaustaisten lasten ja perheiden vastaanottajana	65
4.3.1. Kunnat ulkomaalaistaustaisten vastaanottajina – lait, velvollisuudet ja rahoitus	65
4.3.2. Valmistava ja perusopetus ala- ja yläkouluikäisille lapsille ...	67
4.3.3. ”Koulu on monikulttuurinen, jos siellä on useista eri kieli- ja kulttuuriryhmistä lähtöisin olevia oppilaita”	68
4.4. Monikulttuurisuus saapui kyläkouluun – kaksi maaseutukuntaa	68
4.4.1. Mänttä-Vilppula.....	69
4.4.2. Punkalaidun	70
4.4.3. Ulkomaalaisten vastaanottoon liittyviä hankkeita Mänttä-Vilppulassa ja Punkalaitumella	71
4.5. Kyläkoulut: kylät, kasvatusta ja kohtaamiset.....	72
4.5.1. Pohjaslahden monikulttuurinen koulu Mänttä-Vilppulassa ...	72
4.5.2. Näkemyksiä ja kokemuksia Punkalaitumen kouluista	74
4.5.3. Vastaanottokeskusten näkökohtia	75
4.6. Pohdintaa ja uusia kysymyksiä	76
4.7. Johtopäätöksiä ja tulevaisuudennäkymiä	79
Kirjallisuus.....	82

Manu Rantanen

5. Koulurakennus ei ole vain koulun rakennus – Kyläkoulun toiminnan uudistaminen haastaa uuteen yhteistyöhön.....	86
5.1. Johdanto.....	86
5.2. Tausta.....	87
5.3. Uusia rooleja koulurakennukselle	89
5.4. Lähipalvelukeskus – kustannustehokkaan kuntalaiskumppanuuden malli?.....	90
5.5. Kouluverkko- ja aluesuunnittelun vaiettu suhde.....	92

5.6. Yhteenveto ja johtopäätökset.....	94
Jälkikirjoitus.....	97
Kirjallisuus	97

Sami Tantarimäki, Sirkka Komulainen, Manu Rantanen ja Elli Heikkilä

6. Yhteenvetoa muutosten myönteisyydestä.....	99
6.1. Koulukeskustelu ja kouluverkkosuunnittelu	99
6.2. Monikulttuurisuus ja kouluverkkosuunnittelu.....	103
6.3. Moderni kyläkoulukonsepti ja kouluverkkosuunnittelu	105

Sami Tantarimäki

Johtopäätöksiä ja avauksia jatkokeskusteluun	107
Liite 1. Kohdekuntien avainluvut (Tilastokeskus 2014).....	112

Esipuhe

Perinteisen mustavalkoisessa kouluverkkokeskustelussa näkyy valonpilkahduksia. Tämän tutkimuksen kohdalla se tarkoitti myönteistä kyläkoulukeskustelua, joka kumpusi ennen kaikkea siitä, että monikulttuurisuus elävöitti kyliä ja myös uusia kyläkoulurakennuksia rakennetaan.

Myönteinen näkökulma mukaan lukien nämä ovat harvinaisia ilmiöitä suomalaisessa kyläkoulukeskustelussa ja olemattomia suhteessa lakkautettujen koulujen määrään, mutta juuri tämä asetelma teki asiasta mielenkiintoisen ja tutkimisen arvoisen. Miksi kuljetaan vastavirtaan?

Tuo kysymys liittyy olennaisesti myös kouluverkkosuunnitteluun, joka päätöksenteon perinteineen edustaa lähinnä viimeistä muuttumattomuuden linnaketta koulumaailmassa. Vastaavasti perinteinen ”kylän sydän” -ajattelu tulee haastetuksi, kun toimintaympäristöt ja elintavat muuttuvat ja kaupunkiympäristöistä tutut ilmiöt laajenevat alueille, joille niitä ei juuri ole ollut. Kuljetaanko sittenkin vastavirtaan?

Laajemmassa katsannossa kyse on siitä, miten kohdekoulujen näköinen todellisuus vastaa niin kuntien strategisia linjauksia kuin maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa mainittuja maahanmuuttoa, kyläkouluun ja koulun alueelliseen palvelukeskusroolin liittyviä tavoitteita. Tai kohtaa maalaisromantiikalla tai takapajuisuudella kuorrutetut näkemykset. Myönteinen kyläkoulukeskustelu osoittaa joka tapauksessa sen, että uusia avauksia tehdään ja kouluverkkoa on mahdollista paikata. Yhdessäkin.

Tutkimuksen rahoitti Maa- ja metsätalousministeriö/Maatalous- ja elintarviketutkimus (Makera). Rahoittajan ohella kiitos tarkkanäköisyydestä Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderlingille ja Turun yliopiston Brahea-keskuksen projektipäällikkö Eija Elorannalle.

Turussa, 30.10.2014

Sami Tantarimäki

Johdanto: Myönteinen kyläkoulukeskustelu on tutkimisen arvoinen asia

1

Sami Tantarimäki ■

1.1. Tutkimuskehys ja tutkimuskysymykset

Tämä julkaisu on *Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä* -tutkimuksen loppuraportti. Tutkimus toteutettiin 1.1.2013–31.10.2014. Koordinaattori oli Turun yliopiston Brahea-keskus, partnereina Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti (Mikkeli) ja Siirtolaisuusinstituutti. Rahoittajana oli Maa- ja metsätalousministeriö/Maatalous- ja elintarviketutkimus (Makera).

Maaseutututkimuksen monitieteisessä kentässä tämä aluekehittämiseen painottuva tutkimus edustaa ensisijassa maantiedettä. Lähestymistapa edustaa sosiaalisia vaikutuksia arvioivaa toimintatutkimusta. Tutkimuksessa kylä- tai pienkoulun kautta tarkastellaan maaseutua tilanteessa, jossa perinteiset palvelut säilyvät, väistyvät, uusiutuvat tai niille etsitään uusia suuntia. Keskeisenä näkökulmana on yhteiskunnassa monin eri tavoin näkyvä *muutos* ja sen vaikutus kyläkoulun koettuun *rooliin* yhteisönsä sydämenä.

Tutkimuksella on kiinteä yhteys kyläkoulukeskusteluun ja kouluverkko-suunnitteluun. Kyläkoulukeskustelu käsittää tässä laajalti kaikki kouluihin kohdistuvat keskustelun avaukset, keskustelun käynnistysrytykset, vuoropuhelut ja kiistelyt niin arjessa, opetuksessa, päätöksenteossa, kehittämisessä kuin tutkimuksessakin. Tämän tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavaa on se, miten kyläkoulukeskustelu peilaa yhteiskunnallista muutosta ja miten keskustelu muuttuessaan itse voi vaikuttaa muutoskehitykseen ja sitä kautta kouluverkko-suunnitteluun. Kouluverkko-suunnittelussa puolestaan ennakoinnin, suunnittelun, toteutuksen, yhteisövaikutuksen ja jälkihoidon tulisi kulkea rinnakkaisina tarkasteluketjuina riippumatta siitä, miten kouluverkkoa muutetaan tai ollaan muuttamatta.

Karlberg-Granlund (2014: 257) näkee koko vilkkaan kyläkoulukeskustelun ”heikkona signaalina”. Heikot signaalit kertovat jotakin ihmisten tarpeista ja antavat aavistuksen siitä, mihin suuntaan kannattaisi pyrkiä esimerkiksi valtakunnallisten strategioiden laatimisessa. Hän myös tuo esille ”periferiasta”, yleisen kiinnostuksen ulkopuolelta, tulevien heikkojen signaalien merkityksen. Karlberg-Granlundin mukaan tutkimalla suomalaisen koulutuksen periferian kysymyksiä voidaan saada tietoja tärkeistä tulevaisuuden uhkakuvista ja mahdollisuuksista. ”Periferiassa” myös näkyy ”heikkoja signaaleja”, kuten tässä yhteydessä kyläkoulun kohtaamia myönteisiä mahdollisuuksia.

Koulun merkitys opetusta laajemmassa roolissa näkyy kenties helpoiten siinä, miten paljon media aiheutta ylipäättään käsittelee (Witten et al. 2001: 316). Tämänkin tutkimuksen kohdalla mielenkiinnon herättänyt myönteinen kyläkoulukeskustelu liittyi sanomalehtiutukseen. Sittemmin vastaava viesti nousi esille useamminkin sekä mediassa että muussa vuosien varrella käydyssä kyläkoulukeskustelussa. Havaittu myönteinen signaali ja sisältö kumpuavat siitä, että *monikulttuurisuus* elävöittää kyliä, myös *uusia kyläkouluja* rakennetaan ja *perinteinen kyläkouluverkkokin* voi olla toimiva. Puhe *kaupunkikoulusta kylänsä keskuksena* puolestaan tuo kuntaliitos- ja kaupunkinäkökulman kyläkoulukeskustelua muutostekijöinä.

Kuntaliitokset luovat haasteita maaseudun kehittämiseksi, sillä välimatkat pitenevät niin fyysisesti kuin henkisesti. Samalla palveluverkko muuttuu. Laajenevissa kunnissa paikallistasolla kunnan, yritysten, yhdistysten ja asukkaiden yhteistyön vahvistaminen ja kehittäminen tulee entistä tärkeämmäksi, koska tarvitaan uusia tapoja tuottaa ja rahoittaa palveluita. Koulu alueellisena palvelukeskuksena on edelleen yksi mahdollisuus. Uutta toimintakulttuuria kaippa myös kouluverkkosuunnittelu, jota tulee tehdä kuntien muuhun strategiatyöhön kytkeytyen, hallinnonalat ylittäen, ennakoiden ja avoimessa vuorovaikutuksessa asukkaiden kesken. Maaseudun maahanmuuttajat ovat hekin yksi uusi palveluiden kohde- ja käyttäjäryhmä (YTR 2014: 21–23, 35, 36).

Kyläkoulun muuttuva rooli -tutkimuksessa pohditaan sitä, mitkä tekijät tänä päivänä vaikuttavat kyläkoulun roolin rakentumiseen, miten myönteinen kyläkoulukeskustelu suhteutuu koulukeskustelussa yleisesti havaittuihin muutoksiin ja miten sattumanvaraista tai suunnitelmallista tämä vallitsevan ”lakkautustrendin” vastainen myönteinen kouluverkkokehitys lopulta on, kun tarkastellaan kunnan omaa toimintaa tai laajemmin maaseudun kehittämistä. Missä määrin hyvä lopulta tuottaa hyvää?

Tutkimuksessa kyläkoulua tarkastellaan osana yhteisöä, kuntayhteisöä ja kunnan alue- ja palveluverkon kehittämistä. Opetuksen kehittämiseen, pedagogiikkaan tai opetussuunnitelmiin ei oteta erityistä kantaa, mutta luonnollisesti tutkimus ja sen aineisto nostavat keskusteluun ja pohdintaan niihin liittyviä asioita. Tutkimuksen pääteemat ja pääkysymykset ovat:

Koulukeskustelu

- miten myönteinen kyläkoulukeskustelu suhteutuu ja vaikuttaa yleiseen kyläkoulukeskusteluun ja siinä havaittuihin muutoksiin?

Monikulttuurisuus

- minkälainen mahdollisuus monikulttuurisuus on kyläkoululle, kylälle ja maaseudulle, ja maaseutu, kylä ja kyläkoulu monikulttuurisuudelle?

Uusi koulurakennus ja palvelukonsepti

- minkälaisia haasteita ja mahdollisuuksia uuden kyläkoulurakennuksen rakentaminen ja pyrkimys kehittää sitä kylän palvelukeskukseksi tarjoaa vuorovaikutteiselle koulun kehittämiseksi, kouluverkkosuunnittelulle ja kylän kehittämiseksi?

Kouluverkkosuunnittelu ja maaseudun kehittäminen

- miten sattumanvaraista, suunnitelmallista tai toistettavissa olevaa esimerkkien mukainen myönteinen kyläkouluverkon kehitys lopulta on?
- miten kokemukset monikulttuurisuudesta, uusista koulurakennuksista ja kouluverkkosuunnittelusta tukevat kuntien strategisia valintoja tai maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 toimenpiteitä?
- miten kouluverkkosuunnittelussa otetaan huomioon aluekehitysnäkökulma?

Vastauksia haettiin kohdekuntien, -koulujen ja/tai -kylien edustajien kanssa käydyissä keskustelunomaisissa haastatteluissa sekä lähdekirjallisuuden, media-aineiston ja asiakirjamateriaalin kautta. Seuraavaksi käsitellään tarkemmin teemojen ja kohdekoulujen valinnasta.

1.2. Tutkimusteemat ja tutkimuksen tarve

Pienkouluihin, kouluihin ja kouluverkkosuunnitteluun liittyvä tutkimus on yhä tarpeen. Tietoa tarvitaan *ensinnäkin* siksi, että pystytään ymmärtämään vaikutuksia, joita voi aiheutua koulun lakkautuksen tai jo sen uhan seurauksena. Vaikutukset voivat olla välittömiä ja/tai välillisiä, suoria ja/tai kerrannaisia, tahallisia tai/tai tahattomia. *Toiseksi* tietoa tarvitaan päätöksenteon ja paikallisyhteisöjen tueksi, jotta muuttuvassa kuntakentässä tämä opetuksen, palvelut ja alueen elinvoimaisuuden kattava kokonaisuus hahmottuu eri osapuolille ym-

märrettävästi ja totuudenmukaisesti. *Kolmanneksi* Egelund ja Laustsen (2006: 431) muistuttavat, että viimeisten vuosikymmenten aikana koulun lakkauttamiseen vaikuttavat erilaiset tekijät ovat muuttuneet. *Neljänneksi* tietoa tarvitaan koulun myönteisen kehittämisen mahdollisuuksista ja haasteista. Signaali on heikko, mutta todellisten vaikutusten arvioimiseksi siihenkin on reagoitava. Tämä tutkimus itsessään on yksi tapa tehdä niin.

Monikulttuurisuus tarjosi ensimmäisen signaalin kyläkoulun kehittämisen uusiin mahdollisuuksiin. Koko tutkimuksen innoittajana toimi Turun Sanomien uutinen (5.4.2009), joka otsikoitiin ”Turvapaikanhakijat toivat uutta vauhtia kyläkoulun arkeen” Punkalaitumen Pohjoisseudulle. Kokemukset Mänttä-Vilppulasta kolme vuotta myöhemmin olivat vastaavat. Tämä sai pohtimaan satunnaisuuden sijaan laajemman ilmiön mahdollisuutta, sillä kaupungeissa tuttu ja koulujenkin osalta tutkittu yhteiskunnan monikulttuurisuuden lisääntyminen näkyy nyt myös maaseudulla. Merkittävimpänä erona vain oli se, että uutisointi oli myönteistä toisin kuin tavanomainen kyläkoulu-uutisointi tai sävy kaupunkien monikulttuurisuuskeskustelussa. Esimerkiksi Helsingissä puhutaan maahanmuuttajien ja huono-osaisuuden keskittymisestä samoille alueille, minkä seurauksena kaupunkitutkimuksessa on viime vuosina tutkittu tämän alueellisen eriytymisen suhdetta myös kouluvalintoihin (Komulainen 2012; Bernelius 2013; Kuokkanen & Tikkanen 2014). Kouluvalintaa näkyy maaseudullakin, mutta perusteena on ensisijassa lakkautusuhka, opetus ja arjen sujuvuus (Witten et al. 2001; Walker ja Clark 2010).

Maaseudulla monikulttuurisuudessa nähdään mahdollisuuksia. Etenkin muuttotappion ja vanhenevan ikärakenteen kunnissa ollaan yhä enemmän kiinnostuneita myös ulkomaalaistaustaisesta väestöstä asukkaina, työvoimana ja palveluiden turvaajina. Maaseudulla asuu jo nyt eri perustein ja eri kulttuureista saapunutta ulkomaalaistaustaista väestöä (mm. Heikkilä 2012; 2. pääluke tässä), joka täytyy ottaa huomioon niin peruspalveluiden kuin arjen sujuvuuden osalta. Tähän liittyy useita pohdinnan paikkoja, joita myös suomalaisessa, toistaiseksi varsin vähäisessä, aihepiirin maaseutututkimuksessa on esiin tuotu (mm. Ponnikas et al. 2008; Saartenoja et al. 2009; Martin et al. 2013; Mattila & Björklund 2013; Kaljunen 2014). Monikulttuurisuus yhdistettynä kyläkouluun on vielä vähemmän tutkittu aihepiiri. Viittauksia vaikutukseen on, mutta laajempaa tutkimusta aiheesta on ollut vaikea löytää.

Uusi kyläkoulurakennus oli toinen koulujen sulkemiskeskustelun keskellä huomion kiinnittänyt myönteinen aihe. Kyse on olemattomasta ilmiöstä suhteessa lakkautettujen koulujen määrään, mutta muutoksen ja ratkaisun merkitys on monikulttuurisuuden tapaan merkittävä ajatellen kunnan kouluverkko-suunnittelua ja maaseudun kehittämisen mahdollisuuksia. Huomion kiinnitti erityisesti Ihastjärven vuonna 2012 käyttöön otettu koulurakennus palvelukonsepteineen, jota kuvataan tarkemmin pääluvussa viisi. Tutkimuksen aikana kohdekouluk-

si tuli myös uutisoinnin myötä (Salonen 2013) parhaillaan rakenteilla oleva Huittisten Suttila ja *Lasten hyvä tulevaisuus* -kyläkouluillaan jälkeen (8.11.2013) suunnitteilla oleva Nousiaisten Valperi. Kukin näistä ”uusittavista” kohdekouluista oli tullut elinkaarensa päähän, mutta oppilas pohja on ollut edelleen riittävä (noin 50–60 oppilasta) ja kylä elinvoimainen. Kohteena olevien koulujen ohella Suomeen on rakennettu, rakenteilla tai suunnitteilla uusia koulurakennuksia muun muassa Oulaisiin, Keuruulle, Orimattilaan ja Perhoon (Yle 2013; 2014; Sarkkinen 2014; Suur-Keuruu 2014).

Päätös uuden koulun rakentamisesta on monen tekijän ja arvon summa sekä selkeästi vallitsevan ”trendin” vastainen ratkaisu. Tehty valinta ja päätös kertovat joka tapauksessa jonkin alueen elin- ja vetovoimaisuuteen panostamisesta, asutuksen painopisteen ja palvelutarpeen muuttumisesta tai siitä, että ei uskota vain keskittämisen voimaan. Koulun kehittäminen monen palvelun keskeiseksi puolestaan nostaa esiin uusia ratkaistavia asioita, kuten kunnan eri sektoreiden tai julkisen, kolmannen ja yrityssektoreiden intressit, resurssit ja vastuut uudessa toimintamallissa. Samaan keskusteluun kytkeytyvät sähköiset opetus- ja palveluratkaisut.

Kolmas tuore avaus kyläkoulukeskusteluun oli uutisointi Kaarinan isosta *yhtenäiskoulusta kylänsä sydämenä* (Mattsson 2012). Se sai pohtimaan ensinnäkin sitä, miten tämä näkemys suhteutuu kunnan perinteisten kyläkoulujen rooliin, että sitä, miten eri tavoin ”kylä” voidaan ymmärtää ja miten tämä ymmärrys omalla tavallaan uusintaa ihmisten kyläkäsitystä ja samalla käsitystä kyläkoulusta.

Uusien tuulien rinnalla on muistettava, että *perinteisissä pienkouluissa ja koulu yhteisöissä* tehdään kaiken aikaa hyvää ja eteenpäin katsovaa työtä. Koulun ja yhteisön toimiva symbioosi näkyy molempien elin- ja vetovoimassa ja sosiaalisen pääoman kasvussa; toimiva yhteistyö kunnan kanssa on taas koko kunnan ja kuntayhteisöllisyyden etu (mm. Karlberg-Granlund 2009; Välijärvi 2011; Tantarimäki 2012; Oncescu & Giles 2012). Virtain kaupunki valikoitui kohteeksi, koska kunnassa käyty kouluverkkosuunnittelu poikkesi sekin lopputulokseltaan tavanomaisesta: aiottua tarkistusta ei lopulta toteutettu, vaan aloitettiin ikään kuin alusta ja Virtain kylien kehittämisyhdistys ry:n johdolla selvitettiin kylien palvelut ja toiminta kouluilla ja etsittiin yhteistyön mahdollisuuksia (Koko kylän koulu -hanke 2011–2012). Oppilaiden riittäessä koulut jatkavat edelleen toimintaansa ja ne ovat saaneet erikoistua tai painottua mielenkiintonsa ja paikallisuutensa pohjalta.

1.3. Kohdekoulut- ja kunnat

Ensisijaisina tutkimuskohteina olivat Punkalaitumen Pohjoisseutu (turvapaikanhakijalapsia aiemmin) ja Kiertola (turvapaikanhakijalapsia tutkimusta suun-

Kuva 1. Kohdekoulut ja kunnat. Kuvat: S. Tantarimäki ja M. Rantanen, Piispanlähteen alakoulun panorama Kaarinan kaupunki 2014.

niteltaessa), Mänttä-Vilppulan Pohjaslahti (turvapaikanhakijalapsia tutkimusta suunniteltaessa), Mikkelin Ihastjärvi (uusi koulurakennus valmiina), Huittisten Suttilla (uusi koulurakennus rakenteilla) sekä Piispanlähteen uusi yhtenäiskoulu Kaarinasta (”kylän” keskus) sekä Virtain perinteiset kyläkoulut. Lisäksi on seurattu Nousiaisten Valpperin (uusi koulurakennus suunnitteilla) koulun vaiheita (Kuva 1).

Kohdekunnat ovat Punkalaidunta lukuun ottamatta kaupunkeja, mutta kuitenkin kaikki hyvin erilaisia niin kokonsa, sijaintinsa, alueellisen roolinsa kuin kouluverkkonsa puolesta. Kohdekuntien avainluvut on esitetty tarkemmin liitteessä 1.

Pohjaslahden kyläkoulu oli yksi Mänttä-Vilppulan viidestä alakoulusta Pirkanmaalla. Koulun toiminta loppui kevtlukukauteen 2014 (Mänttä-Vilppulan kaupunki 2014). Lisäksi kunnassa on 2 yläkoulua ja lukio. Kunnan pohjoisosassa sijaitsevassa kylässä on noin 300 asukasta ja matkaa sieltä Vilppulan taajamaan on noin 30 kilometriä. Vanhana kuntakeskuksena kylältä löytyvät palveluina vielä kauppa, kylätalo, kahvila, polttoainejakelu, pankki ja kirkko. Pohjaslahden kunta liitettiin Virtoihin ja Vilppulaan vuonna 1973. Mänttä-Vilppulassa on

noin 11 100 (2012) asukasta (www.tilastokeskus.fi; www.mantta-vilppula.fi; www.pohjaslahti.fi).

Pohjoiskulman ja Kiertolan kyläkoulut sijaitsevat Punkalaitumen kunnassa, Pirkanmaalla. Molemmista etäisyys kuntakeskukseen noin 8 kilometriä. Kunnassa on lisäksi yksi alakoulu, yläkoulu ja lukio. Pohjoisseudulla on oppilaita reilut 60 ja Kiertolassa reilut 20 (Punkalaitumen kunta 2014). Kylillä on monipuolista yritys- ja yhdistystoimintaa. Asukkaita Punkalaitumen kunnassa on kaikkineen noin 3 200 (2012) asukasta (www.punkalaidun.fi; www.punkalaitumenkylat.net; www.tilastokeskus.fi).

Ihastjärven kyläkoulu sijaitsee Mikkelin kaupungissa, Etelä-Savossa. Matkaa keskustaan on noin 20 kilometriä. Koulussa on noin 60 oppilasta ja se on yksi kaupungin 17 alakoulusta. Lisäksi kouluverkkoon kuuluu 2 yläkoulua, 5 yhtenäiskoulua sekä 2 lukiota ja 2 etä- ja aikuislukiota. Noin 370 asukkaan Ihastjärven kylällä koulu on monen toiminnan piste. Elinkeino- ja yhdistystoiminta on perinteisen vilkasta. Asukkaita Mikkelin kaupungissa on noin 54 500 (2012) asukasta (www.mikkeli.fi; www.ihastjarvi.fi; www.tilastokeskus.fi).

Valpperin noin 50 oppilaan kyläkoulu sijaitsee Nousiasten kunnassa, Varsinais-Suomessa (Nousiasten kunta 2012). Koulu on yksi kunnan 4 alakoulusta, joiden lisäksi on yläkoulu ja lukio. Matkaa kylältä kuntakeskukseen on noin 15 kilometriä. Rakenteeltaan tiiviillä kylällä urheiluseuran talo toimii koulun ohella tapahtumapaikkana yhdistystoiminnalle. Elinkeinotoiminta on monipuolista. Nousiasten kunnassa on reilut 4 800 (2012) asukasta (www.nousiainen.fi; www.tilastokeskus.fi).

Suttilan reilun 40 oppilaan kyläkoulu sijaitsee Huittisten kaupungissa, Satakunnassa. Koulun on yksi kaupungin viidestä alakoulusta. Lisäksi on yläkoulu ja lukio. Matkaa koululta ja kylältä kuntakeskukseen on noin 6 kilometriä. Yhdistys- ja elinkeinotoiminnan ohella muita palveluita ei ole. Uudet tilat saatiin käyttöön syksyllä 2014. Asukkaita Huittisten kaupungissa on noin 10 600 (2012) asukasta (www.huittinen.fi; www.tilastokeskus.fi).

Pohjois-Pirkanmaalla sijaitsevan *Virtain kaupungin kouluverkko* kattaa lukion, yläkoulun ja seitsemän alakoulua, joista viisi on kyläkouluja. Oppilaita kouluilla on ollut 40 molemmin puolin (Virtain kylien kehittämissyhdystys 2011). Koulut ja kylät sijaitsevat noin 10–20 kilometrin etäisyydellä kuntakeskuksen ympärillä. Kylien palvelurakenne vaihtelee, mutta kaikkienensa palveluiden, elinkeinojen ja yhdistystoiminnan kirjo on runsas. Virtain kaupungissa on 7 400 (2012) asukasta (www.virrat.fi; www.tilastokeskus.fi).

Piispanlähteen yhtenäiskoulu sijaitsee Kaarinan kaupungissa, Varsinais-Suomessa. Koulussa on 576 oppilasta ja sieltä on noin viisi kilometriä Kaarinan keskustaan. Kaikkiaan kaupungin kouluverkkoon kuuluu kolme yhtenäiskoulua, kuusi alakoulua ja lukio. Kaarinan asukasluku on noin 31 800 (2013) (www.kaarina.fi; www.tilastokeskus.fi).

1.4. Julkaisun rakenne

Julkaisun rungon muodostavat artikkelimuotoiset keskustelunavaukset koulu- ja palveluverkkoratkaisuihin perehtyneenä teeman taustoittamisesta ja tulosten koonnista, Siirtolaisuusinstituutin Sirkka Komulainen ja Elli Heikkilä väestönkehityksen, muuttoliikkeen ja monikulttuurisuuden näkökulmista, ja Helsingin yliopiston Ruralia-Instituutin (Mikkelin yksikkö) Manu Rantanen paikallistuntemuksen omaavana maaseutututkijana uuden palvelumallin vaiheiden avaamisesta.

Ensimmäiset kaksi päälukua taustoittavat tutkimusta ja sen teemoja. Hankkeen tavoitteiden, toteutuksen, teemojen ja kohdekoulujen jälkeen taustoitetaan suomalaista väestökehitystä ja muuttoliikettä; avataan sitä, miten luonnollinen väestönkehitys, muuttoliike, ikärakenne ja maahanmuutto selittävät alueellisia eroja kouluverkonkin suhteen. *Kolmannessa pääluvussa* sivistysjohtajien kanssa käytyjä keskusteluja peilataan laajempaan kyläkoulukeskusteluun ja sen muutokseen niin meillä kuin maailmalla.

Neljännessä ja viidennessä pääluvussa keskitytään uutta roolia ja myönteistä muutosta kuvaaviin pääteemoihin eli monikulttuurisuuteen ja uusiin kouluihin. Monikulttuurisen maaseudun varsin tuntemattomalla kentällä monikulttuurinen koulu edustaa vielä koskemattomampaa maaperää. Keskustelunavauksessa tutustutaan kahteen monikulttuuriseen kyläkouluun Pirkanmaalla. Myös uusi kyläkoulu on harvinaisuus. Ihastjärven kyläkouluesimerkki kertoo siitä, miten modernin kyläkoulukonseptin kehittäminen vaatii uutta yhteistyötä ja muutoksia moniin toimintatapoihin.

Viimeisissä pääluvuissa palataan tutkimuksen peruskysymyksiin ja tavoitteisiin sekä kootaan teemoista esille nousseita pohdintoja jatkokeskusteluun.

Kirjallisuus

- Bernelius, Venla (2013): Eriytyvät kaupunkikoulut. Helsingin peruskoulujen oppilas-pohjien erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 2013:1, 221.
- Egelund, Niels & Helen Laustsen (2006): School closure: What are the consequences for the local society. *Scandinavian Journal of Educational Research* 50:4, 429–439.
- Heikkilä, Elli (2012): Maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen ja maaseutualueiden rooli. Teoksessa: Kattilakoski, M., Kilpeläinen, A. & Peltomäki, P. (toim.). Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012, 109–117.

- Kaarinan kaupunki (2014): Piispanlähteen alakoulun panorama. http://www.kaarina.fi/koulu/piispanlahde/fi_FI/alakoulun_panorama/ – Luettu 6.11.2014.
- Kaljunen, Suvi (2014): Maaseutu ja monikulttuurisuus-esiselvityshanke. <http://msl-ita-fi-bin.directo.fi/@Bin/04f9f8b6f62fad50b58290d3f4703671/1413281081/application/pdf/602695/Maaseutu%20ja%20monikulttuurisuus%20esiselvitys.pdf> – Luettu 14.10.2014.
- Karlberg-Granlund, Gunilla (2009): Att förstå det stora i det lilla. Byskolan som pedagogik, kultur och struktur. Åbo Akademis förlag. Åbo.
- Karlberg-Granlund, Gunilla (2014): Vilkas kyläkoulukeskustelu – heikko signaali koulutuksen kestävästä kehityksestä? *Kasvatus* 3:45, 257–262.
- Komulainen, S. (2012): Porvarillisen idyllin vai pikku-Moskovon lapset? Monikulttuurisuuden vaikutus suomalaisperheiden koulupaikan valintana Turussa. *Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A* 39.
- Kuokkanen, K. & J. Tikkanen (2014): Lähikoulun suosio ailahtelee Helsingissä. *Helsingin Sanomat* 10.1.2014.
- Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) (2014): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Martin, Anna, Mia Mäntylä & Merja Pakkanen (2013): *Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä*. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin julkaisuja 136. Vaasa.
- Mattila, Markku & Krister Björklund (2013): *Tomaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta. Närpiön malli maahanmuuttajien kotouttamisessa*. Siirtolaisuusinstituutti, Aluekeskuksen tutkimuksia nro 5. Turku.
- Mattsson, Ulla (2012): Käymään tultaisiin jo äidin vatsassa ja lounastettaisiin vielä vaarina. *Turun Sanomat* 3.6.2012.
- Mänttä-Vilppulan kaupunki (2014): Lisämäärärahan esittäminen Pohjaslahteen vuodeksi 2014. KH § 207. <http://kaupunki.manttavilppula.fi/dynastia/kokous/KO-KOUS-536-9.HTM>, – Luettu 30.10.2014.
- Nousiaisten kunta (2012): Valpperin koulun oppilasmäärä 1982–2103. <http://www.mynamaki.fi/html/nousiainen/kokous/20121166-4-5079.PDF> – Luettu 14.10.2014.
- Oncescu, Jacquelyn & Audrey R. Giles (2012): Changing relationships: the impacts of a school's closure on rural families. *Leisure/Loisir, Vol 36:2*, 107–126.
- Ponnikas, Jouni, Verna Mustonen, Minna Korhonen, Andra Aldea-Partanen & Nikolai Veresov (2008): *Maahanmuuttajat osana kainuulaista yhteiskuntaa – ulkomaalaisväestön työelämävalmiudet ja koulutustarpeet*. Kainuun maakunta-kuntayhtymä, B 12. Kainuu.
- Punkalaitumen kunta (2014): *Punkalaitumen koulun kehittämissuunnitelma*. <http://punkalaidun.tjhosting.com/kokous/20146009-8-1.PDF> – Luettu 14.10.2014
- Saartenoja, A., M. Träsk, S. Tantarimäki & M. Mattila (2009): *Maaseudun maahanmuuttajat*. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Raportteja 41.
- Salonen, Hanna (2013): *Suttilan kylä piti kiinni omasta koulustaan*. *Maaseudun Tulevaisuus* 16.9.2013.
- Sarkkinen, Juha (2014): *Oulaisissa avataan uusi 17 oppilaan kyläkoulu*. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/oulaisissa-avataan-uusi-17-oppilaan-kyla%C3%A4koulu-1.67855> – Luettu 14.10.2014.
- Suur-Keuruu (2014): *Keuruu rakentaa uuden kyläkoulun*. <http://www.suurkeuruu.fi/Uutiset/1194897576483/artikkeli/keuruu+rakentaa+uuden+kylakoulun.html> – Luettu 14.10.2014.

- Tantarimäki, S. (2012): Kuinka voit kuntaseni? – Kouluratkaisujen vaikutukset kuntaan yhteisönä. Teoksessa: Kattilakoski, M., Kilpeläinen, A. & Peltomäki, P. (toim.): Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012, 51–65.
- Virtain kylien kehittämissyhdystys (2011). Virtain ala-asteen koulut. http://www.koulut.kaykylassa.fi/?Virtain_ala-asteen_koulut – Luettu 14.10.2014.
- Väljärvi, J. (2011): Tulevaisuuden koulu vai kouluton tulevaisuus? Teoksessa: Pohjola, K. (toim.). Uusi koulu. Oppiminen mediakulttuurin aikakaudella. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos, 19–31.
- Walker, M. & G. Clark (2010): Parental choice and the rural primary school: Lifestyle, locality and loyalty. *Journal of Rural Studies* 26, 241–249.
- Witten, Karen, Tim McCreanor, Robin Kearns & Laxmi Ramasubramanian (2001): The impacts of a school closure on neighbourhood social cohesion: narratives from Invercargill, New Zealand. *Health & Place* 7, 307–317.
- YTR = Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2014): Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 9/2014. http://www.tem.fi/files/38887/TEM-jul_9_2014_web_25022014.pdf – Luettu 22.8.2014.
- Yle (2013). Möttönen sai uuden kyläkoulun. http://yle.fi/uutiset/mottonen_sai_uuden_kylakoulun/6774407 – Luettu 14.10.2014.
- Yle (2014). Muualla Suomessa kyläkoulut kylmenevät, Orimattila rakentaa uuden. http://yle.fi/uutiset/muualla_suomessa_kylakoulut_kylmenevat_orimattila_rakentaa_uuden/7081393 – Luettu 14.10.2014.

Väestönkehitys ja muuttoliike Suomessa

2

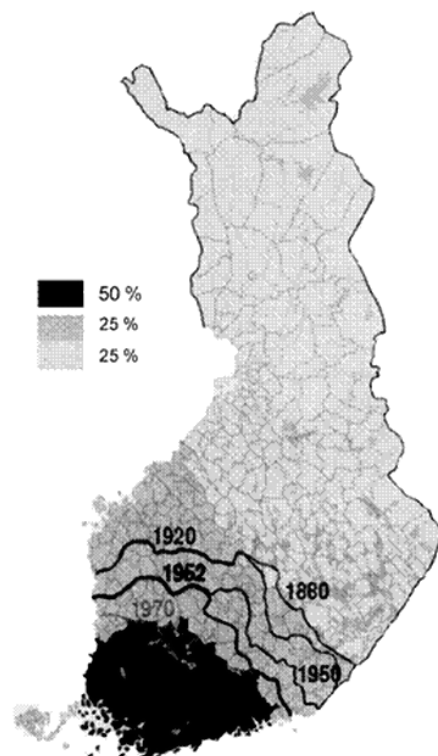
Elli Heikkilä ■

2.1. Väestön keskittyminen

Suomalainen yhteiskunta on kokenut toisen maailmansodan jälkeen suuria rakennemuutoksia, joiden vaikutus on käynyt ilmi jo tapahtuneessa aluekehityksessä. Muuttoliike, ammattirakenteen muutos ja siihen yhdistetty kaupungistuminen ja taajamiin keskittyminen ovat olleet tärkeä tekijä sekä alueellisen asutus-, ikä- ja palvelurakenteen muokkautumisessa että alueellisten erojen syntymisessä. Tämä voi näkyä myös kuntien sisäisessä kehityksessä, mihin kuntaliitokset tuovat omat vaikutuksensa. Nämä kehityskulut ovat muokanneet myös tämän tutkimuksen kohdekuntia (Karjalainen 1989).

Yhteiskunnassa yhä meneillään olevat kunta- ja palvelurakenteen muutokset vaikutuksineen vaativat edelleen jatkuvaa sopeutumista niin toimijoilta kuin toimintaympäristöiltä, kuten kyliltä kouluineen. Koulu on kyläläisille jatkuvuuden symboli. Koulu ei ole pelkästään paikka koululaisille, vaan se antaa myös kyläläisille tilat erilaisia tapahtumia varten. Koulun olemassaolo pitää kylän elävänä ja vastaavuuksisesti aktiivinen kylä pitää omaa koulua arvossaan. Koulun erilaiset tapahtumat kylvävät lapsiin kylähengen, joka kasvattaa heidät yhteisön jäseneksi pienestä alkaen (Atila 2002). Kouluverkko kokonaisuutena on alusta asti ollut yksi alueellisen kehityksen ilmentymä ja mittari, johon keskeisesti vaikuttaa alueen väestönkehitys.

Väestön keskittymiskehitystä kuvastaa indikaattori, jolla mitataan pinta-alaa, missä puolet Suomen asukkaita asuu. Tämä pinta-ala on pitkällä aikavälillä pienentynyt. Hustich (1972) on laskenut väestötiheyden vuosille 1880–1970 ja Westerholm (1999) vuodelle 1995 (Kuva 1). Uudenmaan maakunnassa asuu nykyään (2014) noin 30 prosenttia Suomen väestöstä, vaikka tämä alue vastaa noin kolmea prosenttia Suomen kokonaispinta-alasta (Tilastokeskus 2014).

Kuva 1. Sen pinta-alan kehitys, jolla 50 prosenttia Suomen väestöstä asui vuosina 1880–1995 (ks. Hustich 1972; Westerholm 1999).

Kun väestön keskittymistä tarkastellaan kuntaryhmittäin vuoden 2014 alussa, kaupunkimaisissa kunnissa asuu 69 prosenttia Suomen väestöstä, vaikka niiden pinta-alan osuus on vain 16 prosenttia Suomen maapinta-alasta. Taajaan asutuissa kunnissa asuu 16 prosenttia väestöstä ja vastaava pinta-alan osuus on 21 prosenttia. Maaseutumaisten kuntien kohdalla maapinta-alan osuus on suurin eli 63 prosenttia, mutta väestön osuus on vain 15 prosenttia maamme väestöstä (Tilastokeskus 2014).

Suomen kaupungistumisaste on Euroopan keskiarvon alapuolella. Euroopan luku 2010-luvulla on noin 73 prosenttia ja sen ennustetaan kasvavan yli 82 prosenttiin vuoteen 2050 mennessä (Kiiski Kataja 2014). Suomen kaupungistumisaste on ollut ainoastaan 62 prosenttia (Population Reference Bureau staff 2005) 2000-luvun alussa. Aron ja Laihon (2014) mukaan Suomen kaupungistumisaste on noin 70 prosentin tasolla. Heidän mukaansa kaupungistumisaste on noin 10–15 prosenttia jäljessä esimerkiksi Ruotsia. Jos Suomen kehitys noudattaisi edelleen Ruotsin kehitystrendiä, muuttoliike kuntien välillä jatkuisi nykyisenkaltaisena siihen saakka kunnes kaupungistumisaste saavuttaisi noin

85 prosentin tason. Tämä tarkoittaisi käytännössä maan sisällä noin 700 000 ihmisen muuttoa kaupunkeihin tai kaupunkiseuduille.

Suomessa tehtiin yhteensä noin 1,7 miljoonaa muuttoa maakuntien välillä ajanjaksona 2000–2013. Kuntien välisiä muuttoja oli vastaavana aikana huomattavasti enemmän eli 3,7 miljoonaa muuttoa. Näistä 2 miljoonaa muuttoa on tapahtunut maakuntien sisällä ja edellä mainittu 1,7 miljoonaa muuttoa maakuntien välillä. Kunnan sisäisten muuttojen määrä on ollut suurin, sillä muuttajia on ollut peräti 8,2 miljoonaa henkeä ajanjaksona 2000–2013. Maahanmuuton määrä oli 336 118 henkeä ja maastamuuton 181 124 henkeä, joten Suomi on saanut kansainvälisessä muutossa muuttovoittoa lähes 155 000 henkeä vuosina 2000–2013.

Maassamme tapahtuneiden muuttojen määrä on jakaantunut seuraavasti vuoden 2013 osalta. Maakuntien välisiä muuttoja on ollut 123 337, kuntien välisiä muuttoja 267 194 ja kunnan sisäisiä muuttoja 576 610. Kuntaryhmittäin tarkasteluna erityyppisten kuntien muuttorakenne vaihtelee vuonna 2013 (Taulukko 1). Kaupunkimaiset kunnat ovat selkeästi muuton kohdealueita niin kuntien välisessä muutossa kuin kansainvälisen muuton osalta. Kuntien välisessä tulomuutossa ne ovat saaneet 73 prosenttia muutoista ja peräti 84 prosenttia Suomeen kohdistuvista maahanmuuttovirroista. Kunnan sisäisistä muutoista 80 prosenttia on tapahtunut kaupunkimaisten kuntien sisällä. Taajaan asutut kunnat ovat saaneet hieman suuremman kuntien välisen tulo- ja lähtömuuttovirran kuin maaseutumaiset kunnat. Molemmissa kuntien välinen lähtömuutto on ollut suurempaa kuin tulomuutto, joten alueet ovat kohdanneet muuttotappiota. Molemmilla kuntaryhmillä sen sijaan maahanmuutto on ollut suurempaa kuin maastamuutto, joten alueet ovat saaneet muuttovoittoa kansainvälisessä muutossa.

Taulukko 1. Muuttovirrat kuntaryhmittäin vuonna 2013 (Tilastokeskus 2014).

Kuntaryhmät	Kuntien välinen tulo-muutto		Kuntien välinen lähtö-muutto		Kunnan sisäinen muutto		Maahan-muutto		Maasta-muutto	
		%		%		%		%		%
Kaupunkimaiset kunnat	195 563	73,2	188 636	70,6	460 634	79,9	26 902	84,2	11 819	85,1
Taajaan asutut kunnat	38 102	14,3	40 488	15,2	66 446	11,5	2 237	7	1 005	7,2
Maaseutumaiset kunnat	33 529	12,5	38 070	14,2	49 530	8,6	2 802	8,8	1 069	7,7
Koko maa	267 194	100	267 194	100	576 610	100	31 941	100	13 893	100

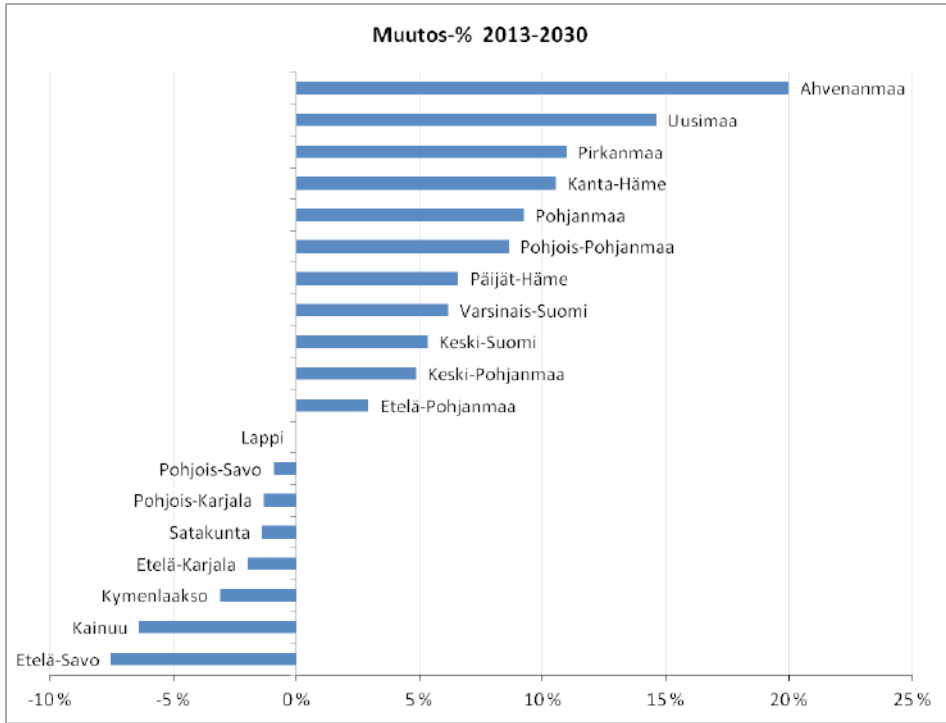
Viime aikoina on tuotu esiin, että maaseudulla liikkuu paljon väestötilastoissa näkymättömiä ihmisiä, joiden vaikutusta maaseudun kehitykseen ei tunneta. Näitä liikkuvia ryhmiä ovat esimerkiksi mökkiläiset, matkailijat, metsästäjät ja kalastajat. Näillä ryhmillä voi olla eri kunnissa paikallistasolla hyvinkin suuri merkitys maaseudun palvelujen käytölle (Rannikko 2014; ks. Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 2009).

Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus voi näkyä myös monella muulla tavalla, kuten esimerkiksi eri väestöryhmien yhteisellä tekemisellä. Tähän lukeutuu sekä nuoret että vanhemmat ikäluokat sisältäen koulujen välisen yhteistyön muun muassa kummitoiminnan kautta tai yhdistysten vuorovaikutteisen toiminnan. Yhtenä muotona kokemusta on saatu hyvästä käytännöstä, jossa mennään maalle oppimaan ja luomaan kestävää kehitystä koulujen ja lähimaatilojen yhteistyönä. Paikallistason koulumaatila-yhteistyö edistää tällaista kasvatusta (Risku-Norja & Aaltonen 2007). Mahdollisuuksia on lukuisia ja aluerajojen ei tulisi olla esteenä virikkeelliselle toiminnalle, joka hyödyntää niin maaseutua kuin kaupunkejakin.

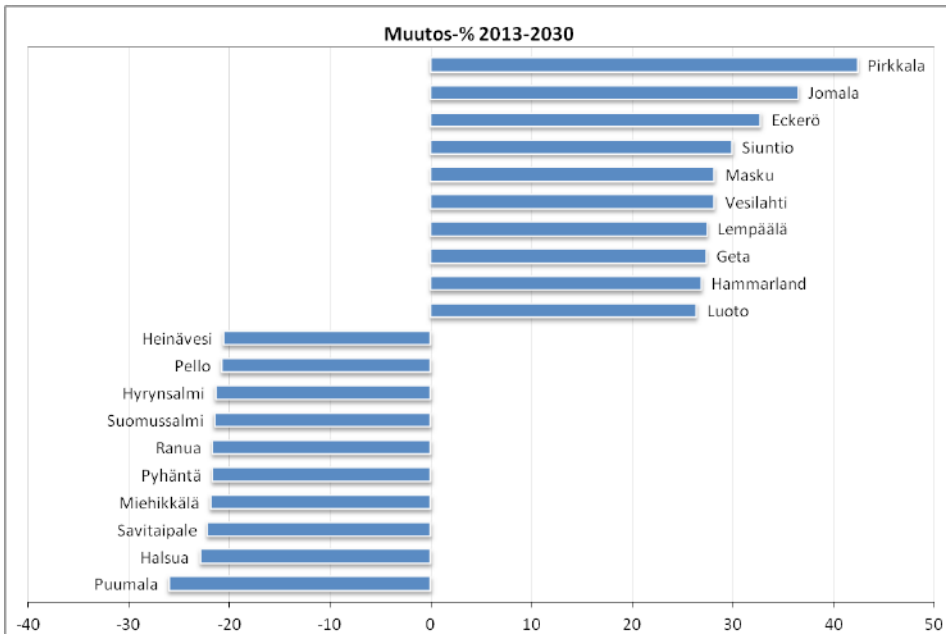
2.2. Väestön alueellinen kehitys nykypäivästä vuoteen 2030

Suomen eri maakuntien väkiluvun kehityksessä on suurta vaihtelua. Joidenkin maakuntien väkiluku kasvaa uusien asukkaiden myötä ja toiset menettävät entisiäkin asukkaitaan. Uudenmaan maakunta on ollut ja tulee olemaan houkuttelevin alue koko maassa. Väestömäärän arvioidaan kasvavan 230 000 hengellä ajanjaksona 2013–2030. Suhteellinen kasvu on vielä Uuttamaatakin (15 %) korkeampi Ahvenanmaalla (20 %; 5 728 henkeä) (Kuva 2). Seuraavaksi suurin suhteellinen väestönkasvu on Pirkanmaalla (11 %; 54 957 henkeä). Negatiivisen väestönkehityksen maakunnat sijaitsevat pääosin itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Eniten väestöä menettää Etelä-Savo, sillä ajanjaksona 2013–2030 vähennystä ennustetaan olevan 7,5 prosenttia väestöstä (-11 000 henkeä). Seuraavina tulevat Kainuu ja Kymenlaakso. Lapissa väestömäärässä ei ennusteen mukaan tapahdu juurikaan muutoksia (-43 henkeä).

Kuntatasolla on suuria alueellisia eroja väkiluvun muutoksen suhteen vuosien 2013–2030 välillä (Kuva 3). Suhteellisesti suurin kasvu on Pirkkalassa (42 %) ja pienin Puumalassa (-26 %). Määrällisesti väestö kasvaa ennusteen mukaan eniten Helsingissä (79 519 henkeä) ja tappiollisinta kehitys on Kouvolassa (-4 714 henkeä).

Kuva 2. Väkiluvun muutos vuosina 2013–2030 maakunnittain (Tilastokeskus 2014).

Kuva 3. Väkiluvun muutos vuosina 2013–2030 kymmenen suurimman kasvun kunnan ja kymmenen tappiollisimman kunnan osalta (%) (Tilastokeskus 2014).

Muuttovoitto		
	+	-
+	Uusimaa	Keski-Suomi
	Varsinais-Suomi	Keski-Pohjanmaa
	Pirkanmaa	
	Pohjanmaa	
	Pohjois-Pohjanmaa	
	Ahvenanmaa	
Luonnollinen väestönkasvu		
-	Satakunta	Etelä-Savo
	Kanta-Häme	Etelä-Pohjanmaa
	Päijät-Häme	Kainuu
	Kymenlaakso	Lappi
	Etelä-Karjala	
	Pohjois-Savo	
	Pohjois-Karjala	

Kuva 4. Luonnollinen väestönkasvu ja muuttovoitto (sis. maan sisäisen muuttoliikkeen ja siirtolaisuuden).

2.3. Luonnollinen väestönkasvu ja muuttoliike

Alueiden väestönkehitys pohjautuu seuraaviin kolmeen ilmiöön: luonnollinen väestönkasvu (syntyvyys-kuolleisuus), kuntien välinen muuttoliike (kuntaan- ja kunnastamuutto) ja siirtolaisuuteen (maahan- ja maastamuutto). Suomen väestönkasvusta 73 prosenttia on perustunut positiiviseen nettomaahanmuuttoon vuonna 2013 ja siten luonnollisen väestönkasvun osuus on ollut vain 27 prosenttia (Kuva 4). Kun kehitystä tarkastellaan maakunnittain, tällöin ilmenee suuriakin alueellisia eroja eri väestöllisten prosessien suhteen.

Uudenmaan väestönkasvu on ollut huomattava eli 18 708 henkeä vuonna 2013. Maakunnan osuus Suomen väestönkasvusta on tuolloin ollut 75 prosenttia. Siellä kaikki väestölliset indikaattorit ovat olleet positiivisia. Seuraavaksi suurimmat väestönkasvut ovat olleet Pirkanmaalla (3 560 henkeä), Pohjois-Pohjanmaalla (2 630) ja Varsinais-Suomessa (1 953). Myös Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa kaikki väestölliset tekijät ovat olleet positiivisia. Pirkanmaan maan sisäisen muuton tase on Uudenmaan jälkeen positiivisin maassamme, kun taas Varsinais-Suomessa nettosiirtolaisuus on Uudenmaan jälkeen voitollisin. Pohjois-Pohjanmaalla sen sijaan on toisen tyyppinen väestödynamiikka: maakunta on kokenut maan sisäisessä muutossa muuttotappiota ja huomattava luonnollinen väestönkasvu on paikannut sitä johtaen alueen väestönkasvuun. Myös kansainvälisen muuton tase on ollut positiivinen. Pohjois-Pohjanmaalla luonnollisen väestönkasvun osuus maakunnan

väestönkasvusta on ollut siten peräti 87 prosenttia ja muuttoliikkeen loput. Väestö on vähentynyt eniten Etelä-Savossa (-919 henkeä), Kainuussa (-719) ja Kymenlaaksossa (-566) vuonna 2013, ts. samoissa maakunnissa, missä väestöennuste osoittaa negatiivisinta kehitystä vuoteen 2030 (Kuva 4; ks. Kuva 2).

Kuntaryhmittäin tarkasteluna kaupunkimaisten kuntien väestönkehitys on ollut positiivista 2000-luvulla, sillä väestömäärä näissä kunnissa on kasvanut peräti 324 680 hengellä vuodesta 2000 vuoteen 2013 (Taulukko 2). Väestönmuutokseen vaikuttavista tekijöistä luonnollinen väestönkasvu on pysynyt samalla tasolla, kuntien välinen nettomuutto hieman pienentynyt ja nettosiirtolaisuus sen sijaan kasvanut huomattavasti kyseisenä ajanjaksona. Kehitystä kuvastaa se, että kun vuonna 2000 nettosiirtolaisuuden osuus väestönkasvusta oli 10 prosenttia, niin vuonna 2013 osuus on ollut jo 48 prosenttia.

Taulukko 2. Väestönmuutostekijät kuntaryhmittäin vuosina 2000 ja 2013 (Tilastokeskus 2014).

Kuntaryhmät	Luonnollinen väestönkasvu	Kuntien välinen nettomuutto	Nettosiirtolaisuus	Väestönkasvu	Väkiluku
Kaupunkimaiset kunnat					
2000	9 687	8 971	2 093	20 751	3 429 703
2013	9 630	6 927	15 083	31 640	3 754 383
Taajaan asutut kunnat					
2000	246	-2 316	156	-1 914	870 995
2013	164	-2 386	1 232	-990	885 154
Maaseutumaiset kunnat					
2000	-2 530	-6 655	335	-8 850	880 417
2013	-3 132	-4 541	1 733	-5 940	811 733
Koko maa					
2000	7 403	0	2 584	9 987	5 181 115
2013	6 662	0	18 048	24 710	5 451 270

Taajaan asuttujen kuntien väestömäärä on kasvanut 14 159 hengellä vuodesta 2000 vuoteen 2013. Nämä alueet ovat kokeneet muuttotappiota kuntien välisessä muutossa, mutta siirtolaisuuden osalta on ollut väestöllistä kasvua, samoin kuin luonnollisen väestönkasvun kautta niin vuonna 2000 kuin vuonna 2013.

Maaseutumaisten kuntien väestöllinen kehitys on ollut huomattavan tappiollista, sillä väestömäärä on vähentynyt 68 684 henkeä vuodesta 2000 vuoteen 2013. Näillä alueilla sekä luonnollinen väestönkasvu että kuntien välinen muutto ovat olleet negatiiviset. Siirtolaisuuden osalta maaseutumaiset kunnat ovat kuitenkin saaneet muuttovoittoa.

Aluetieteessä on tuotu esiin käsite monihaavoittuvuus (Findlay 2005: 431), jolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että alueen väestöllinen kehitys on useammalla kuin yhdellä indikaattorilla mitattuna negatiivinen. Tämä voi lisätä todennäköisyyttä, että haavoittuvuus voi kumuloitua useilla muillakin indikaattoreilla, eikä siten pelkästään väestöllisillä indikaattoreilla. Siten esimerkiksi tappiollinen luonnollinen väestönkasvu ja negatiivinen maan sisäinen muuttotase voivat johtaa kunnan väestörakenteen epäsuotuisaan kehitykseen, jolloin työikäisten määrä voi vähentyä ja sillä on vaikutusta työmarkkinoihin ja aluelouuteen.

Yksistään maan sisäinen muuttoliike on hyvin dynaaminen väestöllinen muutostekijä, joka muuttaa alueiden rakennetta: toiset alueet menettävät väestöään ja toiset ovat voittajia asukasmäärän muutoksilla mitattuna. Tärkeä on huomioida muuttajien demografinen rakenne, koska sillä on keskeinen rooli prosessissa ja se vaikuttaa alueiden kukoistamiseen tai haavoittuvuuteen maan sisäisessä muuttoliikkeessä. Pelkästään absoluuttiset luvut eivät kerro koko totuutta, vaan inhimilliset voimavarat lukujen takana tulee arvioida sekä alueen tulo- että lähtövirroissa. Jos muuttajissa on esimerkiksi lapsiperheitä, sillä on kerrannaisvaikutuksia myös koulumaailmaan jne. Paikallinen kehityspotentiaali on kiinteästi yhteydessä kaikkiin paikallisiin resursseihin ja painotettaessa inhimillisten voimavarojen merkitystä väestön rakenne ja sen toiminta ovat keskeisessä asemassa (ks. Heikkilä & Pikkarainen 2008: 31–34).

Kuntatasolla väestönmuutostekijät vaikuttavat hyvin ratkaisevasti siihen, ovatko ne positiivisesti vai negatiivisesti vaikuttamassa kuntien väestörakenteeseen ja sitä kautta myös palvelurakenteeseen, joihin sisältyvät yhtenä palvelumuotona koulut. Varsinais-Suomen maakunnasta tehdään esimerkkinä kunnittainen tarkastelu osoittamaan sen, miten erilaisia väestöllisiä prosesseja on havaittavissa yhden maakunnan sisällä (Kuva 5). Maakunnan pääkeskuksen Turun väestöllinen kehitys on omaa luokkaansa, sillä väestönkasvua on tullut 1 866 henkeä vuonna 2013. Väestönkasvusta 97 prosenttia Turku on saanut muuttovoitosta. Maan sisäisen muuton osuus on ollut 53 prosenttia ja siirtolaisuuden 44 prosenttia väestönkasvusta, kun taas syntyvyyden enemmyyden osuus on ollut siten ainoastaan 3 prosenttia.

Muuttovoitto		
	+	-
+	Kaarina	Aura
	Lieto	Koski TI
	Masku	Nousiainen
	Rusko	Paimio
	Turku	Pyhäranta
Luonnollinen väestönkasvu		Raisio
		Vehmaa
	Laitila	Kemiönsaari
	Loimaa	Kustavi
	Marttila	Mynämäki
	Naantali	Oripää
	Sauvo	Parainen
		Salo
		Somero
		Taivassalo
	Tarvasjoki	
	Uusikaupunki	
-		

Kuva 5. Luonnollinen väestönkasvu ja muuttovoitto (sis. maan sisäisen muuttoliikkeen ja siirtolaisuuden) Varsinais-Suomen kunnissa vuonna 2013 (Tilastokeskus 2014).

Turun naapurikunnan Kaarinan väestönkasvu on seuraavaksi suurin, 441 henkeä, vuonna 2013. Siellä väestönkasvusta kaksi kolmasosaa selittyy kuntien välisellä nettomuutolla ja luonnollisen väestönkasvun osuus on ollut peräti runsas neljännes. Kaarina onkin vetänyt muuttajia, kuten lapsiperheitä, esimerkiksi Turusta, kun kunta sijaitsee maakunnan pääkeskuksen työssäkäyntialueella. Raision, joka sijaitsee myös samalla työssäkäyntialueella, väestölliset prosessit ovat aivan toisenlaiset. Siellä kuntien välinen nettomuutto on ollut huomattavan tappiollinen (-126 henkeä) vuonna 2013 (Kuva 5).

Salon on menettänyt Varsinais-Suomen kunnista eniten väestöä vuonna 2013, sillä väestötappio on ollut peräti -392 henkeä. Negatiivinen väestönkehitys selittyy pitkälle väestömenetyksistä kuntien välisessä muutossa. Yhtenä taustatekijänä on omalta osaltaan vaikuttanut Nokian merkityksen väheneminen työllistäjänä alueella. Kansainvälisessä muutossa Salon muuttotase on ollut kuitenkin positiivinen. Seuraavaksi suurimman (-81 henkeä) väestömenetyksen on kohdannut Somero vuonna 2013. Kunnassa onkin ollut tappiollinen väestön luonnollinen kasvu, joka suurimmalta osaltaan on johtanut kunnan väestömenetyksiin. Somero on menettänyt väestöä myös maan sisäisessä muutossa.

Väestöllinen kehitys ja siihen kytkeytyvät väestölliset muutostekijät Varsinais-Suomen kunnissa poikkeavat siten toisistaan eri kuntien välillä, samoin

kuin tilanne on myös muiden maakuntien alueilla. Joissakin kunnissa väestö lisääntyy luonnollisen väestönkasvun kautta, kun kunnissa on perheitä, joihin syntyy uusia lapsia (esimerkiksi Kaarina ja Lieto). Joissakin kunnissa tilanne on päinvastainen, ja kuolleita on enemmän kuin syntyneitä (esim. Loimaa). Kuntien vetovoima houkutella uusia asukkaita vaihtelee – toisissa kunnissa on huomattavan positiivinen maan sisäisen muuton tase (esim. Turku ja Kaarina), kun taas toiset kunnat menettävät väestöään muihin kuntiin (esim. Salo ja Raisio).

Kuntien kyky houkutella muuttajia muista maista niin ikään vaihtelee. Joissakin kunnissa nettosiirtolaisuuden merkitys väestönkasvulle on todella merkittävä (esim. Turku ja Salo), mutta Varsinais-Suomessa on myös sellaisia kuntia, esimerkiksi Marttila, Paimio ja Taivassalo, joissa sillä ei ole juuri ollut merkitystä väestönkasvulle vuonna 2013. Maakunnassa on myös kuntia, jotka kaikkien edellä mainittujen väestönmuutostekijöiden osalta saavat väestönkasvua, kuten Turku, Kaarina ja Lieto. Lisäksi on kuntia, joissa nämä indikaattorit ovat useamman kuin yhden väestönmuutostekijän osalta positiivisia (esim. Masku ja Rusko) tai negatiivisia (esim. Kemiönsaari ja Uusikaupunki). Joissakin kunnissa taas nämä indikaattorit ovat lähes tasapainossa, kuten esimerkiksi Sauvossa.

Tarkasteltaessa erikseen hankkeen kohdekuntia, ts. Varsinais-Suomessa sijaitsevien Kaarinan ja Nousiaisen ohella Satakuntaan kuuluvaa Huittista, Etelä-Savossa sijaitsevaa Mikkeliä ja Pirkanmaan Punkalaidunta, Mänttä-Vilppulaa ja Virtain kaupunkia, havaitaan kunnista seuraavanlaisia väestöllisiä prosesseja. Varsinais-Suomessa Kaarinan väestöllinen kehitys on ollut erittäin positiivinen. Kunta on saanut voitollisen taseen niin luonnollisen väestönkasvun kuin muuttoliikkeiden osalta (ks. Kuva 5). Tämä on johtanut 441 hengen kasvuun kunnan väestössä vuodesta 2012 vuoteen 2013. Myös Nousiainen on saanut väestönkasvua 24 henkeä vastaavana aikana. Väestönkasvu on johtunut luonnollisesta väestönkasvusta, sillä maassamuutto on ollut tasapainossa ja nettosiirtolaisuus on ollut lievästi tappiollinen.

Satakunnassa sijaitseva Huittinen on menettänyt 75 henkeä väestöstään vuodesta 2012 vuoteen 2013. Suurin väestönmenetyks on johtunut negatiivisesta luonnollisesta väestönkasvusta (-67 henkeä) ja muuttotappiosta maan sisäisessä muutossa (-23 henkeä). Sen sijaan kunta on saanut muuttovoittoa siirtolaisuudessa. Etelä-Savossa Mikkelin väestö on kasvanut 109 henkeä vastaavana aikana ja nettosiirtolaisuus on ollut erityisen voitollinen (132 henkeä). Myös maan sisäinen muutto on ollut voitollista (38 henkeä), mutta luonnollinen väestönkasvu on sen sijaan ollut tappiollinen (-61 henkeä).

Punkalaitumen väestö Pirkanmaalla on vähentynyt 30 hengellä vuodesta 2012 vuoteen 2013. Tämä on johtunut suurimmalta osaltaan negatiivisesta luonnollisesta väestönkasvusta (-38 henkeä) ja samoin muuttotappiosta maan sisäisessä muutossa. Kansainvälisen muuton tase on sen sijaan ollut voitollinen.

nen. Niin ikään Pirkanmaalla sijaitsevan Mänttä-Vilppulan väestöllinen kehitys on ollut negatiivinen: väestö on vähentynyt peräti 226 henkeä vuodesta 2012 vuoteen 2013. Tällöin maan sisäinen muutto ollut suurin selittäjä, sillä kunnan muuttotase on ollut -183 henkeä. Myös luonnollinen väestönkasvu on ollut tappiollinen (-74 henkeä), kun taas siirtolaisuuden tase on ollut voitollinen (31 henkeä). Virtain kaupungin väestönkehitys on ollut myös tappiollista ja erityisesti muuttotappiota on ollut maan sisäisessä muutossa (-67 henkeä) vuodesta 2012 vuoteen 2013.

2.4. Ikärakenne

Väestöllinen kehitys luonnollisesti vaikuttaa alueiden väestön ikärakenteeseen. Jos esimerkiksi alueen luonnollinen väestönkasvu on positiivinen, sen väestörakenteessa saattaa lasten osuus kasvaa, mikäli syntyvyys kasvaa alueella. Väestön luonnolliseen kasvuun vaikuttaa myös elinajanodotteen piteneminen. Jos taas esimerkiksi alueen maan sisäisen muuton tase on tappiollinen, alue menettää tällöin yleensä parhaassa työ- ja perheenperustamisiässä olevia asukkaitaan. Maahanmuuttajien ikärakenne sen sijaan on nuorempi kuin kantaväestön, joten heidän muuttolleen on kohdealueen ikärakenteeseen selvä positiivinen muutos (Heikkilä & Pikkarainen 2008; 2010).

Tarkasteltaessa maakunnittain väestön ikärakennetta vuonna 2013 havaitaan, että lasten osuus väestössä on korkein Pohjois-Pohjanmaalla, ts. viidennes väestöstä. Etelä-Savo sen sijaan edustaa maakuntaa, missä lasten osuus on pienin eli noin 14 prosenttia. Työikäisten osuus maakunnan väestöstä on suurin Uudellamaalla ja pienin Etelä-Savossa. Ikääntyneiden, 65 vuotta täyttäneiden osuus on pienin Uudellamaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla, molemmissa noin 16 prosenttia. Etelä-Savossa on sen sijaan selvästi korkein ikääntyneiden osuus, 26 prosenttia, maakunnan väestössä. Maakuntien välillä on siten huomattavia eroja väestön ikärakenteen suhteen (Taulukko 3).

Hankkeen kuntien keskeisenä väestörakennetta kuvaavana tekijänä on niiden ikärakenne vuonna 2013 (Taulukko 4). Alle 15-vuotiaiden osuus on suurin Nousiaisissa ja Kaarinassa, joissa väestöstä noin viidennes kuuluu kyseiseen ikäluokkaan. Tässä ikäryhmässä ovat edustettuina kouluikäiset. Pienin ikäluokan osuus väestössä on Mänttä-Vilppulassa, Punkalaitumella ja Virroilla. Työikäisten, 15–65-vuotiaiden, osuus on suurin Mikkelissä, Nousiaisissa ja Kaarinassa, ts. noin 63 prosenttia kyseisissä kunnissa sekä pienin Virroilla. Ikääntyneiden, 65 vuotta täyttäneiden osuus, on huomattavin Virroilla ja Punkalaitumella, joissa molemmissa osuus on 30 prosenttia. Nousiaisissa on pienin 65 vuotta täyttäneiden osuus eli vain 16 prosenttia.

Taulukko 3. Väestön ikärakenne maakunnittain vuonna 2013 (Tilastokeskus 2014).

Maakunta	Väkiluku	0-14- vuotiaat %	15-64- vuotiaat %	65 vuotta täyttäneet %
Uusimaa	1 585 473	16,9	67,5	15,7
Varsinais-Suomi	470 880	15,6	63,9	20,6
Satakunta	224 556	15,2	61,4	23,4
Kanta-Häme	175 481	16,4	62,5	21,1
Pirkanmaa	500 166	16,4	64,3	19,3
Päijät-Häme	202 424	15,2	62,5	22,3
Kymenlaakso	180 845	14,4	62,0	23,6
Etelä-Karjala	132 252	14,1	62,3	23,6
Etelä-Savo	152 518	13,5	60,6	26,0
Pohjois-Savo	248 430	15,3	63,2	21,5
Pohjois-Karjala	165 445	14,8	63,2	22,0
Keski-Suomi	275 320	16,5	63,3	20,2
Etelä-Pohjanmaa	193 977	17,2	61,2	21,6
Pohjanmaa	180 384	17,3	62,1	20,6
Keski-Pohjanmaa	68 677	18,9	61,2	19,9
Pohjois-Pohjanmaa	403 287	20,6	63,2	16,2
Kainuu	79 975	14,5	61,9	23,6
Lappi	182 514	15,5	63,4	21,1
Ahvenanmaa	28 666	16,2	63,8	19,9
Koko maa	5 451 270	16,4	64,2	19,4

Kuntien väestörakenteen erilaisuus näkyy myös väestön keski-ässä: korkein keski-ikä on Punkalaitumella ja Virroilla (49 vuotta) ja alhaisin Nousiaisissa (40 vuotta) vuonna 2013. Yhtenä indikaattorina esitetään vielä ulkomaa-laistaustaisten osuus kunnan väestössä. Kaarinassa ja Punkalaitumella osuudet ovat korkeimmat ja alhaisin Nousiaisissa (Taulukko 4).

Taulukko 4. Hankkeen kuntien ikärakenne ja ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä vuonna 2013 (Tilastokeskus 2014).

Kunta	Alle 15-vuotiaiden osuus, %	15–64-vuotiaiden osuus, %	65 vuotta täyttäneiden osuus, %	Keski-ikä	Ulkomaalaistaustaisten osuus, %
Huittinen	14,6	60,5	24,9	45,4	2,9
Kaarina	19,5	62,5	18,0	40,9	3,7
Mikkeli	14,7	62,9	22,4	44,0	3,0
Mänttä-Vilppula	13,2	58,3	28,5	48,4	1,9
Nousiainen	21,5	62,8	15,7	39,7	1,3
Punkalaidun	13,3	56,9	29,8	48,9	3,6
Virrat	13,3	56,4	30,3	48,7	1,9

2.5. Maahanmuutto Suomeen

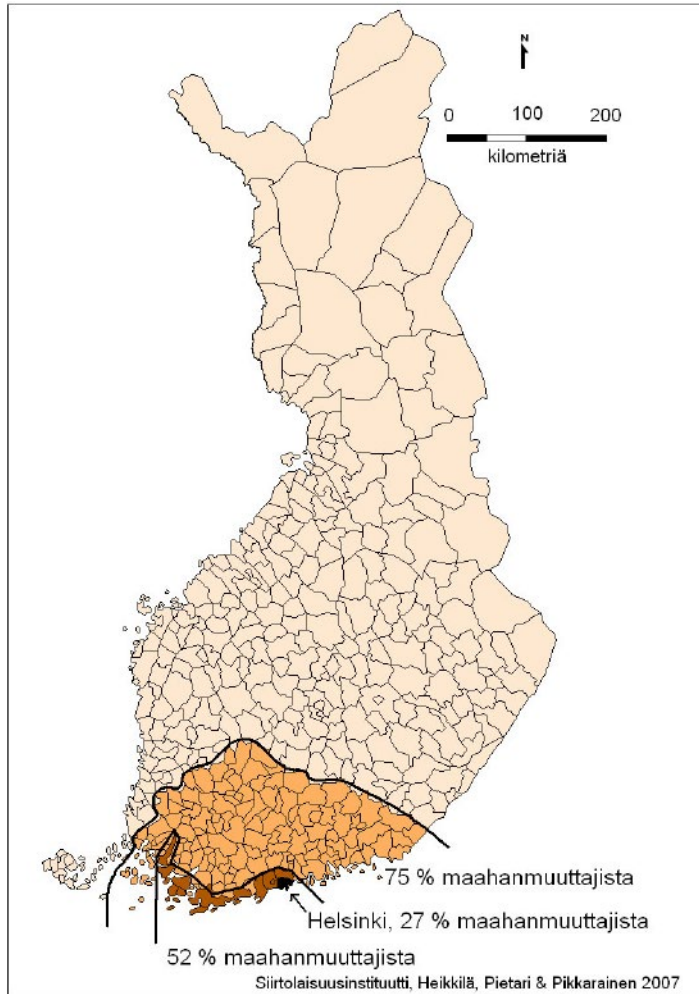
1980-luvun alusta lähtien Suomeen on alkanut tulla enemmän siirtolaisia kuin heitä on lähtenyt maasta. Merkittävää maahanmuuttoa alkoi ilmetä 1990-luvulla, jolloin inkerinsuomalaiset saivat paluumuuttajastatuksen muuttaessaan Suomeen. Maahanmuuttajien määrää on kasvattanut myös pakolaisten vastaanottaminen. Eri puolille maata on perustettu vastaanottokeskuksia, joihin Suomeen saapuneet turvapaikanhakijat sijoitetaan. Suomi vastaanottaa lisäksi kiintiöpakolaisia ja heidän vuotuinen kiintiönsä on tällä hetkellä (2014) 750 henkeä. Suurimmat pakolaisryhmät viimeisen viidentoista vuoden aikana ovat olleet somalit, irakilaiset, bosniahertsegovinalaiset ja entisen Jugoslavian alueelta saapuneet, iranilaiset ja afganistanilaiset.

Kaiken kaikkiaan vuonna 2013 Suomessa asui 207 511 ulkomaan kansalaista ja heidän osuutensa oli 3,8 prosenttia koko väestöstä. Ulkomailla syntyneitä on sen sijaan ollut 304 279 henkeä, mikä vastaa 5,6 prosenttia koko väestöstä vuonna 2013. Luvut ovat vielä suhteellisen alhaiset verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Suurimmat ulkomaalaisryhmät olivat Venäjällä ja entisessä Neuvostoliitossa (64 798 henkeä), Virossa (39 488), Ruotsissa (31 777), Somaliassa (9 618), Irakissa (9 275), Kiinassa (8 894) ja Thaimaassa syntyneet (8 699) vuonna 2013. Tuolloin Suomeen muutti ulkomailta 31 941 henkeä. Heistä Suomen kansalaisia oli neljännes.

Tarkasteltaessa maahanmuuttajien sijoittumista kunnittain, enemmistö heistä on keskittynyt eteläisen ja läntisen Suomen rannikolle ja niiden lisäksi itäosiin Venäjän rajan tuntumaan (ks. Heikkilä & Pikkarainen 2008). Voimakas keskittymiskehitys ilmenee, kun tarkastellaan sen alueen kokoa, jolla puolet maahanmuuttajista asuu esimerkkinä vuoden 2005 tilanne (Kuva 6). Pääkaupunkiseutu ja muun muassa Turku vetävät maan sisäisessä muutto-
liikkeessä paljon eri maalaisia maahanmuuttajia, jotta he voisivat esimerkiksi asua lähempänä samaan etniseen ryhmään kuuluvia (ks. Kokko 2002; Sjöblom-Immala 2012). Sjöblom-Immala (2012: 47) on havainnut maahanmuuttajien maan sisäistä muuttoa koskevassa tutkimuksessaan, että mitä pohjoisempi ja itäisempi maakunta, sitä suurempi osa niiden keskuskäytävien 2000-luvun vaihteessa muuttaneista asui Uudellamaalla vuonna 2009.

Huomioitava on myös vastakkaisvirtaan suuntautuva muutto, jossa maahanmuuttaja on voinut asettua aluksi kaupunkimaiseen ympäristöön ja sen jälkeen uudelleen sijoittua nimenomaan maaseumaiseen elinympäristöön. Muuttaja on voinut myös alkuaan olla lähtöisin maaseutualueelta ja näin yksilö on siten muuttanut tutun tyyppiseen elinympäristöön maaseudulle (Heikkilä 2012: 111). Sjöblom-Immalan (2012: 86, 107) tutkimuksen mukaan keskittymisessä ei kuitenkaan ole kyse siitä, etteivätkö myös maahanmuuttajat arvostaisi asuin ympäristön rauhallisuutta ja luonnonläheisyyttä. Pienemmissä kunnissa ja kaupungeissa asuvien tutkimuksen vastaajien viihtymisen perusteluja olivat juuri myös rauhallisuus, viihtyisyys, luonto ja sopiva koko.

Hyvät liikenneyhteydet ja kaikki palvelut vieressä, mutta kuitenkin maaseudulla luonnon keskellä. Rauhallinen ja hyvä paikka asua. (Nainen, Alankomaat, Nurmijärvi) (Sjöblom-Immala 2012: 86).

Kuva 6. Maahanmuuttajien keskittyminen Etelä-Suomeen vuonna 2005 (Heikkilä & Pikkarainen 2008: 45).

2.6. Synteesi

Suomen alueellinen väestönkehitys on heterogeenista. Maastamme löytyy alueita, joilla väestönkehitys on huomattavan positiivista ja toisaalta ilmenee myös negatiivisen väestönkehityksen alueita sekä maakunta- että kuntatasolla. Alueilla, joita luonnehtii voimakas väestöllinen kehitys, on luonnollinen väestönkasvu usein positiivinen, ts. syntyneitä on enemmän kuin kuolleita, maan sisäinen muutto on voitollista ja siirtolaisuudessa muuttotase on positiivinen.

On myös alueita, joilla jokin väestönmuutostekijä on tappiollinen, mutta alueen väestönkehitys kääntyy positiiviseksi muiden väestönmuutostekijöiden johdosta. Esimerkiksi siirtolaisuuden merkitys useille alueille on ollut ratkaiseva, että alueella on tapahtunut väestönkasvua. Kuntaryhmittäisessä tarkastelussa sekä kaupunkimaiset, taajaan asutut että maaseutumaiset kunnat ovat saaneet siirtolaisuuden osalta muuttovoittoa, mutta väestönkasvun kokonaistase etenkin maaseutumaisten kuntien kohdalla on ollut tappiollinen (ks. Taulukko 2). Siirtolaiset ovat myös ikärakenteeltaan nuorempaa väestöä kuin kantaväestö ja heidän joukossaan on lapsiperheitä (Heikkilä 2014).

Maastamme löytyy myös alueita, joilla eri väestönmuutostekijät ovat negatiivisia ja siten väestöpohja pienenee. Alueita, jotka ovat usean väestöllisen indikaattorin mukaan haavoittuvia, kutsutaan monihaavoittuviksi (Findlay 2005). Tällöin alueella ei tapahdu luonnollista väestönkasvua ja muuttoliike on tappiollista, ts. lähtömuutto on tulomuuttoa suurempi. Tämä asettaa omat haasteensa esimerkiksi alueella asuvien lasten koulunkäynnin järjestämiseen ja turvaamiseen varsinkin maaseutualueilla. Koulun olemassaolo pitää maaseutukylän elävänä ja vastavuoroisesti aktiivinen kylä pitää omaa koulua arvossaan (Atila 2002; Tirvankoulun merkitys kyläyhteisössä 2014).

Väestölliset prosessit vaikuttavat luonnollisesti alueen väestörakenteeseen ja sitä kautta palvelutarpeeseen, kuten kouluverkostoon ja investointeihin, ja tällöin esimerkiksi uusien koulujen rakentamiseen. Myös kuntien yhdistämiset vaikuttavat kuntasuunnitteluun ja aluekehittämiseen, ts. miten palvelut järjestetään pienalueilla, jotta eri palvelujen saatavuus toteutuisi mahdollisimman hyvin.

Kirjallisuus

- Aro, Timo & Anna Laiho (2014): Metropolialueen demografinen kilpailukykyanalyysi. Valtiovarainministeriö. https://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20140303Metrop/01ARO_LAIHO_Metropolialueen_demografinen_kilpailukykyanalyysi_2014.pdf – Luettu 13.8.2014.
- Atila, Anu (2002): Koulun merkitys kylälle. Narratiivinen kuvaus taistelusta kyläkoulun puolesta. Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti, Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. 110 s.
- Findlay, Allan M. (2005): Editorial: Vulnerable Spatialities. *Population, Space and Place*, Special Issue: Population and Vulnerability: Making Sense of Vulnerability 11: 6, 429–439. John Wiley & Sons, Ltd.
- Heikkilä, Elli (2012): Maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen ja maaseutualueiden rooli. Teoksessa: Kattilakoski, Mari, Kilpeläinen, Arja & Peltomäki, Pirja (toim.): Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle, 109–117. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. Tampere.
- Heikkilä, Elli (2014): Migration and labour market integration in the Baltic Sea region: An emphasis on Finland. In Liuhto, Kari (ed.): *The Baltic Sea region 2014: Then*

- policy-oriented articles from scholars of the University of Turku, 75–87. Centrum Balticum, BSR Policy Briefing 1/2014.
- Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen (2008): Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 30. 219 s. http://www.migrationinstitute.fi/pdf/Siirtolaisuustutkimuksia_A30_ESR.pdf – Luettu 20.8.2014.
- Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen (2010): Differential population development in the regions of Finland. *Population, Space and Place* 16:4, 323–334. John Wiley & Sons, Ltd.
- Hustich, Ilmari (1972): Suomi tänään. Tammi, Helsinki.
- Karjalainen, Elli (1989): Migration and regional development in the rural communes of Kainuu, Finland in 1980–85. *Nordia* 23:1, 1–89.
- Kiiski Kataja, Elina (2014): Sitran trendit: Megakaupungit. <http://www.sitra.fi/artikkelit/tulevaisuus/sitran-trendit-megakaupungit> – Luettu 13.8.2014.
- Kokko, Karoliina (2002): Maahanmuuttajien Suomen sisäinen muuttoliike. Tapaustutkimuksena Turku. Pro gradu -tutkielma. 96 s. Turun yliopisto, Maantieteen laitos. http://www.migrationinstitute.fi/pdf/Karoliina_Kokko.pdf – Luettu 20.8.2014.
- Population Reference Bureau staff (2004): Transitions in World Population. *Population Bulletin* Vol. 59, No. 1, March/2004. 40 p.
- Rannikko, Pertti (2014): Maaseutu ei tyhjene, vaikka väki tilastoissa vähenee. *Helsingin Sanomat* 10.10.2014, A 5.
- Risku-Norja, Helmi & Virpi Aaltonen (2007): Maalle oppimaan. Kestävää kehitystä koulujen ja lähimaatilojen yhteistyönä. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Maa- ja elintarviketalous 112. Vammala.
- Sjöblom-Immala, Heli (2012): Työtä, palveluja ja luonnonläheisyyttä. Maahanmuuttajien Suomen sisäiset muutot, asumistoiheet ja kotoutuminen 2000-luvulla. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 40. 116 s.
- Tilastokeskus (2014): www.stat.fi – Luettu 13.8.2014.
- Tirvankoulun merkitys kyläyhteisössä (2014): Kartoituskysely koululaisten vanhemmille ja alle kouluikäisten lasten vanhemmille. Syksy 2009. http://www.tirva.fi/tirvanseutu_files/Tirvankoulun_vanhempainkyselyn_tulokset_2009.pdf – Luettu 11.11.2014.
- Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle (2009): Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 8/2009.
- Westerholm, John (1999): Asutus harventuu ja keskittyy. Teoksessa: Westerholm, John & Raento, Pauliina (toim.): Suomen kartasto, 90–91. Suomen maantieteellinen seura, WSOY. Porvoo.

3 Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö – Kohdekuntien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja

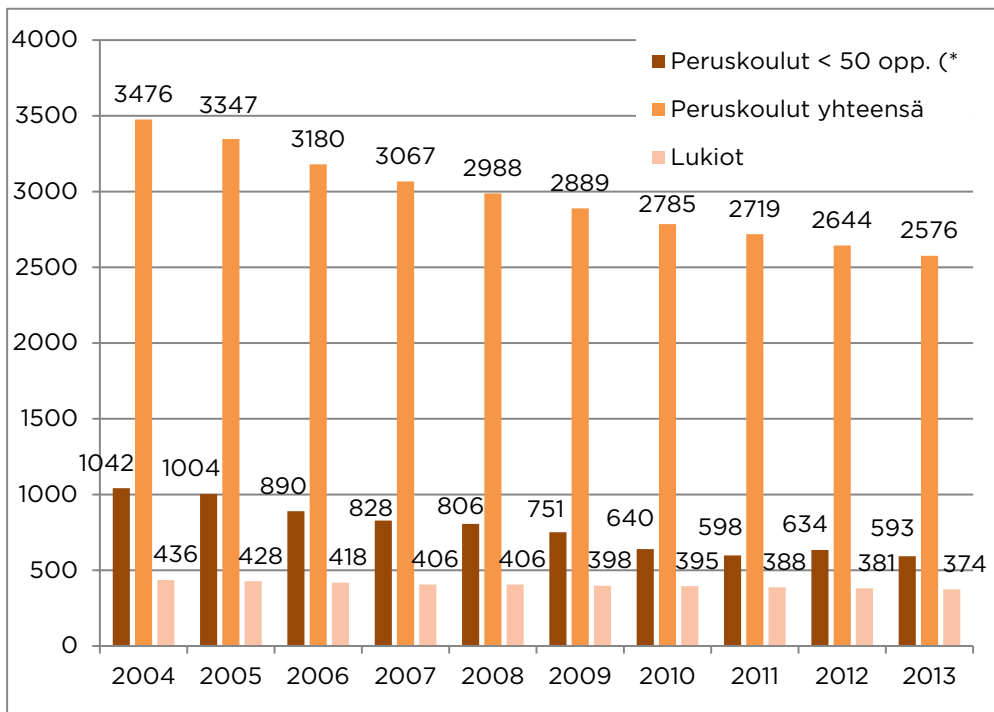
■ Sami Tantarimäki

3.1. Johdatusta syihin ja seurauksiin

Tässä pääluvussa *Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä* -hankkeen kohdekuntien sivistysjohtajien haastattelut liitetään laajempaan kyläkoulukeskusteluun niin meillä kuin maailmalla. Koulukeskustelujen kohtaaminen paitsi kertoo sisällön yleismaailmallisuudesta siinä tapahtuvine muutoksineen, myös tuo esille paikallisia piirteitä ja uusia avauksia suomalaiseen keskusteluun.

Haastateltavina olivat Kaarinan, Virtain, Mänttä-Vilppulan, Punkalaitumen ja Huittisten sivistysjohtajat. Haastattelut toteutettiin vuoden 2013 aikana. Kohdekunnissa on käytössä vaihteleva kirjo nimityksiä perusopetuksesta vastaavalle toimialalla ja sen johtajalle, joten selkeyden vuoksi käytetään tässä nimityksiä sivistystoimi ja sivistysjohtaja. Mikkelin haastattelut avataan Ihastjärven koulua ja palvelukonseptia esittelevässä hankkeen loppuraportin pääluvussa 5. Keskustelunomaisten haastattelujen teemoina olivat muun muassa toimijoiden erilaiset intressit koulusuunnitteluprosesseissa sekä alueiden ja koulujen erilaistumiseen liittyvät kysymykset. Lisäksi pyrittiin avaamaan sitä, miten kokonaiskuva kunnasta tai palveluverkosta hahmottuu koulukeskustelun eri osapuolille ja kouluverkkosuunnittelu kytkeytyy kunnan strategiatyöhön.

Kohdekunnat ovat Punkalaidunta lukuun ottamatta kaupunkeja, mutta kuitenkin kaikki hyvin erilaisia niin kokonsa, sijaintinsa, alueellisen roolinsa kuin kouluverkkonsa puolesta (kts. Johdanto ja Liite 1). Keskinäisistä eroista huolimatta keskusteluissa nousi luonnollisesti esille yhteisiä näkemyksiä muun muassa kouluun keskuksena, yhteisöllisyyteen, kouluvalintoihin, opetuksen laatuun, koulun toimintaan, koulun ja yhteisön yhteistyöhön sekä avoimen vuorovaikutuksen haasteisiin.

Kuva 1. Pienkoulut, peruskoulut ja lukiot vuosina 2004–2013. Tilastollisesti määriteltynä pienkoululla tarkoitetaan alle 50 oppilaan peruskoulua (SVT 2014) (* 2004–2005 osuus ilmoitettu n. 30 %, 2006=28 %, 2007–08=27 %, 2009=26 %, 2010=23 %, 2011=22 %, 2012=24 %, 2013=23 %).

Kyläkoulukeskustelu liittyy lähes poikkeuksetta lakkautusuhkaan. Uhkaan siksi, että lopputulos voi olla muukin. Yleisesti koulukeskusteluun liittyy huoli kunta- ja kouluyhteisön elin- ja vetovoimaisuudesta. Osapuolia on useita, minkä vuoksi näkökulmat vaihtelevat paikallisen palvelutason kerrannaisvaikutuksista opetuksen tasoon, kuntataloudesta paikallistalouteen ja yksilön toiveista yhteisön etuihin. Vastaavasti kyläkoulututkimus, tai laajemmin pienkoulututkimus on keskittynyt pitkälti lakkautusuhkaan, lakkauttamisiin ja niihin liittyvien vaikutusten tai syy- ja seurauspolkujen avaamiseen. Tämäkin on ymmärrettävää, koska koulujen alasajo tahti on ollut huimaa niin meillä kuin muualla maailmalla. Esimerkiksi Suomessa on lakkautettu viimeisen kymmenen vuoden aikana lähes 450 pienkoulu (Kuva 1). Peruskoululaisten määrä on laskenut samassa ajassa 47 500 oppilaalla. Lukio laisten määrä on puolestaan vähentynyt 11 800, mikä yhdessä kuntakentän muutoksen kanssa ovat nostaneet myös lukioverkon muutostarpeen koulukeskusteluun (SVT 2014). Suomalaisen pienkouluverkon ja opetuksen rakennemuutosta on kerrattu ja käsitelty tarkemmin useammassa tutkimuksessa vuosien varrella (mm. Kalaoja 1988; Korpinen 1996; Peltonen 2002; Karlberg-Granlund 2009; Kilpeläinen 2010; Tantarimäki 2010; Haantie 2013; Autti & Hyry-Beihammer 2014).

Koulun lakkauttamisuhan taustalla voi vaikuttaa yhdessä ja erikseen useita tekijöitä. Nämä ovat vuosien varrella muuttuneet moninaisimmiksi. Vastaavasti on tapahtunut muutosta siinä, miten yhteisöinä ja yksilöinä lakkauttamisuhkaan reagoidaan ja miten lakkautuksista tai sen uhasta selvittäään. Koulun merkitys opetusta laajemmassa roolissa näkyy puolestaan muun muassa siinä, miten koulu pidetään ”kylän sydämenä” ja miten paljon media aihetta käsittelee (Witten et al. 2001: 316). Itse kukin voi mediaa seuraamalla havaita koulukeskustelun keskiössä olevan paitsi kouluverkkosuunnitelmat ja lakkautusuhan osapuolinen, myös koulun kunnan, koulumenestyksen, oppilasmäärän, tuntijaon ja ryhmäkoon.

Kriittisiä voidaan olla Kvalsundin (2009: 95) tapaan siitä, miten ohutta tai irrallista keskustelu voi välillä olla. Norjassa 1990-luvun puolivälin jälkeisen suuren lakkautusaallon myötä koulujen sulkemisesta on tullut hiljainen reformi; aihe, josta ei juuri puhuta tai jota ei mainita sen enempää kuntatason keskustelussa kuin kansallisessa opetustutkimuksessakaan. Suomessa puhumattomuus näkyy arkojen tai olennaisten aiheiden välttelynä, kuten tässä pääluvussa tullaan huomaamaan. Keskusteluhaluttomuus näkyy myös kyläkouluilloissa, -seminaareissa tai muissa keskustelutilaisuuksissa, joissa helposti on läsnä vain koulun kannattajia (Tantarimäki 2012: 59). Ilman vastapuolen näkemyksiä ja perusteluita keskustelua ja ratkaisuja on vaikea löytää. Samoin useasti peräänkuulutettu (mm. Tantarimäki 2010; 2012, Autti & Hyry-Beihammer 2014) enakoiva, arvioiva ja jälkihoitoa ajava keskustelu loistaa aina vain poissaolollaan.

Kohdekunnissa yleisimmin palveluiden alueelliseen uudelleen organisoimiseen ajaa yhä kunnan taloudellinen tilanne ja ikä- ja väestörakenteen muuttuminen. Tuttuja teemoja ovat myös koulurakennuksen huono kunto, koulumatkojen turvattomuus ja koulumatkoja palvelevan julkisen liikenteen toimimattomuus, joita muun muassa Egelund ja Laustsen (2006: 431, 433) ovat havainneet. Lisäksi tanskalaiseen tapaan Suomessakin maaseudulla kiinnostus lähikaupunkeja kohtaan säilyy tai kasvaa. Suomalaisen muuttoliikkeen kehitystä Elli Heikkilä havainnollistaa tutkimuksen toisessa pääluvussa.

Lakkauttamisten taustalla olevat tekijät myös muuttuvat yhteiskunnan mukana. Egelundin ja Laustsenin (2006: 431, 433) havainnoissa muutokseen ovat vaikuttaneet selkeimmin kuntarakenteen uudistuminen ja vanhempien oma toiminta. Kuntarakenneuudistuksen vaikutuksesta Suomessakin löytyy useita esimerkkejä varsinkin vuoden 2009 alusta toteutettujen kuntaliitosten osalta. Liitoksen myötä koulukeskustelu vilkastui ja näkyi mediassa muun muassa Kouvolassa, Salossa, Hämeenlinnassa, Raaseporissa ja Kemiönsaarella. Myös tämän tutkimuksen kohdekunnista prosessin läpikäyneitä ovat Mikkeli (Mikkeli, Mikkelin maalaiskunta ja Anttola 2001, Mikkeli ja Haukivuori 2007, Mikkeli, Ristiina ja Suomenniemi 2013), Kaarina (Kaarina ja Piikkiö 2009) ja Mänttä-Vilppula (Mänttä ja Vilppula 2009).

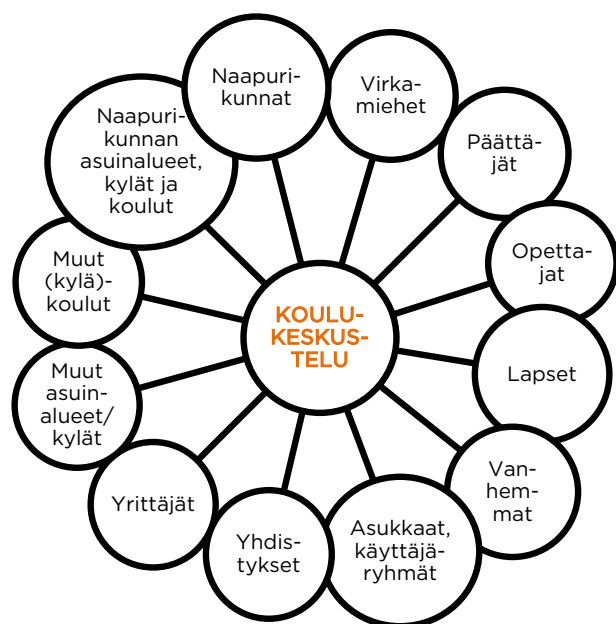
Vanhempien omaan toimintaan liittyen mielenkiintoista on se, miten vanhemmat itse äänestävät jaloillaan muun kuin lähikoulun puolesta (Egelund & Laustsen 2006: 431, 433). Tämä reaktio kuvaa hyvin sitä minkälaisen sisäisen muutoksen edessä koulu yhteisöt ovat ja voivat olla tämän päivän lakkautustilanteissa. Kouluvalinnoilla on aina vaikutuksensa niin paikallisen koulun ja yhteisön toimintaan kuin opetuksen ja alueiden eriarvoistumiseen myös maaseudulla, kuten seuraavassa alaluvussa tullaan huomaamaan. Kaupungeissa tämä on jo arkipäivää Suomessakin (mm. Komulainen 2012; Seppänen et al. 2012; Bernelius 2013; Kuokkanen & Tikkanen 2014; Suomen Vanhempainliitto 2014).

Kyläkoulukeskustelun muutosta lähdetään avaamaan seuraavassa siten, että sivistysjohdon kanssa käytyjen keskustelujen viitoittamana edetään nykyisestä toimintakulttuurista osapuolien yhteistyön haasteisiin ja keskustelua ohjaaviin strategisiin linjauksiin. Samalla löydetään yhtymäkohtia ja erojakin verrattuna laajempaan koulukeskusteluun. Nämä johdattelvat kokoamaan yhteen sitä, miten ylipäätään reagoidaan lakkautusuhkaan, ja mitä vaikutuksia näillä reaktioilla voi loppujen lopuksi olla niin koulukeskusteluun kuin kouluverkkosuunnitteluun.

3.2. Keskustelua koulun muuttuvasta roolista kylän sydämenä

Kyläkoulukeskustelu pitää sisällään ”koulu kylän sydämenä” tai ”kylä kuolee, jos koulu loppuu” -tyylishä vakiintuneita ja vahvoja kokemuksia, käsityksiä tai oletuksia. Ne voivat sekä pitää paikkansa, että olla kyseenalaistettavissa ja toisin todettavissa. Tässä alueelliset erot korostuvat, yhteiskunnan ja yhdyskuntarakenteiden muutokset näkyvät sekä yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden tavoittelun vaihtelut vaikuttavat.

Näkemyks *koulusta kylän sydämenä* viittaa koulurakennuksen asemaan yhteisöllisyyden, palveluiden ylläpitämisen ja alueen vetovoimaisuuden takeena. Koulusta on tullut instituutio yhteisössään, kuten Kearns ym. (2009: 132) asian ilmaisevat. Kouluja ja lapsia pidetään kestävä ja vetovoimaisen paikallisyhteisön symboleina, koska lapset takaavat yhteisön ja opetuksen jatkuvuuden, ja koulu rakennuksena monen toiminnan ja palvelun ylläpitämisen. Koulun ja yhteisön välinen suhde puolestaan ilmentää sekä yhteisön kykyä vahvistaa alueensa sosiaalista pääomaa ja sosiaalisia verkostoja, että edistää koko kouluyhteisön uusiutumista, elinvoimaisuutta, samaistumista, identiteettiä ja hyvinvointia. Hyvässä symbioosissa koulu on jotain, jonka yhteisö haluaa ”omistaa” (Haartsen & Wissen 2012: 489, 494; Onescu & Giles 2012: 108; Irwin & Seasons 2012: 49, 51, 54; Witten et al. 2001: 309, 311). Ajatus *kylän kuolemasta* liittyy ennen kaikkea siihen, miten tämän keskeisen ja kokoavan palvelun poistumisen koetaan vaikuttavan, voi vai-

Kuva 2. Koulukeskustelun osapuolia.

kuttaa tai vaikuttaa paikalliseen yhteisöön ja elin- ja vetovoimaisuuteen. Tällöin instituution menetys symboloi yhteisön rappeutumista.

Päätös koulun toiminnan jatkumisesta on merkittävä, minkä vuoksi kunnan valtuusto sanoo viimeisen sanan virkamiesten valmistelemaan ehdotukseen. Toimintamalli on periaatteessa selkeä edeten esityksen ja kuulemisten kautta päätökseen, mutta käytäntö on usein kuitenkin osoittautunut olevan pitkälti toinen osapuolinen ja vaihtoehtoinen. Kaikkien koulun toimintaan liittyvää vuoropuhelua kunnassa käydään, tai voidaan käydä niin toimialojen/virkamiesten kesken, virkamiesten ja päättäjien kesken, virkamiesten, päättäjien ja asukkaiden kesken, paikallisesti asukkaiden, koulu(je)n ja kylien kesken kuin naapurikuntien kesken (Kuva 2). Vuorovaikutuksen toimivuus ja vaihtoehtojen huomion ottaminen kuvastaa täten pitkälti sitä, miten keskustelu etenee tai mihin lopputulokseen se päättyy.

Tutkimuksen kohdekunnissa tuotiin selkeästi esille, miten koulun toiminta on monen kuntalaisen elämään vaikuttava asia. Tällöin siihen kohdistuu erilaisia toimialakohtaisia, paikallisia ja poliittisia intressejä. Sivistysjohtajat toteavatkin:

"...yleensä ei päädytä (samaa suuntaan) muuta kuin pakon edessä. Tais-telu siitä käydään loppuun asti. En ainakaan sellaista prosessia meillä muista, että täydellinen yksituumaisuus näistä päätöksistä huolimatta olisi ollut. Ne on niin arkoja paikkoja."

”Eli kokonaisuus versus osat ja se vuoropuhelu on tosi haastavaa. En näe, että me siinä onnistuttiin (viimeisimmän koulu päätöksen osalta). On toki monia muitakin prosesseja missä tämä on aina haaste.”

Koulun säilyttämisen tai lakkauttamisen kohdalla lähdetään yleensä liikkeelle oman toimialan sisältä. Vastuu tiedon tuottamisesta ja valmistelusta on sivistystoimella, mutta poikkihallinnollisesti voidaan keskustelua käydä riippuen siitä, mitä muita kunnallisia palveluita koululla hajautetusti järjestetään tai haluttaisiin järjestää. Kohdekunnissa luontevimmin yhteistyö toteutui koulukiinteistöstä vastaavan kiinteistö/teknisen toimen kanssa. Toimialasektoreiden välinen laajempi yhteistyö sai kuitenkin kannatusta ja ylipäätään kiihdyttiin aktiivisempaa roolia kaikessa koulurakennuksen toimintaa koskevassa päätöksenteossa suunnittelusta kehittämiseen ja lakkauttamisen jälkeiseen käyttöön.

Välttämättä kyse ei ole aina edes tahdosta, vaan enemmän tahattomasta ajattelemattomuudesta tai asiayhteyksien oivaltamattomuudesta.

”Ei vain tule mieleen, että tämäkin asia pitäisi ottaa huomioon. Kyllä mä koen, että tämä keskustelukulttuuri on mennyt meillä hyvän suuntaan ja toivon, että se on jatkossakin sitä. Että ei vain mennä omaa putkea pitkin eteenpäin. Mutta päättäjien mukaan saaminen ja tää yhteinen keskustelu puolin ja toisin, niin siinä on varmaan peiliin katsomista kaikilla. Myös niin kuin virkamiesten vahvat paineet pitää yllä tietyistä näkökulmasta taloutta ja tätä kokonaisuutta, niin myös meillä pitää olla sitä vastaanottokykyä. Nää on äärimmäisen hankalia, kun realiteetit on mitkä on.”

Yleisesti ottaen keskustelua käydään asiaperusteilla, kuten toiminnan laatua ja tavoiteltavan laatutason toteuttamisen kuluja määrittelemällä, muualla vastaavasta toiminnasta saatuja kokemuksia vertailemalla ja sitä myötä tarkoituksenmukaisuusharkintaa käyttämällä. Mahdollisuus säännöllisin väliajoin käytävään vuoropuheluun sai sivistysjohdolta kannatusta, koska silloin yhteinen tahtotila voisi muotoutua kaikessa rauhassa ilman paineita tehdä päätöksiä. Samalla kuitenkin muistutettiin, että ratkaisuntenkoti tilanne eriyttää lopulta aina. Tämä voi näkyä myös virkamiesvalmistelun ja päätöksenteon välillä. Poliittisen keskustelun katsottiin nousevan esille erityisesti silloin, kun mukana on paikallisia poliittisia päättäjiä koulu yhteisöistä. Todettiin myös, että virkamiehen puhe tulkitaan eri tavalla kuin poliittinen puhe, minkä vuoksi valmistelun kattavuudesta huolimatta tehtyjä päätöksiä voidaan aina ihmetellä jälkepäin. On tietysti muistettava, että päätökset ovat aina aikansa kuvia.

”Tietoa on tuotettu hyvinkin kattavasti ja ne kaikki on paperilla, mutta päätökset on tehty tietystä näkökulmasta. Sit jälkeen päin kun joku ul-

kopuolinen katsoo, niin miksi ihmeessä tällainen päätös? Se ajan tila selittää paljon mitä paperilla ei näy.”

”Monesti poliittiset päättäjät edellyttäisivät jotain ihmetempua millä saadaan tänne periaatteessa vaikka Helsingistä saakka lukiolaisia, mutta ei sellaista tempua ole olemassa.”

”...poliittisesta päätöksestä ei koskaan tiedä mihin suuntaan kelkka kääntyy, niin on vaikea keskustella ennakkoon.”

Yhtenä ennakoivaa keskustelua hankaloittavana tekijänä pidettiin poliittisen päätöksenteon arvaamattomuutta, mikä jalostui ajatukseksi ennakoivan keskustelun käymisestä poliittisen päätöksenteon tasolla. Koulukeskustelun ja kouluverkossuunnittelun pelisääntöjä voidaan muutenkin linjata, johon käytetyimpiä keinoja lienee minimioppilasmäärän määrittely. Käytäntö, sovittu minimi ja näiden ”minimivuosien” keston määrittely vaihtelivat kohdekunnittain. Lähtökohtaisesti kuitenkin tavoite on antaa työrauha kaikille osapuolille ja helpottaa koulukeskustelua seuraavan tosipaikan tullen. Pelisääntö on periaatteessa selkeä, mutta tulkinnan varaa todettiin riittävän tosipaikan tullen. Esimerkiksi sovituista minimirajoista ei pidetä kiinni tai kiista syntyy siitä, kuinka monena peräkkäisenä vuotena minimiraja saa alittua ennen koulun sulkemista.

”Kun huomataan, että nyt tilanne uhkaa niin ikään kuin unohtuu se mitä on päätetty. Sitten on se ”pysyvästi”; on tulkinnan varaista milloin on laskenut pysyvästi alle sen sovitun. Sitten ei ehkä ajatella sitä kokonaisuutta, tai...mulle tulee sellainen tuntu, että ei ajatella mikä on se ydin tässä. Mitä varten se koulu on olemassa. Se on lapsia varten, se on opetusta varten. Ei se ole kyläläisiä tai vanhempia varten. Tosin olen sitä mieltä, että toimiva (koulu) voi olla kylän sydän kaikella lailla. Siellä voi tapahtua kaikkea muutakin. Mutta jos siellä ei ole tarpeeksi lapsia, niin ei se voi iän kaiken pysyä pystyssä.”

”...tuntuu ainakin siltä, että joka puolella on tällä hetkellä kädet täynnä työtä ja pyritään välttämään ylimääräistä turbulenssia.”

Arveltiin muutenkin, että mieluummin kenties ikävien asioiden uhatessa on helpompi vaieta kuin puhua. Samoin heräsi kysymys siitä, että horjuttaisiko ennakoiva tai ajantasainen keskustelu kaikesta huolimatta ”status quota”? Puhumiseen ja puhumattomuuteen liittyen olennaisia ovat myös havainnot siitä, mistä koulukeskustelussa puhutaan tai ollaan puhumatta.

”...välillä tuntuu, että noissa yleisötilaisuuksissa mitä on pidetty, takerrutaan sellaisiin opetuksen kannalta ihan mitättömiin asioihin. Siis unohdetaan se itse asia miksi sitä koulua pidetään...”

Kommentissa pienellä asialla viitattiin kuljetuksiin. Se ei suinkaan ole pieni eikä helppo asia, mutta kommentin perusviesti on olennainen: puhutaan muusta kuin opetuksesta tai sen laadusta. Sama todettiin toisessakin haastattelussa.

”...läheskään aina tällaisessa alakoulukeskustelussa varsinkaan ei keskustella pedagogiikasta. Keskustellaan ehkä enemmän siitä toimintaympäristöstä, ja ymmärrän sen oikein hyvin kyllä. Sen minkä varmasti vanhemmat siinä näkee, on se että sulla on pienempi ryhmä mikä koetaan varmasti turvallisempänä ja yksilön paremmin huomioon ottavana. Kouluverkkokeskustelussa meillä ei ole paljon pedagogiikasta puhuttu.”

Tarkempaa vastausta puhumattomuuteen ei tässä yhteydessä saatu. Kohdekunnissa painotettiin kuitenkin sitä, että koulun toiminnan tulee täyttää yleisesti laissa ja opetussuunnitelmassa asetetut perustehtävät sekä opetuksen ja oppilasturvallisuuden laatukriteerit. Koulun henkilökunta, toimintakulttuuri ja paikallinen yhteisö vaikuttavat paljon siihen miten koulut toisistaan käytännössä eroavat ja saavat myös erota.

”Siihen vaikuttaa paljon johtaja, koulun kulttuuri, henkilökunta, mutta sitten se alue kuitenkin, että meillä on hyvin erilaiset ne koulut. Mielenkiintoista huomata miten samat kysymykset nousevat eri alueilla selkeästi toistamiseen. Kulttuuri on muotoutunut pitkänajan kuluessa. Paitsi koulun henkilökunnan, myös sen alueen kulttuuri. Kylän tai lähion tai mikä se onkaan. Ulkopuolinen kun tulee, niin ei tosiaan tiedä mikä se on.”

Kuntastrategioiden rooli koulukeskustelun ohjaajina vaihteli. Kohdekuntien strategioista löytyi tai oli löydettävissä yhteys kouluverkkosuunnitteluun (kts. viereinen sivu), mutta yleisluonteisuuskin myönnettiin. Haastattelu sai yhden vastaajan pohtimaan myös sitä, miten suurella todennäköisyydellä tiukkenevan talouden aikana sinne kirjattua on ylipäättään mahdollista toteuttaa. Toinen taas havahtui sektoroituneeseen työskentelykulttuuriin, mihin jo kunnan sisäisen koulukeskustelun todellisuuden kohdalla viitattiin:

”Meillä on ollut aika yleisluonteinen tämä kuntastrategia. Siinä ei ole tällaiseen kylän tai paikallisuuden edistämiseen viitattu, vaan ollaan enemmän kokonaisuudesta lähdetty liikkeelle. Ja myöskään kun kouluverkkosuunnitelmaa tehtiin viime vuoden keväällä, niin ei ollut tavaltaan semmoisia kuntastrategisia linjauksia mitkä olisi ohjannut. Mutta toki meillä on hyvinvointistrategiaa ja tämäntyypistä. Tämä on hyvä keskustelu ja herättely itsellekin, että vielä vahvemmin tavallaan näitä muidenkin sektoreiden strategioita otettaisiin toiminnan kehittämiseen mukaan. Meillä tosiaan ajateltiin enemmän sen opetuksen kehittämisen kannalta. Ja investointiohjelman. Eli tekninen ja koulu.”

Kouluverkko-suunnittelun ja kunnan strategian yhteys hankkeen kohdekunnissa

Sanoihin voidaan tarttua tarkoitushakuisesti tutkimuksenkin näkökulmasta. Kohdekuntien strategiat ovat laadittu joko yleisluonteisemmin tai yksityiskohtaisemmin ja avautuvat siksi hieman eri tavoin myös ajatellen tämän tutkimuksen teemana olevaa kouluverkko-suunnittelua. Tällä poiminnalla halutaan kuitenkin osoittaa, että kunnan koulu- ja palveluverkkosuunnittelua tukeva yhteys on löydetävissä tai haluttaessa löydettävissä.

Kaarinan kaupungin strategian (2010–2016) valmistelun pääperiaatteena oli tavoittaa mahdollisimman moni sidosryhmä ja saada näiden ääni kuuluviin. Strategian onnistuminen on viime kädessä kiinni siitä, miten se saadaan muuntumaan konkreettisiksi tavoitteiksi, toimenpiteiksi ja ohjelmiksi. Kouluverkko-suunnittelussa havaittuja ongelmakohtia ajatellen Kaarinan strategiassa korostuvat yhteistyö ja ennakointi. Hyvinvoinnin kehittymisen ennakointiin on esitetty selkeä hyvinvointikertomukseen perustuva mittaristo tavoitteineen. Lisäksi luovuudestaan tunnettuutta tavoiteltaessa mainitaan yhdeksi mittariksi toimintaympäristön muutosten ennakointi ja muutoksiin reagointi (Kaarinan kaupunki 2010; 2014). Tämä vastaa tässä tutkimuksessa esille nostettuja huomioita.

Huittisten kaupunki linjaa itseään kehittyvänä koulutuskaupunkina, jossa on laadukkaat julkiset ja kaupalliset palvelut. Käytännön tavoitteena on esimerkiksi peruspalveluita ajatellen hallinnon joustavoittaminen ja reagoitokyvyn parantaminen vastaamaan paremmin sidosryhmien tarpeisiin. Kaupungin kaikissa toiminnoissa tavoitellaan hyviä yhteistyökumppaneita ja uusia toimintamalleja. Tässä esimerkiksi uuden koulurakennuksen näkeminen ja käyttäminen julkisia ja yksityisiäkin palveluita yhdistävänä alueellisena palvelukeskuksena olisi yksi mahdollisuus (Huittisten kaupunki 2009).

Mikkelin kaupungin strategiaa (2014–2017) on valmisteltu laajalla yhteistyöllä. Kaikki kuulemissa saadut kommentit, lausunnot ja muu anti on viety www.minunmikkelini.fi -verkkooalustalle ja jatkossa materiaali löytyy uusilta Mikkelin kaupungin kotisivuilla. Asukkaiden osallistamisella on haluttu korostaa asukkaiden aktiivista osallistumista hyvinvoinnin tuottamiseen. Mikkelin kaupunki on ollut edelläkävijä erilaisten osallistamismuotojen kokeilussa ja käyttöönotossa Suomessa. Osallisuutta voidaan toteuttaa eri tavoin ja hyödyntäen myös verkkopalveluita. Digitaalisuus on siten tärkeä hyvinvoinnin mahdollistaja (Mikkelin kaupunki 2014). Tämä ajattelu on ollut pohjana myös Ihastjärven koulun kehittämislle.

Mänttä-Vilppulan kaupungissakin (vuoteen 2020) vannotaan avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen, jolla luodaan luottamusta ja tuetaan kaikkea toimintaa. Halutaan olla avoimia ja aktiivisia yhteistyön synnyttämisessä ja kehittämisessä niin kaupungin sisällä kuin organisaatioarajat ylittäen. Ennakkoluulottomasti ollaan valmiita etsimään uusia tapoja toimia ja tarkastella asioita, mistä sekä pienen kyläkoulun toiminnan jatkaminen että pakolaisten lasten sijoittaminen sinne jo olivatkin yksi osoitus (Mänttä-Vilppula 2011; 2014).

Punkalaitumen kunnan (vuoteen 2020) toiminta-ajatuksena on jatkuvasti kehittää asiakaslähtöistä ja helposti lähestyttävää, palveluallista, vastuullista ja taloudellista kuntaorganisaatiota. Palveluiden säilyttämistä omassa kuntakeskuksessa korostetaan tulevaisuudessa, ja lisäksi tarkastellaan aktiivisesti tulevaisuuden sähköisten palveluiden kehittämisen mahdollisuuksia. Kouluverkko ja kyläkouluillakin näkyvä monikulttuurisuus nostetaan erikseen esiin. Punkalaitumen kunta pitää koko kunnan tasapainoisen kehittämisen kannalta arvokkaana toimivan ja suunnitelmallisen kouluverkon säilyttämisen. Osana kouluverkon toimintoja tuotetaan aktiivista maahanmuuttajien valmistavaa opetusta sekä toimintaan joustavalla ja yhteistyötä korostavalla tavalla naapurikuntien kanssa. Punkalaitumen kunta jatkaa vuosittaista turvapaikkaprosessin myötä päätöksen saaneiden sekä kiintiöpakolaisten vastaanottamista, sekä pyrkii hankkein turvaamaan vastaanottoa ja kotouttamista edistävän maahanmuutto-osaamisen säilymisen kunnassa. Takaiskuna tälle asukashankinnan mahdollisuudelle tuli se, että kunnassa oleva turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus suljetaan vuoden 2014 lopulla (Punkalaitumen kunta 2013; YLE 2014).

Virtain kaupungin strategian (2013–2016) laadintaprosessi on toteutettu kunnan omana työnä laajasti kuntalaisia ja sidosryhmiä kuullen. Myös yläkoulun ja lukion oppilaat vastasivat kuntalaiskyselyyn. Tulevaisuuden tekemisen keskeisinä teemoina nostetaan esille muun muassa lapset ja nuoret sekä kuntalaisten kuunteleminen. Lapsiperheitä houkuttelee maaseutumaisella asumisella. Kuuntelemisessa taas päätöksenteon avoimuus ja yhteistyö eri osapuolten kanssa ovat avainasemassa. Virtain kyläkouluverkkoa tukien sivistystoimen osalta strategiassa linjataan vielä erikseen, että yli 20 oppilaan kyläkouluista kehitetään monialaisia palvelukeskuksia. Perusopetuksen tasoa turvataan myös oppilaitos- ja kuntarajat ylittävällä yhteistyöllä (Virtain kaupunki 2013). Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 tavoitteita ja toimenpiteitä ajatellen tätä strategiaa voi pitää malliesimerkkinä.

Kouluverkkokeskustelun yhteys kuntastrategiaan on olennainen asia myös siksi, että niissä monesti luodaan mielikuvaa elinvoimaisesta, kattavien palveluiden, hyvien asuinpaikkojen ja vuorovaikutteisen toiminnan kunnasta. Esimerkiksi Mikkelin kaupunki on visiossaan digitaalinen ja kestävästi uudistuva kasvukeskus Saimaan rannalla (Mikkelin kaupunki 2014). Kaarina puolestaan sanoo tarjoavansa kaarinalaisten hyvinvointia edistävät, hyvät kunnalliset palvelut tasapuolisesti ja oikea-aikaisesti (Kaarinan kaupunki 2014). Punkalaitumella taas arvostetaan ihmisläheisyyttä, yhteistyökykyä, rehellisyyttä ja palvelualttiutta (Punkalaitumen kunta 2013). Sanojen ja tekojen ristiriitaan on helppo tarttua ja siksi arvolatautuneissa koulukeskusteluissa kunnan strategiat, sloganit ja muut mainoslauseet päätyvät helposti kyseenalaistettaviksi. Tämän on voinut havaita itsekin monen kyläkoulukiistan yhteydessä.

3.3. Lakkautusuhka – kesto ja sen vaikutukset

Koulun lakkautusuhka on kunnan näkökulmasta kaksipiippuinen juttu. Pääsääntöisesti kunta itse on aloitteellinen kouluverkkosuunnittelun ja koulukeskustelun avaamisessa, mutta varmuutta kestoista tai lopputuloksesta ei kuitenkaan ole. Joskus vanhemmatkin ovat tehneet aloitteen koulun lakkauttamisesta esimerkiksi rauhattomuuden ja opetuksen tason tai koulun kunnan perusteella (Luoma 2014; Korkman 2014). Toisinaan koulun toiminnan loppuminen ymmärretään osapuolten kesken, mutta monesti kyse on vuosia ja vuosikymmeniä kestäneestä neuvonpidosta. Tällä taas on omat vaikutuksena niin kunnan kouluverkon ja opetukseen kehittämiseen, koulun toiminnan kehittämiseen kuin koulu yhteisöön.

Epävarmuuden, lakkautusuhan ja lopullisen päätöksen ”roikkuminen ilmaan” on suhteellinen käsite sekä ajan, tilanteeseen suhtautumisen sekä tilanteeseen johtaneen syyn osalta. Joidenkin koulujen osalta keskustelua on käyty tasaisesti jo vuosikymmenet, toisten osalta se vasta alkoi ja päätös pitäisi saada heti. Historiasta riippumatta tilanne saattaa olla uusi aina joillekin asukkaista ja vanhemmista. Joskus päätös myös saadaan miltei heti, kuten yhden kohdekoulun osalta sisäilmaongelmien ilmetessä. Esimerkkinä kohdekuntien päätösprosessi uuden koulurakennuksen rakentamisesta on oheisessa koosteessa.

Nopean päätöksenteon tavoittelussa ja tilanteissa ongelmaksi muodostuu yleensä joka tapauksessa se, että kaiken tuotetun tiedon omaksumisesta ja siihen reagoimisesta tulee haastavaa. Yhteinen ajatteluprosessi jää käymättä tai kesken, jollei siihen varata riittävästi aikaa etukäteen, väliaikaisratkaisun aikana, tai viimeistään lopullisen päätöksen jälkeen. Jälkihoito- ja arvio ovat prosessin olennainen osa, mutta nyt siitä ei kanneta vastuuta (Tantarimäki 2010; 2012).

Uudesta koulurakennuksen vaiheita Ihastjärvellä, Suttilassa ja Valpperissa*Ihastjärven prosessi: 7 vuotta, perusteena koulurakennuksen elinkaari**Suttilan prosessi: 2 vuotta, perusteena sisäilmaongelmat**Valpperin prosessi: 7 vuotta, perusteena korjauskelvoton koulu*

Ihastjärven uuden koulurakennuksen vaiheita kuvaillaan tarkemmin pääluvussa 5, mutta tässä lyhyesti prosessin kulku vertailuksi muihin uusiin kohdekoulurakennuksiin. Oppilaita koululla on noin 60 ja se sijaitsee 20 kilometrin päässä Mikkelin keskustasta. Koulun rakentamiseen johtanut päätös liittyy kokonaisuuteen, jossa koulutilatarpeita oli selvitelty monipuolisesti koko uuden Mikkelin ajan. Koulun aseman turvaamiksi alettiin kylällä tehdä töitä tilatyöryhmän raportin jälkeen vuonna 2005. Koko prosessin ajan kyläläisillä oli mahdollisuus osallistua ja tuoda näkemyksiään, jonka lisäksi koulun rakentamista tuettiin erilaisilla hankkeilla. Vuoden 2009 talousarviokäsittelyn yhteydessä kirjattiin koulun suunnittelun käynnistäminen, seuraavana vuonna suunnitelma valmistui, rakentaminen alkoi 2011 ja koulu avattiin 2012 (Strandman 2013; Mikkelin kaupunki 2011).

Ihastjärven koulurakennuksen lähipalvelukonseptia on mietitty ja mietitään eri käyttäjäryhmien tarpeita huomioon ottaen, jolloin kouluruokala voi muuntua kyläruokalaksi ja koulu sähköisten palveluiden käyttöliittymäksi. Toteutuksen mielenkiintoa lisää se, että samaan aikaan on käynnissä valtakunnallisesti myös muita toisiaan täydentäviä lähi-, etä- tai sähköisiä palveluita kehittäviä ja kokeilevia hankkeita (Utti 2014; Valtiovarainministeriö 2014; Päivittäistavara kauppa ry 2014; Kuntaliitto 2014; Etäopetus 2014). Lisäksi Ihastjärven koulu on rakennettu siirettäväksi. Tällä rakennusteknisellä ratkaisulla on pyritty ennakoimaan palvelutarpeen alueellisia muutoksia ja koulurakennuksen elinkaarta.

Suttilan koulussa on reilut 40 oppilasta ja se sijaitsee noin kuuden kilometrin päässä Huittisten kaupungin keskustasta. Huittisten kaupungin sisäilmatyöryhmä päätti sulkea koulun päärakennuksen vanhan osan pois opetuskäytöstä varoimenpiteenä loppuvuodesta 2011. Kasvatus- ja opetuslautakunnan päätöksellä koulun toiminta siirrettiin kevätlukukaudesta 2012 korvaaviin tiloihin. Kasvatus- ja opetuslautakunta päätti yksimielisesti pitää kiinni nykyisestä kouluverkosta, jolloin vaihtoehtoiksi tuli korjaaminen tai uusi rakennus. Suunnitelmia valmisteltiin teknisen palvelukeskuksen, sivistyspalvelukeskuksen, koulun ja vanhempien yhteistyönä (Salonen 2013; Huittisten kaupunki 2011; 2012). Koulun päärakennus todettiin korjauskelpoiseksi ja liikuntasaliosan olevan kunnossa. Sivurakennus ei vastaa käyttötarkoitustaan, joten se tuli purkaa ja päärakennusta laajentaa kattamaan koulun tilatarpeet. Hankesuunnitelmassa huomioitiin perusopetuksen tilatarpeet sekä mahdollisuus kolmiportaisen tuen antamiseen, oppilashuoltoon ja kouluterveydenhoitoon. Lisäksi on mahdollisuus lähiliikuntapaikan rakentamiseen koulun piha-alueelle rahoituksen sen mahdollistaessa. Heinäkuussa 2013 kaupunginhallitus päätti käynnistää Suttilan koulun remontin (Huittisten kaupunki 2012; 2013; Mähkä 2013).

Valpperin koulussa on noin 50 oppilasta (2012) ja se sijaitsee noin 15 kilometrin päässä Nousiaisten kunnan keskustasta. Koulun peruskorjaus oli esillä vuonna 2007, mutta seuraavana vuonna se todettiin korjauskelvottomaksi. Vuoden 2012 kouluverkkoselvityksessä koulun lakkauttamista suositeltiin, koska myös uudisrakentamisen myötä kulut oppilasta kohden nousisivat korkeiksi. Uuden koulun suunnittelutyö kuitenkin eteni alkuvuodesta 2012 rakentamistoimikunnan prosessina ja loppuvuodesta valtuusto päätti varata määrärahan Valpperin uuden koulun rakentamiseen (Turun Sanomat 2007; Jalonen 2012; Nousiaisten kunta 2013a, 2013b). Vuoden 2013 viimeisimmässä kouluverkkoselvityksessä ehdotettiin uudisrakentamisesta luopumista ja toiminnan siirtämistä toisaalle. Kunnanvaltuusto päätti kuitenkin joulukuussa säilyttää kouluverkon ennallaan ja vuoden 2014 alusta kunnanhallitus hyväksyi Valpperin koulun pääpiirustukset. Suunnittelu jatkuu (Nousiaisten kunta 2013a, 2013c; 2014a; 2014b).

Kohdekunnissa kyläläisten yhteisöllisyys ja yhteishenki näyttäytyi kunnan suuntaan sekä toimivana, satunnaisena, vaihtelevana että riittaisana. Satunnaisuudella viitattiin siihen, että kylän yhteishenki on voimassa aina sen hetken,

kun aktivoidutaan puolustamaan koulua. Tätä pidettiin lyhytnäköisenä. Viimeinen myönnetty jatkoaika ei välttämättä enää riitä pelastamaan kylää vuosia jatkuneesta muuttumattomuuden tilasta tai negatiivisesta kierteestä.

Kyläkoulun toiminnan kannalta erityisen ongelmallisena sivistysjohtajat kokivat sen, että päätös koulun kohtalosta roikkuu ilmassa. Lopullisen pitkäkestoisen päätöksen odottelu lykkää investointeja, jolloin tehdään vain välttämättömmimmät ja koko ajan mennään pikkuhiljaa huonompaan suuntaan. Epävarmuus vaikuttaa myös pätevän henkilökunnan saamiseen ja ennen kaikkea sen pysyvyyteen.

”Jos säilytetään niin säilytetään, jotta voidaan laittaa kuntoon. Tai sitten reippaasti, että nyt ei säilytetä ja tehdään toiset ratkaisut. Sellainen kituuttaminen on hankalin vaihe. Se syö kaikkea ja kaikkia, on epävarmuutta ja kaikkea muuta koko ajan ilmassa.”

Epävarmuus vaikuttaa kyläyhteisön ilmapiiriin kärjistettynä kahdella tavalla; uhka yhdistää tai se erottaa. Haastatteluissa ilmeni, miten keskinäisen riitelyn ohella vanhemmat tai vanhempainyhdistykset voivat jatkuvalla kriittisyydellään vaikuttaa kouluympäristön yhteistyöhön ja ilmapiiriin, tai jopa yrittää johtaa opetusta taustalta. Pahimmillaan päädytään siis kauas siitä, mitä koulun ja yhteisön yhteistyön pitäisi olla.

3.4. Lakkautusuhka – siihen reagoiminen ja sen vaikutukset

Reagointi koulun lakkautusuhkaan voidaan Wittenin et al. (2001: 310) mukaan jakaa kolmeen vaiheeseen: tieto lakkautuksesta aiheuttaa sekavuutta ja epävarmuutta. Tätä seuraa taistelu päätöstä vastaan ja lopulta koittaa muutos uuteen kouluun ja arkeen. Tämä reagointiketju on yleistettävissä, mutta todellisuudessa kuitenkin lopputulos vaihtelee ja uhkaan suhtautumiseen vaikuttaa paljon se, miten todennäköisenä lakkauttamisen mahdollisuutta on koulu yhteisössä pidetty ja/tai miten asia kunnan taholta esitetään.

Egelundin ja Laustsenin (2006: 435–436) kuvaamassa hiipuvassa yhteisössä myönnetään väistämättömän olleen edessä jo pitkään, vaikka koulun sulkemista on saatettukin protestoida viimeisenä huutona kylän tulevaisuuden puolesta. Kearns et al. (2009: 131) muistuttaa puolestaan siitä, miten koulua helposti pidetään itsestäänselvyyttenä ja palveluiden merkitykseen havahdutaan vasta, kun niitä ollaan menettämässä. Päätös yllättää, kuten niin monesti näissä tilanteissa todetaan. Kiistatilanteita ruokkiva yllätysmahdollisuus on kuitenkin olemassa, vaikka uhkatilanne tiedostettaisiinkin. Tällöin taustalla voi olla esimerkiksi so-

vitussa pysymättömyys ja/tai päätösesityksen suljettu valmistelu yhdistettynä tavoitteeseen nopeasta päätösaikataulusta (Tantarimäki 2010). Yksioikoisimmillaan asiat on jo päätetty ja kaikki muu on muodollista (Irwin & Seasons 2012: 55).

Witten et al. (2001: 310) kolmivaiheista reagointimallia haastaa myös se, että ”perinteiseen” vastarintaan ryhtyminen ei ole vanhempien keskuudessa enää niin itsestään selvää. Uhan alla olevan kouluyhteisön sijainti ja tarjolla olevat vaihtoehdot tietysti vaikuttavat, mutta vaihtoehtoja joka tapauksessa punnitaan. Witten et al. (2001: 311–312) itsekin tuo esille sen, miten osa vanhemmista miettii jo alkuun sitä, lähteäkö lojaalisti puolustamaan lähikoulua vai suoraan varmistamaan lapselle hyvää koulupaikkaa muusta koulusta sen perusteella, missä tulevaisuus varmimmalta näyttää tai muuten kriteerit täyttyvät.

Sivistysjohtajien haastatteluissa muun kuin lähimmän tai lähimmäksi osoitetun koulun valintaperusteina mainittiin sekä arjen sujuvuus että protesti koulun lakkauttamiselle. Arjen sujuvuuden esimerkkitapauksessa kunnan koulukuljetus on järjestetty lähimpään kyläkouluun, mutta usean vanhemman päivittäinen työmatka suuntautuu kuitenkin eri suunnassa olevaan kuntakeskukseen, minkä vuoksi on haluttu varmistaa päivittäinen tavoitettavuus kuljetamalla itse lapset keskustajamaan.

”En usko, että kukaan yksittäinen ihminen ehdoin tahdoin haluaa, että meidän kyläkoulut lakkaa. Sitä minä en usko. Mutta sitten käytännön elämä onkin toista. Se pistää toimimaan eri lailla eikä välttämättä suosi kyläkoulua.”

”Protestivalinta” taas liittyy siihen, että oman koulun lakkautuessa on valittu muu kuin uudeksi vaihtoehdoksi osoitettu koulu. Yksi vastaajista tuo esiin senkin tosiasian, että koulun oppilasmäärä, harrastusmahdollisuudet ja opetuksen laatuun liitettävät näkemykset vaikuttavat kouluvalintaan jossain määrin. Tai sitten ajatellaan niin, että oman lähikoulun loputtua valitaan seuraavaksi keskustan koulu, joka ”on ja pysyy”.

Pahimmillaan oman koulun puolustaminen ja tulevan koulun valinta on kärjistynyt kyläyhteisön hajottavaksi riitelyksi. Tämä on johtanut paitsi mainittuihin protestivalintoihin, myös siihen, että ei tueta periaatteestakaan naapurikylän koulua. Kylän sisäinen riitely on laajentunut kylien väliseksi riitelyksi, mihin kumpaankaan ei ole varaa maaseudun elinvoimaisuuden edistämistä ajatellen. Tämän aineiston esimerkkien ohella vastaavia kokemuksia löytyy muualtakin (mm. Tantarimäki 2010; 2012). Lakkautusuhan alle joutuneiden naapurikoulujen vanhempien välinen yhteistyö on hyvässä tahdossaankin haastavaa, kuten Rimpiläinen (2009) tutkimuksessaan hyvin kuvaa. Toisen koulun säilyttämiseen pyrkineessä yhteistyössä naapurikoulu ei ollut kaikille vanhemmille todellinen vaihtoehto, mutta tätä ei haluttu tuoda ilmi aran tilanteen keskellä. Valittiin vain lopulta se toinen vaihtoehto. Kohdekunnissakin valintatilanteen herkkyyksillä tunnistetaan:

”...ikävä sivujuonne tässä on se, että kun ihmisillä on kuitenkin vapaus valita mitä koulua lapsi käy, ja ylipäättään yksilön vapaus on paljon suurempi kuin esimerkiksi 10–15 vuotta sitten, niin ne kylän asukkaat, jotka valitsevat jonkun muun koulun, siis jostain syystä muun kuin sen oman kylän koulun, asetetaan paikallisesti siellä kylällä aika ahtaaseen asemaan. Saatetaan jopa uhkailla tai ainakin jotenkin muuten syrjiä tai kohdella kaltoin.”

Vapaus lapsen koulun valintaan on nykyisin hyvin laajaa. Esimerkiksi kohdekuntina olevissa Mikkelissä, Punkalaitumella, Virroilla, Kaarinassa, Nousiaisissa, Huitisissa ja Mänttä-Vilppulassa perinteisten koulupiirien sijaan tai ohella puhutaan lähikoulupäätöksistä, kuljetuspiireistä tai koulupiireistä luopumisesta. Koulujen erilaistumiselle ei myöskään nähty esteitä, kun vain opetukseen liittyvät perusvaatimukset toteutuvat. Kouluille on annettukin lisänimiä (esim. metsäkoulu) kylästä, sen historiasta ja elinkeinoista kumpuavien opetusta tukevien painotusten mukaan. Yleisesti puhutaan myös erikoisluokista tai painotetusta opetuksesta (Leppävuori 2014). Tämä ei ole aiheuttanut kilpailua koulujen tai kylien välille, vaan on vahvistanut paikallista yhteisöllisyyttä. Julkiselle markkinoinnille ei nähdä sijaa, vaan kyse on nimenomaan toiminnasta kumpuavasta ”markkinoinnista”:

”Musta tuntuu, että koulun toiminnallisuuden taso eniten vaikuttaa koulun mahdollisuuksiin säilyä. Tarkoitan sillä sitä, että miten se toimii lähiympäristönsä kanssa yhteistyössä. Minkälainen maine sillä on opetuksen antajana, yhteistyökumppanina ja niin edelleen. Jos koko koulun henkilökunnalla on yhteinen näkemys asiasta minkä takia sinne mennään joka aamu, niin silloin on hyvät mahdollisuudet säilyttää se oma paikkansa siellä.”

”Vahvuudet täytyy olla olemassa, osaaminen täytyy olla olemassa. Ei voi perustaa kiipeilypainotteista jos ei kukaan henkilökunnasta harrasta kiipeilyä.”

Vaihtoehtoinen koulu voi olla myös naapurikunnan puolella ja oikeasti lähempänä kuin oman kunnan tarjoama vaihtoehto. Haastattelujen perusteella kuntien välinen ja kuntarajat ylittävä kouluverkkoyhteistyö vaikuttaa olevan vähäistä, vaikka kunnissa on halukkuutta ottaa naapurikuntien oppilaita omiin kouluihinsa etenkin silloin, kun naapurikunnan koulua ollaan lakkauttamassa ja lähin toimiva koulu olisi omassa kunnassa. Käytännössä vastaanottavan kunnan puolella vieraskuntalaisten vastaanottaminen on tarkoittanut esimerkiksi sitä, että:

”...olla lähdetty siitä, että ollaan laskettu että sieltä tulee niin ja niin monta oppilasta, niin meidän kannattaa vielä oman kunnan kustannuksella hoitaa se asia. Mutta aina ei voida ottaa jotain yksittäistä

oppilasta jostain pistona jostain päin naapurikuntaa. Täytyy kuitenkin laskea mitä saadaan valtionosuutta ja niin edelleen.”

Vieraskuntalaisten oppilaiden ottaminen omiin kouluihin on vaikuttanut samalla siihen, että myös oman kunnan asukkaille tarjotaan mahdollisuus valita kouluja.

”Anomus pitää tehdä, mutta kyllä yleensä myönnetään sitten. Tietysti jos kuljetukset muodostuvat ihan mahdottomiksi, niin sitten tietysti mietitään mikä on kohtuudella järjestettävissä.”

Koulun sijainti kuntien rajalla voi olla peruste kuntayhteistyölle silloinkin, kun etäisyys muihin kouluihin ja keskuksiin on pitkä. Esimerkiksi Peiposjärven koululla, Pieksämäen ja Joroisten rajalla, yli 20 kilometriä lähimmistä kouluista, tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksessa. Joroislaisia oppilaitakin käy jonkin verran. Kyläläisten tavoite alueellisen ”elinkaarikeskuksen” roolista on kuitenkin saavuttamatta (Pieksämäen lehti 2014).

Valintatilanteet ja valinnan mahdollisuudet myös altistavat, mahdollistavat ja/tai sallivat keskinäisen kilpailun. Kärjistetyksi perinteisen koulupiirijattelun on haastanut markkina-ajattelu, jossa koulujen välinen kilpailu kuluttajista lisääntyy ja vanhempien mahdollisuus erotella ”jyvät akanoista” kasvaa. Hyvät koulut menestyvät ja heikot ovat pakotettuja kehittymään tai lopettamaan (Taylor 2002: 2; Collins & Coleman 2008: 292).

Tähän liittyen toisiaan ruokkivana ilmiönä tunnistetaan se, että toimiva ja laadukas julkinen lähikoulu vaikuttaa osaltaan alueen arvostukseen, arvoon ja kysyntään. Tiedetään sekin, että vanhemmat haluavat lapsensa hyvään tai parempaan kouluun ja ovat valmiita jopa muuttamaan sen vuoksi. Toisin sanoen siinä missä menestyvä koulu voi nostaa asuntojen arvoa, tai niistä ollaan valmiita maksamaan enemmän, vastaavasti kielteiset muutokset johtavat päinvastaiseen kierteeseen saattaen alentaa asuntojen arvoa (Black 1997: 1, 28; Bogart & Cromwell 2000: 280, 304; Gibbons & Machin 2002: 1, 23–24; Fack & Grenet 2007: 2, 21, 24). Valinnat voivat kääntää tilanteen myös niin päin, että koulujen sulkeminen on seurausta paikallisen sosiaalisen kontrollin ja pääoman vähenemisestä. Erityisesti kaupunkiyhteisöt ovat monesti luonteeltaan jatkuvassa muutoksessa ja siksi jo valmiiksi sosiaalisesti helposti haavoittuvaisia (Irwin & Seasons 2012: 49–51).

Walker (2010: 715, 724) on havainnut vielä yhden erikoisen piirteen; nimittäin sen, että vaikka osa paikallisista ihmisistä ei enää omaa koulua tue, niin aktiivisen oppilashankinnan myötä kiinnostus koulua kohtaan kasvaa yhteisön ulkopuolelta. Hän jää pohtimaan sitä, että jos kerran kouluyhteisöä ei enää pystytä perinteiseen tapaan määrittelemään, niin koulukaan ei ole välttämättä enää yhdistävä voima, ja näin ollen ajatus koulusta kylän sydämenä menettää merkitystään. Koulu voidaan kuitenkin yhä kokea yhteiseksi, kuten seuraavassa alaluvussa huomataan.

3.5. Lakkauttamisen vaikutukset ja jälkihoito

Koulun lakkautuksen lopulliset vaikutukset ovat erilaisia ja ajatus kylän kuolemasta jakaa näkemyksiä. Kvalsundin (2009: 95) mukaan koulujen sulkemiset eivät heti aiheuta väestökatoa, mutta pitkässä juoksussa paikallisyhteisö hiiptuu. Egelund ja Laustsen (2007: 438) puolestaan toteavat suoremmin, että ei ole selkeitä todisteita siitä, että koulun sulkeminen itsessään aiheuttaisi väestön pois muuttoa tai alueen välttelyä. Haartsen ja Wissen (2012: 494) ovat samoilla linjoilla todetessaan, että tutkimusten mukaan koulu ei välttämättä ole ratkaiseva tekijä kyläyhteisön elinvoimaisuuden säilymiseksi, eikä koulun loppuminen tarkoita kylän loppumista. Havainnot Suomestakin puhuvat erilaisten kokemusten puolesta (Tantarimäki 2011). Kohdekunnistakin löytyi esimerkkejä kylistä, joissa on yhä paljon lapsiperheitä, vaikka koulua ei enää ole tai ole ollut aikoihin. Näissä kylän sijainti on hyvä suhteessa kuntakeskukseen, joten sijainnilla on suuri merkitys. Olennaista on kuitenkin löytää paikka, jossa voi edelleen kokoontua ja toimia. Koulun loppumisella on joka tapauksessa suuri merkitys päivittäisiin rutiineihin ja toimintatapoihin (Haartsen & Wissen 2012: 494), ja sitä kautta yhteisön arkeen ja yhteisöllisyyteen.

Perheiden vapaa-ajan käyttöön koulun lakkauttaminen on vaikuttanut Onescun ja Gilesin (2012: 108; 118) mukaan ainakin kolmella tavalla: ensinnäkin vanhempien ajankäyttö lasten kuljettamiseen on lisääntynyt, koska sulkeminen pakottaa kulkemaan yhteisön ulkopuolelle niin kouluun kuin koulun yhteydessä järjestettyihin harrastuksiin. Toiseksi lapset ovat kokeneet etäntymistä yhteisöstään. Kolmanneksi perheen yhteinen aika ja tekeminen vähenevät, koska muualla koulussa ja harrastuksissa käyvät perheen jäsenet ovat aiempaa vähemmän tekemisissä perheen kanssa. Lisäksi autoiluun ja kulkemisiin käytetyn ajan lisääntyminen on vähentänyt muuta sosiaalista elämää.

Koulun ja toiminnan laadun näkökulmasta ongelmallista on se, miten sulkemisen seurauksena lasten opetuksessa vanhempien ja yhteisön osallistuminen sekä paikallisen tietotaidon hyödyntäminen vähenee (Irwin & Seasons 2012: 50; Bogart & Cromwell 2000: 281). Vanhempien mukaan saamista myös Suomen Vanhempainliitto (2014) peräänkuuluttaa perusopetuksen eriarvoistumisen estämiseksi. Karlberg-Granlundin (2014: 260) mukaan olisikin tärkeä tutkia, miten koulun ja kodin maantieteellinen tai sosiaalinen etäisyys vaikuttavat kasvatukselliseen ja opetukselliseen kestävyysyteen.

Toisaalta koulun sulkeminen, lisääntynyt liikkuminen ja uusissa yhteisöissä vietetty aika on tuonut mukanaan uusia ystäviä, sosiaalisia verkostoja ja näin kehittänyt sosiaalista elämää niin lapsilla kuin vanhemmilla. Toisin sanoen, vaikka sulkeminen ja kulkeminen ovat vähentäneet tai muuttaneet perheen keskinäistä ajanviettoa, on se samalla tarjonnut mahdollisuuden hyödyntää muiden yhteisöjen palveluita, harrastusmahdollisuuksia ja muita resursseja, sekä tuonut mukanaan

uusia ystäviä ja verkostoja (Onescu & Giles 2012: 119–120). Sivistysjohdon kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esille myös uuden kouluidentiteetin löytyminen.

”(Kahdeksan vuotta koulun sulkemisen jälkeen pohdittuna) Heillä varmaan meni jonkin aikaa, että sanotaan tätä kouluidentiteetti löytyi. Nyt he ovat hyvin luontevasti (n. 10 kilometrin päässä sijaitsevan) nykyisen koulun koululaisia. He ovat hyvin aktiivisia tässä kouluverkkokeskustelussa. He ovat kokeneet, että nykyinen koulu on heidän oma kyläkoulunsa.”

Vanhempien on ylipäättään todettu selviävän lapsia huomoin koulujen lakkauttamisesta. Tätä selittänee osaltaan se, että joillekin vanhemmille ja asukkaille koulu saattaa olla ainoa yhteisö, jossa he ovat mukana. Lapset saattavat sijoittua useaan eri kouluun, jolloin vanhempien luonteva yhteydenpito kouluun vähenee tai katkeaa ja riski eristyneempään elämään kasvaa. Uusiin kouluyhteisöihin pääseminen voi tuntua vaikealta ja vieraalta (Witten et al 2001: 312, 314–315). Tilanteeseen sopeutumisen vaikeutta selittää varmasti osaltaan myös koulun vaikutus asuntojen ja koko alueen arvoon ja arvostukseen.

3.6. Myönteisen mahdollisuuden edessä

Kilpailua, kateutta, eripuraa ja valintoja voisi olettaa syntyvän myös silloin, kun käsillä olevan tutkimuksen mukaisesti uhkakuvista huolimatta, niistä poiketen tai niiden sijaan kyläkoululle tulee uutta toimintaa, kylälle rakennetaan uusi koulurakennus tai toiminta jatkuu lopulta hyvässä yhteistyössä. Sivistysjohtajien kokemukset eivät kuitenkaan tue tätä oletusta, vaan asia koetaan kylillä yhteiseksi; jopa niin, että tukea on tullut enemmän kyliltä, joilla koulua ei enää ole.

”Varmaankin esimerkiksi naapurikyläläisetkin osaavat arvostaa nyt sitä koulua, kun ovat ikävä kyllä sen menettäneet. Haluavat vaalia sitä mitä heillä nyt on. Samoin kouluyhteisössä, kun ovat taistelleet oman koulunsa puolesta, ovat hyvin aktiivisia. Koulun johtaja kokee, että saa täyden tuen sille omalle toiminnalleen. Yhteistyö toimii hirveän hyvin.”

”Koen jotenkin enemmän niin, että ne joilta on viety jo, niin he ovat olleet tukemassa tätä. Että nää ainakin sai sen oman koulun. Just nämä kylät, missä se keskustelu käytiin ja koulut lakkautettiin 2000-luvulla, niin sieltä nimenomaan nousi ne vahvimmat puolustajat. Vaikka kaikille ei olekaan lähikoulu tää nykyinen koulu.”

Tämä naapurikylien reaktio haastaa Walkerin (2010: 715, 724) pohdinnan, jossa perinteisen kouluyhteisön hajotessa koulu ei olisi enää yhdistävä voima ja ”sydän”

menettäisi täten merkityksensä. Päinvastoin se jäljelle jäänyt koulu kokooa nyt yhä suuremman yhteisön ympärilleen. Tämä on tietysti looginen kehitys harvenevas- sa kouluverkossa, mutta sitaatin esimerkissä olemassa oleva kouluverkko säilyi.

Uuden koulurakennuksen arveltiin luovan kunnan sisäistä kysyntää, mutta tässä ei kuitenkaan nähty ongelmaa.

”Paljon mahdollista ja moni päättäjä on just tähän vedonnutkin. Jotkut kyläläisetkin on ottanut päättäjiä hihasta kiinni ja ovat selkeästi olleet kiinnostuneita, että tähän on satsattu. Mahdollista se ilman muuta on ja pyritään tällaista tukemaan, mutta vanhemmat sitten osallistuvat kustannuksiin.”

Monikulttuurisuuden, tarkemmin pakolaislasten sijoittamisen kyläkoululle ei nähty myöskään vaikuttaneen paikallisväestön koulun tai asuinpaikan valintoihin. Epäilyksiä sen sijaan oli siitä, missä määrin maahanmuuttajalasten turvin voidaan kyläkoulun toiminnan jatkuvuutta tukea:

”Lapset tulee helposti toimeen kyllä, jos sopivasti ohjataan. Mutta jos, kärkeä sanotaan, tilanne olisi semmoinen että koulun vaihtoehtona on pannaanko koulu kiinni vai otetaanko sinne yhtä paljon maahanmuuttajia kuin on kantaväestön oppilaita ja annetaan kyläläisten valita, niin ne melkein valitsee sen, että pannaan koulu kiinni.”

Vastaus on sikäli mielenkiintoinen, että sama ”enimmäismäärän” kysymys jätettiin kylän tai kunnan mittakaavassa pohdintaan aiemman maaseudun työperäiseen maahanmuuttoon liittyneen tutkimuksen (Saartenoja et al. 2009) jäljiltä. Edellä esitetyn kommentin perusteella voisi vastata, että kantaväestöä on oltava yli puolet. Tämän ”kipukynnyksen” ylittymiseen suhtaudutaan varauksella, vaikka myönnetäänkin kunnan tietoinen tavoite torjua muuttotappiota pakolaisten ja maahanmuuton turvin.

”Mä en usko siihen, että maahanmuuttajavirrasta on maaseudun pelastajaksi vaikka täällä olisi tilaa ja vielä jonkinlaiset rakenteetkin olemassa. Asennepuoli on vaan semmoinen, että sitä vastaan on paha taistella.”

Tietyllä tavalla uuden äärellä ollaan silloinkin, kun kaupunkiympäristössä puhutaan kylästä. Toisaalta moni kaupunki asuinalueineen on kylistä koostunut, joten yhteys on luontainen. Kuntaliitosten myötä syntyvien uusien maaseutukaupunkien ja kaupunkimaaseutujen mukana yhteys on yhä arkisempi, jos sitten samalla myös perinteisiä ajattelun tapoja sekoittava ja haastava: (ainakin periaatteessa) kylistä tulee kaupunginosia, entisten kuntakeskusten kouluista kyläkouluja, joiden lisäksi uusia asuinalueita tai kouluja suunnitellaan kylämaisiksi. Hämeenlinnan Uudistuva kylä kaupungissa -hankkeessa mahdollisuudet otettiin huomioon

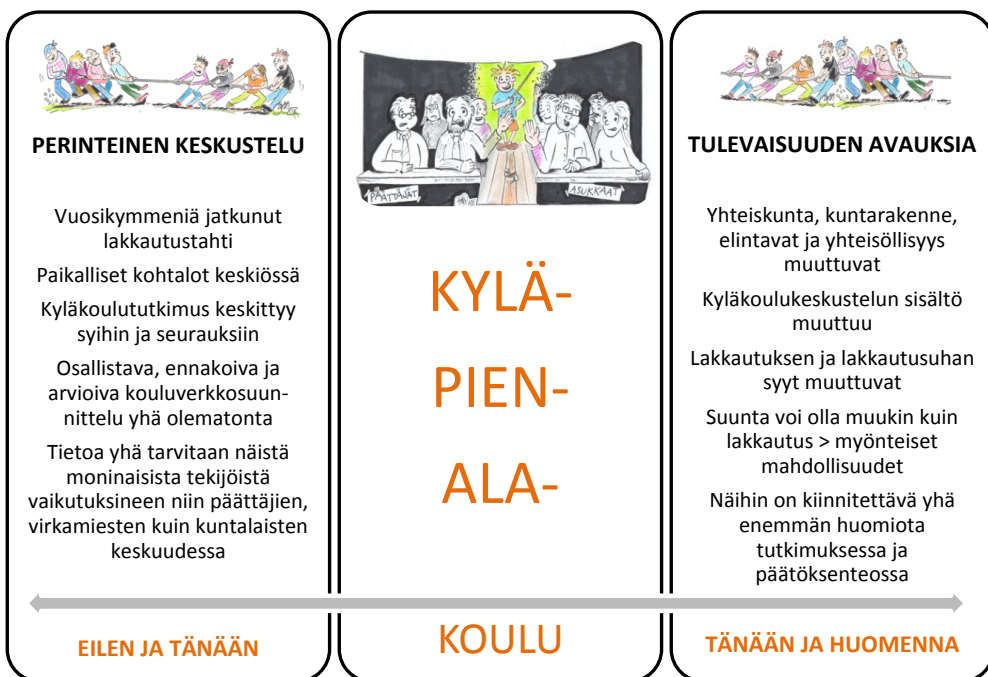
(Sillanpää et al. 2011), kun taas Kaarina esimerkki havainnollistaa, mikä merkitys oikeilla sanoilla ja yhteisellä kielellä puhumisella on.

Kaarinassa Piispanlähteen uusi yhtenäiskoulu toimii kaupunginosansa elävöittäjänä ”kyläkeskuksena” (Mattsson 2012). Samoihin aikoihin uutisoitiin myös siitä, miten Harvaluodon perinteinen kyläkoulu kunnan toisella puolen taisteli sulkemiseensa asti samasta roolista (Yle 2011). Jälkimmäinen on vuoden 2009 alusta Kaarinaan liitetyn Piikkiön puolella. Selitys Harvaluodon saaren kehittämishaasteisiin löytyy vanhan kunnan aikaisista aluesuunnittelun painotuksista, maanhankinnan valinnoista ja sen rajoittavista seurauksista tämän päivän maankäytön suunnitteluun. Tätä tietämättä ”kylä” näkyi uutisoinnissa samaan aikaan sekä myönteisessä että kielteisessä valossa, minkä vuoksi etenkin kunnan toiminta saattoi näyttäytyä ristiriitaisena ja väärää käsitystä antavana.

Toinen huomion arvoinen asia liittyy siihen, miten ”kylä” edustaa ja kuvaa positiivista yhteisöllisyyttä tavalla, jonka suurin osa viestin vastaanottajista heti käsittää. Laajasti ymmärrettynä kylä on jokaisen ihmisen itsensä mieltämä asia enemmän kuin tiukan määritelmän tulos, minkä vuoksi sitä käytetään paikasta riippumatta niin arjen kuvaajana kuin markkinointikeinonakin. Esimerkkinä vaikka Helsingin Alppikylän suunnitelmat (Päivärinta 2014) tai lapsiperheiden kokemukset keskusta-asumisesta: Liliuksen (2008: 75–77) mukaan keskustassa perheet asuivat ennen kaikkea siksi, että kaikki on lähellä. Kylämäisyys korostuu alueen tiiviydessä ja alueen yhteisöllisyydessä.

Arolan (2006: 95) peruste kaupunkiyhteyteen on se, että yhteiskunnan rajussa muutoksessa kouluun liitettävä yhteisöllisyys voi merkitä haavetta siitä, että suurkaupungin keskelle saataisiin aikaan monipuolisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa oleva kyläkoulu. Kylä kuitenkin liitetään ensisijassa maaseutuun kuuluvaksi, mitä tuore Maaseutubarometrikin (Aho & Rahkonen 2014) tukee. Sen vuoksi sanan ”rajattomassa” käytössä voi ilmetä tahattomia ristiriitoja.

Kyläkoulujen kohdalla myönteisen mahdollisuuden edessä ollaan vähän samassa tilanteessa kuin lakkautuksen jälkeen: tilanne on ennen kokematon ja todelliset vaikutukset nähdään vasta ajan kuluessa. Uusi mahdollisuus esimerkiksi monikulttuurisuuden tai uuden koulurakennuksen muodossa poikkeaa tietysti siinä edukseen, että koulu säilyy toiminnassa. Myönteinen kehitys ei ole kuitenkaan lakkautuksen tapaan (pääsääntöisesti) peruuttamaton, vaan mahdollisuus voidaan myös menettää tai jopa hukata. Vastaavasti pakolaislasten ja -perheiden kohdalla jatkuvuuden tae on heidän saaminen osaksi yhteisöä. Siksi lakkautustilanteista selviämisen tapaan yhteisöllisyyden säilymisellä ja yhteistyöllä on suuri vaikutus, samoin kuin sillä, miten kunta kylän elinvoimaisuuden näkee ja uusia mahdollisuuksia tukee.

Kuva 3. Koulukeskustelua vastavirtaan ja valtavirtaan; perinteisessä kyläkoulukeskustelussa kuuluu yhä vahvemmin yleiseen koulukeskusteluun liittyvät teemat ja ilmiöt.

3.7. Yhteenvedoa ja pohdintaa

Perinteisessä kyläkoulukeskustelussa koulu nähdään kylän sydämenä, jonka lakkauttamisen myötä kylä kuolee. Samaan aikaan kuitenkin koulujen erikoistuminen ja kouluvalinnat ovat yhä olennaisempi osa arkea. Tästä muutoksesta voi seurata se, että koulu kylää yhdistävänä voimana tulee kyseenalaistetuksi myös oman yhteisönsä sisältä, mikä luonnollisesti vaikuttaa kyläkoulun toimintakykyyn ja aiheuttaa säröjä paikalliseen yhteisöllisyyteen. Alueelliset erot korostuvat, yhteiskunnan ja yhdyskuntarakenteiden muutokset näkyvät, sekä yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden tavoittelun vaihtelut vaikuttavat, mutta asiaa ei voida enää sivuuttaa suomalaisessakaan kyläkoulukeskustelussa ja kyläkoulututkimuksessa (Kuva 3).

Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä peilaa siis murrosta, jonka perinteinen paikkasidonnainen ajattelu ja koulukeskustelun kohtaa yhteiskunnallisen kehityksen ja elintapojen muutoksessa. Perinteinen kyläkoulu on samojen tosiasioiden edessä kuin mikä tahansa muukin koulu, mutta samaan aikaan se myös vaikuttaa ylläpitävän toimintamallia, tai roolia, jonka halutaan säilyvän paikasta riippumatta. Kyläkoulusta on tullut instituutio yhteisössään, kuten Kearns at al. (2009: 132) asian ilmaisevat. Siitä on tullut myös brändi maailmalla, kuten merkitystä voisi hyvin laajentaa.

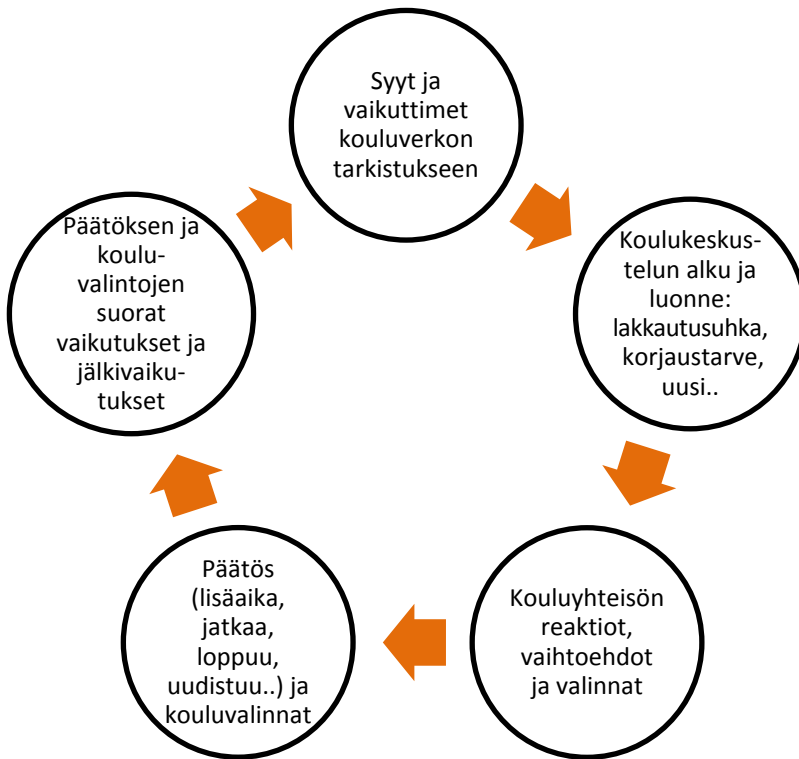
Koulun menettäminen ei johda välittömään kylän kuolemaan, mutta paljolti kylän sijainnista ja yhteisöllisyydestä riippuen tilanne voi pitkällä aikavälillä näivettää kylää ja sen vetovoimaisuutta. Asukashankintaan ja asuntojen hintaan vetovoimaisella koululla on todettu olevan vaikutusta, mikä osaltaan selittää sitä, miksi vanhempien on lapsia vaikeampi toipua koulun lakkauttamisesta. Toisaalta lakkauttamisen seurauksena muuttuneen kulkemisen myötä vanhempien ja lasten sosiaalinen verkosto sekä palvelu- ja harrastusvalikoima ovat laajentuneet. Toimiva kyläkoulu on taas voinut saada uutuuden suoman vetovoiman tai muun aktiivisen toiminnan myötävaikutuksella tukea ja oppilaita oman koulu-yhteisönsä ulkopuolelta. Tällöin koululla on rooli yhä laajemman kouluyhteisön sydämenä.

Joka tapauksessa opetuksen ja muun toiminnan kehittämisen kannalta harmilliseksi koetaan epävarmuuden ja lopullisen päätöksen ”roikkuminen ilmassa”. Näin koettiin nyt sivistysjohdon haastatteluissa ja on koettu monen lakkautusuhan yhteydessä aiemminkin. Pitkissä, pitkittyneissä tai roikkumaan jääneissä prosesseissa on kyse yksinkertaistetusti siitä, että yhteistyöhön on varattu aikaa tai yhteisen suunnittelun puuttuessa ehdotus palautuu toistuen valmisteluun tai muilla perustein koulun toiminta saa jatkua toistaiseksi. Tilanne on haastava myös silloin, kun tavoitellaan nopeaa päätöstä tai tehdään päätös nopeasti. Kouluverkkosuunnittelun(kin) kannalta pyrkimys nopeaan ratkaisuun on hankala, koska kaiken tuotetun tiedon omaksumisesta ja siihen reagoimisesta tulee haastavaa. Yhteinen ajatteluprosessi jää käymättä tai kesken, jollei siihen varata riittävästi aikaa etukäteen, väliaikaisratkaisun aikana, tai viimeistään lopullisen päätöksen jälkeen. Jälkihoito ja jälkiarvio ovat prosessin olennainen osa, mutta niistä ei liiemmin vielä kanneta vastuuta kunnissa.

Vuorovaikutteiseen kouluverkkosuunnitteluun on kuitenkin kaikki eväät olemassa, sillä jo kohde kuntien strategioiden laajapohjainen valmistelu osoittaa halukkuuden kuunnella ja keskustella. Näitä ominaisuuksia ja yhteistyön mahdollisuuksia strategioissa myös tavoitteellisesti peräänkuulutetaan kuntalaisten hyvinvoinnin ja palveluiden edistämisessä. Oma lukunsa ovat ne Punkalaitumen ja Virtain tapaiset kunnat, joissa kouluverkkosuunnittelun pelisääntöjä kirjataan reilusti näkyviin.

Sivistysjohtajien haastatteluissakin myönnettiin halukkuus ja tarve toimialasektorien rajat ylittävään yhteistyöhön. Samoin ymmärrettiin säännöllisin väliajoin käytävän keskustelun mahdollisuus ennakoinnin apuna, vaikka samalla muistutettiin lopullisen tilanteen eriyttävän aina, sekä poliittisen päätöksenteon haastavan virkamiesvalmistelua. Tulkinnan vapautta osattiin venyttää myös koulua puolustettaessa, sovitusta huolimatta.

Maaseudulla lähin koulu yleensä valitaan jo lähellä olevien vaihtoehtojen sanelemana. Tässä mielessä harveneva kouluverkko asettaa maaseudun ja kaupungin yhä eriarvoisempaan tilanteeseen. Kuten tutkimuksen kohdekoulut

Kuva 4. Koulukeskustelun ja kouluverkkosuunnittelun hallittu kokonaisuus tai hallitsematon kierre.

osoittavat, niin kylällä ja koululla on usein pitkä yhteinen historia, mikä sekä rajaa koulu yhteisön varsin selkeästi että osaltaan luo velvoitetta tai painetta lähikoulun valintaan ja puolustamiseen. Samaan aikaan koulupiiri ajattelun väistyminen ja koulujen erikoistumisen mahdollisuus kertovat siitä, että koulun valitsemisen vapaus kunnissa on nykyisin yhä suurempaa. Kouluvalinnan vapautta oman kunnan sisällä on lisännyt myös se, että kunta ottaa oppilaita naapurikunnista kouluihinsa.

Perinteisestä yhteisöperusteisesta ”kylän sydän” -ajattelusta irtautumisen vaikutus maaseudun koulukeskustelun ja kouluverkkosuunnittelun logiikkaan voi olla kaupungeissa havaitun kaltainen: reaktiona lakkautusuhkaan, opetuksen laatuun tai erityisominaisuuksiin perustuen voidaan tehdä kouluvalintoja, jotka saattavat osaltaan edesauttaa oman lähikoulun kielteisen kierteen paahemista ja/tai antaa aihetta uuteen kouluverkko- ja koulukeskusteluun (Kuva 4).

Myös uuden koulurakennuksen tai pakolaislasten myötä tulleen monikulttuurisuuden tapaisten myönteisten ja/tai yllättävien mahdollisuuksien vaikutus voi olla samankaltainen. Molempia ”ilmiöitä” voidaan pitää siinä määrin har-

vinaisina suomalaisessa kyläkoulukeskustelussa, että jotakin työntö- tai veto-vaikutuksia luulisi kyseistä koulua kohtaan syntyvän. Tätä ei kuitenkaan tämän tutkimuksen pieni aineisto tue, mutta viitteitä valinnan mahdollisuudesta ja sie-tokyvystä annettiin. Toisin sanoen maahanmuuttajien varaan kylien ja koulujen pelastajina ei lasketa tai haluta laskea.

Tulevaisuuden kouluverkkokeskustelua ajatellen lakkautusuhkaan reagoi-misen ohella on siis otettava huomion myös kyläkoulun myönteisen kehityksen mahdolliset vaikutukset kouluvalintoihin ja kouluverkon kehittymiseen, jolloin hyvä ei välttämättä kerrytäkään vain hyvää.

Kirjallisuus

- Ahdelma, Jukka (2014): Mikkeli siirtää Ihastjärven koulun lähemmäksi keskustaa. <http://www.lansi-savo.fi/uutiset/lahella/mikkeli-siirtaa-ihastjarven-koulun-lahemmas-keskustaa-209338> – Luettu 3.10.2014.
- Aho, P. ja J. Rahkonen (2014): Maaseutubarometri. Tutkimusraportti. http://www.tem.fi/files/38647/Maaseutubarometri_2014_LOPPURAPORTTI.pdf – Luettu 14.2.2014
- Arola, P. (2006): Koulu keskellä kylää? Teoksessa: Rantala, Jukka & Salminen, Jari (toim.): Kansalaisvaikuttamisen edistäminen koulussa ja opettajankoulutuksessa. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 5. Helsinki. 88–95.
- Autti, Outi & Kaisa Hyry-Beihammer (2014): School closures in rural Finnish Communi-ties. *Journal of Research in Rural Education*, 29:1, 1–11.
- Bernelius, Venla (2013): Eriytyvät kaupunkikoulut. Helsingin peruskoulujen oppilas-pohjien erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuk-sia 2013:1, 221.
- Black, Sandra E. (1997): Do better schools matter? Parental valuation of elementary education. Federal Reserve Bank of New York, Research Paper No. 9729. 41 p.
- Bogart, William T. & Brian A. Cromwell (2000): How much is a neighbourhood school worth? *Journal of Urban Economics* 47, 280–305.
- Collins D. & T. Coleman (2008): Social geographies of education: looking within, and beyond, school boundaries. *Geography Compass* 2:1, 281–299.
- Egelund, Niels & Helen Laustsen (2006): School closure: What are the consequences for the local society. *Scandinavian Journal of Educational Research* 50:4, 429–439.
- Etäopetus (2014): Etäopetuksen koordinoitihanke. <http://info.edu.turku.fi/etaope-tus/>. – Luettu 15.4.2014.
- Fack, Gabrielle & Julien Grenet (2007): Do better schools raise housing prices? Evidence from Paris school zoning. *Journal of Public Economics* 91:1-2, 59–77.
- Gibbons, Steve & Stephen Machin (2002): Valuing English primary schools. Department of Geography and Environment and Centre for Economic Performance, London school of Economics. 33 p.
- Haantie, Terttu (2013): Kun ukset kiinni pantihin. Tutkimus 33 lakkautetusta koulusta Pohjois- ja Tunturi-Lapin alueella vuosina 1983–2005. *Acta Universitatis Lapoensis* 230. Rovaniemi.

- Haartsen, Tialda & Leo Van Wissen (2012): Causes and consequences of regional population decline for primary school. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol 103:4, 487–496.
- Huittisten kaupunki (2009): Huittisten kaupungin strategia. http://www.huittinen.fi/files/604/Huittisten_strategia.pdf – Luettu 14.10.2014.
- Huittisten kaupunki (2011): Kasvatus- ja opetuslautakunta 29.12.2011. <http://212.146.61.96/ktweb/> – Luettu 6.3.2014.
- Huittisten kaupunki (2012): Suttilan koulun hankesuunnitelma. Kasvatus- ja opetuslautakunta 13.11.2012. <http://212.146.61.96/ktweb/> – Luettu 6.3.2014.
- Huittisten kaupunki (2013): Suttilan koulun rakentamishankkeen lisämäärärahatarve ja käynnistäminen. Kaupunginhallitus 1.7.2013. <http://212.146.61.96/ktweb/> – Luettu 6.3.2014.
- Irwin, Bill & Mike Seasons (2012): School closure decision making process: problems and prospects. *Canadian Journal of Urban Research*, Vol 21:2, 45–67.
- Jalonen, Timo (2012): Selvitys Nousiaisten kunnan perusopetuksen kouluverkosta. <http://www.mynamaki.fi/html/nousiainen/kokous/20121166-4-5070.PDF> – Luettu 6.3.2014.
- Kaarinan kaupunki (2010): Kaarinan kaupungin strategia 2010–2016. http://www.kaarina.fi/kaarina-info/fi_FI/strategia/ – Luettu 14.10.2014.
- Kaarinan kaupunki (2014): Maailma muuttuu – Kaarina toimii! Kaarinan kaupungin strategia 2014—2020. http://www.kaarina.fi/kaarina-info/fi_FI/strategia/_files/92348864300585538/default/Strategia_2014.pdf – Luettu 14.10.2014.
- Kalaoja, Esko (1988): Maaseudun pienten koulujen kehittämistutkimus. Osa I Koulu kyläyhteisössä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 52.
- Karlberg-Granlund, Gunilla (2009): Att förstå det stora I det lilla. Byskolan som pedagogik, kultur och struktur. Åbo Akademis förlag. Åbo.
- Karlberg-Granlund, Gunilla (2014): Vilkas kyläkoulukeskustelu – heikko signaali koulutuksen kestävästä kehityksestä? *Kasvatus* 45:3, 257–262.
- Kearns, R.A., N. Lewis, T. McCreanor, & K. Witten (2009): `Status quo is not an option`: Community impacts of school closure in South Taranaki, New Zealand. *Journal of Rural Studies* 25, 131–140.
- Kilpeläinen, Risto (2010): Kyläkoulut Suomessa. Maaseudun pienet koulut opettajien kuvaamina oppimis- ja kasvuympäristöinä. *Kasvatustieteiden tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö, Oulun yliopisto*.
- Komulainen, Sirkka (2012): Porvarillisen idyllin vai pikku-Moskovan lapset? Monikulttuurisuuden vaikutus suomalaisperheiden koulupaikan valintana Turussa. *Siirtolaisinstituutti, Tutkimuksia A 39*.
- Korkman, Seppo (2014): Nettiadressissa jo satoja nimiä. Vanhemmat vaativat Viherlaakson koulun sulkemista kokonaan. <http://www.lansivayla.fi/artikkeli/254204-nettiadressissa-jo-satoja-nimia-vanhemmat-vaativat-viherlaakson-koulun-sulkemista-k>
- Korpinen, Eira (toim.)(1996): Kyläkoulu. *Nyt! Tutkiva Opettaja – Journal of Teacher Researcher* 2/1996
- Kuntaliitto (2014): Vaikuttavat lähipalvelut. <http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/projektit/lahipalvelut/Sivut/default.aspx> – Luettu 14.10.2014.
- Kuokkanen, K. ja J. Tikkanen (2014): Lähikoulun suosio ailahtelee Helsingissä. *Helsingin Sanomat* 10.1.2014.

- Kvalsund, Rune (2009): Centralized decentralization or decentralized centralization? A review of newer Norwegian research on schools and their communities. *International Journal of Educational Research* 48: 89–99.
- Leppävuori, Anna (2014): Liikunta- ja taideaineluokat katoavat säästöjen ja tasa-arvon tieltä. *Turun Sanomat* 26.10.2014.
- Lilius, Johanna (2008): Koti keskellä kaupunkia. Keskusta lapsiperheiden asuinalueena, esimerkkeinä Tukholma ja Helsinki. Pro gradu, Helsingin yliopisto, maantieteen laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/29011/kotikesk.pdf?sequence=2> – Luettu 22.10.2014.
- Luoma, Katariina (2014): Koululaisten vanhemmilla erikoinen vaatimus Asikkalassa: lakkauttakaa kyläkoulu! http://yle.fi/uutiset/koululaisten_vanhemmilla_eri_koisen_vaatimus_asikkalassa_lakkauttakaa_kylakoulu/7079577 – Luettu 6.10.2014.
- Lytton, Michael (2011): Have all the costs of closing a school been considered? *CELE Exchange* 2011/8. Linkki?
- Mattsson, U. (2012): Käymään tulnaisiin jo äidin vatsassa ja lounastettaisiin vielä vaarina. *Turun Sanomat* 3.6.2012
- Mikkelin kaupunki (2011): Ihastjärven koulu; lisämääräraha. Kaupunginvaltuusto 14.3.2011. https://webdom.mikkeli.fi/kunnari%5Cinternet_mikkeli.nsf/luettelolo/8E6460E2FDF77D7BC2257862003C85C5?OpenDocument – Luettu 6.3.2014
- Mikkelin kaupunki (2014): Kestävän kasvun ja hyvinvoinnin Mikkeli. Mikkelin kaupunkistrategia 2014–2017. http://www.mikkeli.fi/files/atoms/files/strategia-asiakirja_2013.pdf – Luettu 14.10.2014
- Mähkä, Sirpa (2013): Suttilan koulun remontti alkaa. <http://www.lauttakyla.fi/uutinen/010713/suttilan-koulun-remontti-alkaa> – Luettu 6.3.2014.
- Mänttä-Vilppula (2011): Kaupunkistrategia 2020. <http://manttavilppula-fi-bin.aldone.fi/@Bin/4ffd7f4d2a7d31c725e4f477091ecc3b/1413273530/application/pdf/311795/Strategia-esitys-5.12.2011.pdf> – Luettu 14.10.2014.
- Nousiaisten kunta (2013a): Nousiaisten kunnan kouluverkkoselvitys. Kunnanhallitus 23.9.2013. http://www.mynamaki.fi/html/nousiainen/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames – Luettu 6.3.2014.
- Nousiaisten kunta (2013b): Valpperin koulun rakennustoimikunnan pöytäkirja 16.10.2013. <http://www.mynamaki.fi/html/nousiainen/kokous/20132565-4-1.PDF> – Luettu 6.3.2014.
- Nousiaisten kunta (2013c): Nousiaisten kunnan kouluverkkoselvitys. Kunnanvaltuusto 9.12.2014. http://www.mynamaki.fi/html/nousiainen/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames – Luettu 6.3.2014.
- Nousiaisten kunta (2014a): Valpperin koulun pääpiirustukset. Kunnanhallitus §7. <http://www.nousiainen.fi/index.php/hallinto-talous-ja-paeatoeksente-ko/2013-12-08-14-52-06> – Luettu 30.10.2014.
- Nousiaisten kunta (2014a): Valpperin koulun rakentaminen; lisämääräraha, KH §79: <http://www.nousiainen.fi/index.php/hallinto-talous-ja-paeatoeksente-ko/2013-12-08-14-52-06> – Luettu 30.10.2014.
- Oncescu, Jacquelyn & Audrey R. Giles (2012): Changing relationships: the impacts of a school's closure on rural families. *Leisure/Loisir*, Vol 36:2, 107–126.
- Peltonen, Taina (2002): Pienten koulujen esiopetuksen kehittäminen – entisajan alakoulusta esikouluun. Kasvatustieteiden tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö, Oulun yliopisto.

- Pieksämäen Lehti (2014): Kysymyksiä Peiposjärven koulun kohtalosta. <http://www.pieksamaenlehti.fi/kysymyksia-peiposjarven-koulun-kohtalosta/> – Luettu 22.10.2014.
- Punkalaitumen kunta (2013): Punkalaitumen kunnan strategiset linjaukset 2020. http://www.punkalaidun.fi/punkalaidun_nettiliitetiedostot/ editori_materiaali/17258.pdf, – Luettu 14.10.2014.
- Päivittäistavarakauppa ry (2014): Kyläkauppanhanke 2013–2014. <http://www.pty.fi/kaupan-toiminta/hankkeet/kylaekauppanhanke/> – Luettu 14.10.2014.
- Päivärinta, Hanna (2014): Alppikylään rakenteilla uudishenkisten asuinalue. <http://www.uuttahelsinkia.fi/fi/alppikyla/asuminen/alppikylaan-rakenteilla-uudishenkisten-asuinalue> – Luettu 22.10.2014.
- Rimpiläinen, Anu (2009): ”Yhteistyön tekeminen vanhempien kesken on tosi haastavaa”. Tapaustutkimus vanhempien välisestä yhteistyöstä kahden kyläkoulun ulkoistamisesta. Tutkiva opettaja 3/2009. 96 s.
- Saartenoja, A., M. Träsk, S. Tantarimäki & M. Mattila (2009): Maaseudun maahanmuuttajat. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Raportteja 41.
- Salonen, Hanna (2013): Suttilan kylä piti kiinni omasta koulustaan. Maaseudun Tulevaisuus 16.9.2013.
- Seppänen, P., R. Rinne & V. Sairanen (2012): Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet - oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. Yhteiskuntapolitiikka 77:1 16–33.
- Sjolie, Astrid Noreng (2002): Life style and health in a cohort of Norwegian adolescents with special emphasis on school journeys and low back pain. Phd Thesis. Bergen, Norway. University of Bergen.
- Sillanpää, Mira, Kirsti Mäensivu, Tarja Mikkola & Markku Rimpelä (2011): Uudistuva kylä kaupungissa. Aukkaat, kaupunki, yritykset, järjestöt ja yhteisöt palvelujen tekijöinä. Väliraportti Sitralle. http://www.ejulkaisu.fi/hameenlinnan_kaupunki/uudistuva_kyla_kaupungissa/ – Luettu 13.10.2014
- Strandman, Jaana (2013): Ihastjärveen ihastunut. <http://www.oppiminen.fi/2013/01/ihastjarveen-ihastunut/> – Luettu 6.3.2014.
- Suomen Kylätoiminta (2014): Voimistuvat kylät – vahvistuvat lähiyhteisöt. Paikallisen kehittämisen valtakunnallinen ohjelma 2014–2020. Suomen Kylätoiminta ry:n julkaisuja 1/2014. http://www.kylatoiminta.fi/uploads/images/tiedostot/oppaat/ohjelma2014_2020_verkkoon.pdf – Luettu 22.8.2014.
- Suomen Vanhempainliitto (2014): Kuntien kutsuttava vanhemmat kokouspöytäkirja. http://www.vanhempainliitto.fi/ajankohtaista/509/kuntien_kutsuttava_vanhemat_kokouspoytiin – Luettu 14.10.2014.
- SVT = Suomen virallinen tilasto (2014): Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset. <http://tilastokeskus.fi/til/kjarj/tie.html> – Luettu 14.10.2014.
- Tantarimäki, Sami (2011): Mitä lakkautuksesta opimme? Kyläkoulun lakkauttamisen perusteet, prosessi, säästöt ja vaikutukset viimeaikaisessa keskustelussa. Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean julkaisuja B:2.
- Tantarimäki, Sami (2012): Kuinka voit kuntaseni? – Kouluratkaisujen vaikutukset kuntaan yhteisönä. Teoksessa: Kattilakoski, M., Kilpeläinen, A. & Peltomäki, P. (toim.): Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012, 51–65.
- Taylor C. (2002): Geography of the ‘new’ education market: Secondary school choice in England and Wales. Aldershot: Ashgate.

- Turun Sanomat (2007): Valpperin kouluremontti aikaistui. <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1074247488/Valpperin+kouluremontti+aikaistui> – Luettu 6.3.2014.
- Utti, Jaana (2014): Helpompi arki. Meille kaikille. Lähipalvelukeskus. Koulu kylässä – kylä koulussa -hankkeen julkaisu. Mikkelin kaupunki.
- Valtiovarainministeriö (2014): Sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelma. http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/023_sade/index.jsp – Luettu 14.4.2014.
- Virtain kaupunki (2013): Virrat, erinomainen paikka asua, elää ja yrittää. Virtain kaupungin strategia 2013–2016. http://www.virrat.fi/files/9713/8200/6512/virrat_strategia2013-2016.pdf – Luettu 14.10.2014.
- Walker, Marion (2010): Choice, cost and community: The hidden complexities of the rural primary school market. Sage Publication. <http://ema.sagepub.com/content/38/6/712.abstract>, – Luettu 14.10.2014.
- Witten, Karen, Tim McCreanor, Robin Kearns & Laxmi Ramasubramanian (2001): The impacts of a school closure on neighbourhood social cohesion: narratives from Invercargill, New Zealand. *Health & Place* 7, 307–317.
- YTR = Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2014): Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 9/2014. http://www.tem.fi/files/38887/TEM-jul_9_2014_web_25022014.pdf – Luettu 22.8.2014
- Yle 2011. Harvaluodon koulua ei lakkauteta. http://yle.fi/uutiset/harvaluodon_koulua_ei_lakkauteta/5364961 – Luettu 14.2.2014.
- Yle (2014). Punkalaitumen vastaanottokeskuksen toiminta päättyy marraskuussa. http://yle.fi/uutiset/punkalaitumen_vastaanottokeskuksen_toiminta_paattyy_marraskuussa/7350568 – Luettu 13.10.2014.

Monikulttuurisuutta kyläkouluissa – katsaus kahteen maaseutukuntaan Pirkanmaalla

4

Sirkka Komulainen ■

4.1. Johdanto

Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten määrä on noussut tasaisesti 1990-luvulta lähtien, pääsääntöisesti pääkaupunkiseudulla, Uudellamaalla ja isommissa kaupungeissa. Maahanmuuttoa kohdistuu jonkun verran myös pakolaisia ja turvapaikanhakijoita vastaanottaviin pienempiin kuntiin eri puolilla Suomea (Saartenoja 2010). Perheellisten ja yksin tulleiden alaikäisten muuttajien myötä kunnat ovat järjestäneet valmistavaa ja perusopetusta ulkomaalaistaustaisille lapsille paikallisissa kouluissa. Tällöin aiemmin hiipuville kylille ja muuttotappiollisiin tai muutoin väestöltään voimakkaasti pieneneviin kuntiin on syntynyt monessa kunnassa kenties ennalta arvaamaton tilanne: monikulttuurinen kyläkoulu.

Kyläkoulu on tämän pääluvun keskiössä, koska monikulttuurisuutta tarkastellaan maaseudun ja sen kehittämisen näkökulmasta ja kyläkoulu on tässä yhteydessä vakiintunut käsite. Yleistä määrittelyä ja laajempaa keskustelua ajatellen kyläkoulut ovat pienkouluja, joilla tilastollisesti määriteltynä tarkoitetaan alle 50 oppilaan peruskouluja (Tilastokeskus 2014a).

Tässä artikkelissa luodaan katsaus monikulttuurisuuteen kahden maaseutukunnan – *Mänttä-Vilppulan kaupungin ja Punkalaitumen kunnan* – kouluverkoissa tapausesimerkkeinä. Artikkelissa kuvataan näiden kuntien tämän hetkisiä väestöprofiileja sekä opetus- ja muita vastaanottojärjestelyjä. Katsausta varten tehtiin muutamia asiantuntijahaastatteluja molemmissa kunnissa, joissa kartoitettiin hieman maahanmuuton historiaa kuntiin, konkreettisia muutoksia kylissä ja kunnissa, kokemusperäistä tietoa sekä tulevaisuudennäkymiä. Artikkelissa avataan myös keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä käsitteitä, sillä kunnissa on tarpeen ymmärtää minkä luonteista maahanmuutto ja mitä mahdollisia seurauksia siitä on.

Katsauksen taustalla on ollut ajatus muun muassa siitä, että voisiko uudennainen muuttoliike maalle mahdollisesti pelastaa lakkauttamisuhan alla olevia kyläkouluja. Pääluvun keskiössä ovat monikulttuurisuus ja kyläkoulut, ja kouluverkkojen lisäksi nimenomaan Mänttä-Vilppulan ja Punkalaitumen kuntien kohdalla myös vastaanottokeskukset.

4.1.1. Taustaa: kyläkoulut yhteisöissä ja yhteiskunnallinen muutos kunnissa

Maaseudun kansanopetus ja kyläkoulujen asema Suomessa ovat aikojen saatossa liittyneet muuhun paikalliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Kouluverkkojen kehittymiseen ovat vaikuttaneet muun muassa maa- ja metsätalouden ja asutuksen vaiheet, kyläyhteisöjen elinkaaret, taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet, demografiset ja taloudelliset tekijät, paikalliset politiikat sekä myös sattumanvaraiset tekijät. Kyläkoulujen määrä kasvoi Suomessa 1970-luvulle saakka, jonka jälkeen niitä on alettu lakkauttamaan (Peltonen 2012: 4–5). Kyläkoulun jatkuvuus on ollut tyypillisesti kustannuskysymys ikäluokkien pienentyessä ja oppilasmäärien vähentyessä. Kyläkoulujen lakkauttamiset eivät ole aina olleet kivuttomia prosesseja, vaan niitä on usein vastustettu niin pedagogisista kuin koulumatka- ja hyvinvointisyistä kunnallisten säästötoimenpiteiden paineessa (emt.).

Suomalaisessa koulujärjestelmässä vallitsee sekä lähikouluperiaate että mahdollisuus valita koulu lapselle; kuitenkin niin, että lapselle (ja kunnalle) ei koidu kohtuuttomia koulumatkoja tai -kustannuksia. Viime vuosina kantaväestövanhempien asenteet ja kouluvalinnat ovat aiheuttaneet hyvinkin paljon tutkimus- ja mediakeskustelua kaupunkiympäristöissä, etenkin pääkaupunkiseudulla, ja jonkun verran esimerkiksi Turussa (esim. Bernelius 2010; Komulainen 2012; Poikolainen 2012; Rinne et al. 2011). Keskustelu ei ole käsitellyt pelkästään koulujen resursseja, laatua ja tarjontaa, vaan myös asuinalueiden sosioekonomista ja etnistä eriytymistä. Kylien kohdalla ikääntyvän väestörakenteen ja muuttotappion johdosta kysymys on ylipäänsä enemmän siitä, kuinka saada uusia pysyviä (nuoria) asukkaita kyliin ja kuntaan elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi.

4.1.2. Monikulttuuriset kylät?

Viime vuosina maahanmuutosta – kansainvälisiä trendejä seuraten – on muodostunut tilastollinen muuttuja asuinalueiden eriytymistutkimuksessa sekä mielipiteitä jakava keskustelunaihe arkipuheessa sekä mediassa, etenkin suurimmassa kaupungeissa. Kun ulkomaalaistaustaisia perheitä muuttaa tai heitä vastaanotetaan maaseudulle, voidaan kysyä, heijastuvatko samanlaiset puheen-

aiheet myös kylille? Tällöin kysytään, mitä merkityksiä monikulttuurisuudella on koulujen ja kylän toimintojen suhteen joko konkreettisesti tai mielipiteiden muodossa (Komulainen 2012).

Suomessa – edelleen kansainvälisiä diskursseja heijastellen – puhutaan tyyppillisesti maahanmuuttajista joko rikkautena tai jonkinlaisena uhkana. Rikkaus-diskurssiin liittyy käsityksiä Suomen muuttumisesta eristäytyneestä ja homogeenisestä kansakunnasta kansainvälisemmäksi ja suvaitsevammaksi. Toisaalta maahanmuuttajista puhutaan yleistävästi myös potentiaalisena turvallisuuskana, kuluerinä ja koululaisten tapauksessa mahdollisina ”kielitaidottomina häiriköinä” luokissa (emt.). Tämän artikkelin taustalla on ajatus tavallaan molemmista näkökulmista siinä mielessä, että ilmiöön voitaisiin suhtautua positiivisemmin: maahanmuuttajissa voisi olla potentiaalia väestökatoa potevien ja vanhenevien maaseutukuntien, kylien ja kyläkoulujen elävöittämisessä.

Voidaan siis kysyä, mikä voisi olla ”kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä” erityisesti monikulttuurisuuden näkökulmasta. Samoin, mitkä ovat koulun mahdollisuudet edistää kulttuurienvälisiä vuorovaikutusta. Tässä artikkelissa luodaan katsaus ”monikulttuurisuuden” ja ”maahanmuuttajan” sekä ulkomaalaistaustaisten perheiden ja lasten arkirealiteetteihin *ruohonjuuritason*lla. Tätä tarkastellaan sekä opetuksen, asumisen kuin kotoutumisenkin suhteen. Näin päästään lähemmäksi sitä, mitä mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisilla on käytännössä olla rakentamassa koulujen, kylien ja kuntien tulevaisuutta asukkaina, osallistujina, vaikuttajina ja yhteisön jäseninä. Mänttä-Vilppula ja Punkalaidun valottavat tilannetta arjen tasolla tapausesimerkkeinä. Esimerkit sijoitetaan myös laajempaan kontekstiin, ottaen huomioon kyseisten kuntien demografisia piirteitä suhteessa koko Suomen muuttoliikkeiden kehitykseen pittemällä aikavälillä.

4.2. Maahanmuuttajalapset kunnassa

Suomi on pitkään ollut lähinnä maastamuuttomaa ja Suomeen suuntautuva muuttoliike on viimeaikaisempi ilmiö. Nykyisenkaltainen muuttoliike Suomeen on käynnistynyt pakolaisten tulona 1970-luvulta lähtien ja siihen on liittynyt myöhemmin myös muita muuttosyitä, kuten avioliitto, opiskelu, ja töihin tulo (Mattila & Björklund 2013) joko tilapäisiin tai vakituisiin työsuhteisiin. Suurin osa maahanmuuttajista tulee Suomen lähialueilta, ja selvä enemmistö on venäjän- tai vironkielisiä.

Suomeen saapuu myös jatkuvasti turvapaikanhakijoita, joiden Suomeen jääminen riippuu Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätöksestä. Päätöstä odottavat turvapaikanhakijat majoitetaan vastaanottokeskuksiin, joita on Suo-

messa sekä kaupunki- että maaseutukunnissa, kuten Punkalaitumella ja Mänttä-Vilppulassa. Punkalaitumen vastaanottokeskus tosin sulkee ovensa vuoden 2014 lopulla (Yle 2014). Turvapaikanhakijoiden asuminen vastaanottokeskuksissa saattaa kestää muutamasta kuukaudesta useaan vuoteen. Turvapaikanhakijoista ei ole kuntakohtaista tilastotietoa, koska heillä ei ole kuntapaikkaa ennen kuin he saavat myönteisen turvapaikkapäätöksen.

Perheellisten turvapaikanhakijoiden lapset käyvät yleensä odotusaikana koulua samoin kuin muut ulkomaalaistaustaiset ja suomalaiset lapset. Lapsille järjestetään sekä valmistavaa että perusopetusta. Aluksi lapset opiskelevat suomea tai ruotsia ja myöhemmin myös muita aineita. Lapset käyvät yleensä samaa koulua suomalaisten lasten kanssa. Opetus ja koulukirjat ovat maksuttomia kuten muillakin Suomessa asuvilla lapsilla (Pakolaisneuvonta ry 2010).

4.2.1. Ulkomaalaistaustaisen, maahanmuuttajan pakolaisen ja turvapaikanhakijan käsitteiden tarkennus tässä artikkelissa

Suomeen tullaan ja muutetaan monista eri syistä, ja selvyiden vuoksi on hyvä tarkentaa, mitä eri termeillä tarkoitetaan. Tässä artikkelissa käytetään termiä *ulkomaalaistaustainen* kuvaamaan ketä tahansa tilapäisesti tai pysyvästi Suomessa olevaa henkilöä, jolla ei vielä ole Suomen kansalaisuutta ja joka ilmoittaa äidinkielekseen muun kuin Suomen viralliset tai tunnustetut kielet. *Maahanmuuttaja* -termillä pääasiassa tarkoitetaan Suomeen työn, avioliiton, opiskelun ja pakolaisuuden takia muuttanutta henkilöä, jolla on oleskelulupa tai kansalaisuus. Ulkomaalaistaustainen -termi käsittää myös turvapaikanhakijat, joilla ei vielä ole oleskelulupaa Suomessa. Termeillä on myös muita merkityksiä, mutta tässä artikkelissa ei viitata esimerkiksi toisen polven Suomessa syntyneisiin henkilöihin (esim. Rapo 2011) etnisenä kategoriana.

Suomeen otetaan *kiintiöpakolaisina* henkilöitä, jotka ovat Yhdistyneiden Kansakuntien toimesta katsottu pakolaisiksi, tai jotka muutoin tarvitsevat kansainvälistä suojelua ja uudelleen sijoitusta. Suomen eduskunta päättää vuosittain budjetin yhteydessä pakolaiskiintiön suuruuden. Viime vuosina se on ollut 750 henkilöä vuodessa. *Turvapaikanhakija* on henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Hän saa pakolaisstatuksen, jos hänelle myönnetään turvapaikka. ”Kansainvälinen suojelu” tarkoittaa pakolaisasemaa, toisijaista suojeluasemaa tai humanitäärisen suojelun perusteella myönnettävää oleskelulupaa (Sisäasiainministeriö 2012).

Tilastoissa ulkomaalaisia määritellään eri tavoin. Markus Rapo (2011) Tilastokeskuksesta on huomauttanut, että:

”Ennen kuin keskustellaan maahanmuuttajien tai ulkomaalaisten kouluttautumisesta tai työllistymisestä, tulisi määritellä perusjoukko, jota halutaan tarkastella. Lehtijutuissa käytetään milloin syntymävaltiota, milloin kansalaisuutta tai äidinkieltä kohdejoukkoa määriteltäessä. Jokainen näistä määritelmistä (kieli, kansalaisuus, syntymävaltio) antaa eri ihmisjoukon ja näin ollen tehdyt tarkastelutkin voivat antaa erilaisen kuvan tai lopputuloksen.”

Suomeen muuttaneen henkilön, joka aikoo oleskella täällä yhtämittaisesti yli vuoden tai on oleskellut täällä yli kolme kuukautta, on ilmoitettava muutostaan asuinpaikkansa maistraatille (väestötietolaki 507/1993), josta lähtien henkilö näkyy tilastoissa. Toisin sanoen maahanmuuttajat eivät näy tilastoissa, elleivät he ole rekisteröityneet johonkin kuntaan. Lisäksi tilastollista vaihtelua aiheutuu siitä, tilastoidaanko henkilö äidinkielen vai kansalaisuuden perusteella. Samoin maahanmuuttajien status vaihtelee yksilöiden elämänkulussa esimerkiksi, kun pakolaiset saavat Suomen kansalaisuuden.

4.3. Kuntien toimet ulkomaalaistaustaisten lasten ja perheiden vastaanottajana

Lisääntynyt maahanmuutto ja vastaanotto Suomeen merkitsee kunnille käytännössä uusia toimenpiteitä. Niihin vaikuttavat viimeaikaiset muutokset lainsäädännössä ja yleensä muuttoliikkeissä, työmarkkinoissa ja koulutuksen uusissa haasteissa niin perusopetuksessa kuin sen jälkeisessä koulutuksessa. Seuraavaksi tuodaan lyhyesti esiin kuntien keskeisiä velvollisuuksia, sekä ulkomaalaistaustaisille oppilaille tarkoitetun valmistavan ja perusopetuksen järjestämiseen liittyviä seikkoja. Eri statuksella Suomessa oleskeleviin ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin voivat päteä eri lait ja käytännöt.

4.3.1. Kunnat ulkomaalaistaustaisten vastaanottajina – lait, velvollisuudet ja rahoitus

Muiden kuin Suomen kansalaisten oleskelusta määrätään ulkomaalaislaissa (301/2004). Jos ulkomaan kansalainen aikoo jäädä vakituisesti asumaan Suomeen, hänellä on täytynyt olla voimassa oleskelun sallivat edellytykset vähintään vuoden (EU-maiden kansalainen) ja hänellä on oltava vuoden oleskeluun oikeuttava lupa tai jatko-oikeus oleskeluun (ks. laki 399/2007). Tällöin hänen kotikuntansa määräytyy yleensä samoin perustein kuin suomalaisen kotikunta (kotikuntalaki 201/1994 ja sen muutos 399/2007). Maistraatti vie näiden hen-

kilöiden tiedot väestötietojärjestelmään (Tilastokeskus 2013d). Turvapaikanhakijat eivät kuulu tähän joukkoon (ks. edellä), ennen kuin he ovat saaneet oleskeluluvan ja ovat täyttäneet yllämainitut kriteerit.

Kun Suomeen tuleva henkilö saa kuntapaikan ja oleskeluluvan, hän kuuluu *kotouttamislain* piiriin. Tällä hetkellä voimassa oleva kotouttamislaki astui voimaan syyskuussa 2011.

Keskeisiä uudistuksia laissa olivat seuraavat kohdat:

- Kaikkien eri syistä Suomeen muuttavien henkilöiden mukaan lukeminen kotouttamisen piiriin
- Kotoutumisen kaksisuuntaisuus: kotoutuminen edellyttää maahanmuuttajien ja kantaväestön vuorovaikutusta ja yhteistä toimintaa
- Kotouttamistoimenpiteiden vaikuttavuuden lisääminen ja seurannan parantaminen
- Alkuvaiheen ohjauksen parantaminen. Maahan tulon alkuvaiheessa on tärkeää saada tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä neuvontaa kielikoulutus- ja työnhakuaiheissa
- Haavoittuviin ryhmiin kuuluvien syrjäytymisen ehkäiseminen. Haavoittuviin ryhmiin kuuluvat esimerkiksi vammaiset, vanhukset ja vaikeassa tilanteessa elävät naiset ja lapset
- Maahanmuuttajien osallisuuden lisääminen
- Pakolaisten hallitun kuntiin sijoittamisen vahvistaminen (Sosiaaliportti 2013).

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY) sopii kunnan kanssa pakolaisten vastaanotosta ja osoittaa pakolaisen kuntaan, jonka kanssa se on tehnyt sopimuksen pakolaisten vastaanottamisesta. Jos kunta on laatinut tai sitoutuu laatimaan maahanmuuttajien kotouttamishjelman, ELY-keskus korvaa pakolaisten vastaanotosta aiheutuneet kustannukset kunnalle valtion talousarvion rajoissa (Kotoutumislaki, 1386/210: Finlex 2010). Turvapaikanhakijat eivät kuulu kotouttamislain piiriin ennen kuin he ovat saaneet kuntapaikan. Vastaanottoa säätelee Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta eli niin sanottu *vastaanottolaki*. Uudistettu laki tuli voimaan syyskuussa 2011. Laissa säädelään kansainvälistä suojelua hakevan, tilapäistä suojelua saavan ja ihmiskaupan uhrin toimeentulosta ja huolenpidosta. Hakemuksen käsittelemisen ajaksi turvapaikanhakijalle järjestetään asuinpaikka sellaisesta vastaanottokeskuksesta, jossa on tilaa. Vastaanottokeskukset ovat valtion, kuntien tai Suomen Punaisen Ristin ylläpitämiä.

Vastaanottokeskuksessa asuminen on ilmaista. Turvapaikanhakijat ovat vapaita liikkumaan Suomessa. Turvapaikanhakija voi hakea vastaanottorahaa (vastaanottolaki 19 §) ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi itse turvata toimeentuloa. Turvapaikanhakijan käytössä olevat tulot ja varat vaikuttavat tuen määrään. Turvapaikanhakijat ovat myös oikeutettuja hakemaan Suomesta töitä ilman erillistä työlupaa 3–6 kuukauden kuluttua hakemuksen jättämisestä. Vastaanottokeskukset järjestävät lisäksi muuta työ- ja opintotoimintaa. Opintotoiminta voi olla suomen tai ruotsin kielen opiskelua, suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja tapoihin tutustumista tai esimerkiksi tietotekniikan oppimista (Pakolaisneuvonta ry 2010).

4.3.2. Valmistava ja perusopetus ala- ja yläkoulukäisille lapsille

Tämän artikkelin keskiössä on alakoulukäisten lasten vastaanotto (kylä)kouluissa, olipa heidän tulossyynsä Suomeen mikä tahansa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa maahanmuuttajaoppilaisiksi määritellään sekä Suomeen muuttaneet että Suomessa syntyneet maahanmuuttajataustaiset oppilaat (Tuittu et al. 2011: 21). Ulkomaalaistaustaiset oppilaat ovat oikeutettuja samoihin yleisiin tukitoimiin kuin muutkin oppilaat, kuten esimerkiksi tukiopetukseen, osa-aikaiseen erityisopetukseen tai oppilashuollollisiin palveluihin. Käytännössä todennäköisesti viitataan enimmäkseen suomen ja oman kielen opetuksen tarpeisiin. Koulupaikkaa ei kuitenkaan tarjota niille lapsille, joiden perheiden kohdalla on todistettavasti meneillään turvapaikkaprosessi tai jolla on oleskelulupa muussa maassa kuin Suomessa, ja jolloin perheet odottavat käännytystä vastaanottokeskuksessa (ts. niin sanotut Dublin-tapaukset).

Ennen perusopetukseen siirtymistä maahanmuuttajaoppilaille järjestetään tarvittaessa valmistavaa opetusta. Valmistavassa opetuksessa luodaan pohja koulunkäynnille Suomessa ja se on tarkoitettu jokaiselle vieraskieliselle oppilaalle, jonka suomen tai ruotsin kielen taito ei vielä ole riittävän hyvä perusopetuksen ryhmässä opiskelemiseen. Muita käytössä olevia tukimuotoja ovat oman äidinkielen opetus ja vieraskielisen tuettu aineenopetus omalla äidinkielellä (emt; Kuusela et al. 2008; OPH 2014). Opetusta voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöopetuksena (Niemi et al. 2010).

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä painottuu tasa-arvon periaate: kaikilla lapsilla ja nuorilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet koulutukseen asuinpaikasta, perheen taloudellisesta tilanteesta sekä etnisestä tai kulttuurisesta taustasta riippumatta (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013: 184). Suomessa oppilaalle on myös yleensä turvattu pääsy omaan lähikouluunsa sekä ala- että yläkoulutasolla. Perusopetus on kaikille kokonaan maksutonta ja

vastuu koulutuksen järjestämisestä ja tavoitteiden toteuttamisesta on kunnilla (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011). Lisääntyvä eri syistä tapahtuva muuttoliike kuitenkin haastaa arvioimaan opetusta ja koulutusta uusista näkökulmista.

4.3.3. ”Koulu on monikulttuurinen, jos siellä on useista eri kieli- ja kulttuuriryhmistä lähtöisin olevia oppilaita”

Suomalaista koulutusjärjestelmää ja opetusta on jo kolmen vuosikymmenen ajan yritetty kehittää vastaamaan maahanmuuttajien lasten tarpeita. Monista muista maista poiketen, Suomessa on erityisesti tuettu uuden kielen oppimista, samoin kuin oman kielen säilyttämistä. Keskustelut koulutuksen arvoista ovat vaihdelleet eri vuosikymmenillä. Kun 1980-luvulla puhuttiin tasa-arvoisesta mahdollisuudesta koulutukseen, 1990-luvulla termit ”maahanmuuttaja” ja ”monikulttuurisuus” alkoivat rantautua Suomeen ja alettiin puhua monikulttuurisuudesta rikkautena (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013: 184–185).

Kutakuinkin 2000-luvulta alkaen ”monikulttuurisuus” ja ”monimuotoisuus” ovat saaneet osakseen voimakasta kritiikkiä muualla maailmassa ja Suomessa. Monikulttuurisuuden sijasta joissakin yhteyksissä käytetään myös termiä ”interkulttuurisuus”, jolla viitataan kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen (Hongisto 2013; Komulainen 2012). Tällöin painopiste siirtyy erilaisuuden ”taltuttamisesta” monimuotoisuuden hyväksymiseen ja miltei tavanomaisuuteen yhteiskunnassa (Deardorff 2009). Monikulttuurisuuskasvatus ja kulttuurienvälinen kasvatus ovat hieman eri tavoin painottuneita orientaatioita. Karkeasti jaoteltuna edellisessä painottuu lähinnä tasa-arvonäkökulma, kun taas jälkimmäiseen sisältyy esimerkiksi globaalikasvatusta, kulttuurirelativismia, erilaisuuden kunnioittamista ja rauhankasvatusta (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013).

4.4. Monikulttuurisuus saapui kyläkouluun – kaksi maaseutukuntaa

Miten monikulttuurisuus näyttäytyy tavallisen arkipäivän konteksteissa kylissä ja maaseudun kouluissa Mänttä-Vilppulassa ja Punkalaitumella? Kohdekoulut ja -kunnat tähän selvitykseen oli valittu aiemman kyläkoulu- ja maaseudun maahanmuuttajiin liittyvän tutkimuksen perusteella. Katsausta varten konsultoitiiin sekä opetustoimen että vastaanottokeskusten henkilökuntaa molemmissa kunnissa. Katsaus ei sisällä toiminnan arviointia: tarkoitus oli koota yleisiä näkemyksiä ja kokemuksia.

4.4.1. Mänttä-Vilppula

Mänttä-Vilppulan kaupunki sijaitsee Pirkanmaan koillisosassa (Mänttä-Vilppula 2013). Kaupungin avainlukuja on esitetty tarkemmin liitteessä 1. Tiivistetysti todeten reilun yhdentoista tuhannen asukkaan kunnassa ikärakenne vanhenee ja väestökehitys muuttoliikkeineen on negatiivista. Ulkomaisten kansalaisten osuus väestöstä on 1,5 %. Palvelu- ja jalostuspainotteisessa kunnassa asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus on noin 80 % ja työttömyysaste vajaat 13 % (Tilastokeskus 2014b).

Kaupungissa on kaksi keskusta (Mänttä ja Vilppula) ja siellä toimii kuusi perusopetuskoulua. Kaupungin kouluverkko ei ole kovin tiheä. Kesä-heinäkuun vaihteessa 2012 yllättäen kaupungissa kuultiin, että Mäntän taajamaan tulee vastaanottokeskus pakolaisille. Punaisen Ristin ylläpitämään vastaanottokeskukseen saapui lyhyellä aikavälillä 200 henkeä, joista 20 oli lapsia (Peltonen 2012).

Mänttä-Vilppula oli velvollinen järjestämään lapsille koulupaikan nopeassa tahdissa. Osa lapsista pystyttiin sijoittamaan yleisopetuksen ryhmiin, kun taas osa tarvitsi valmistavaa opetusta. Kaupungissa ei ollut aiemmin valmistavan opetuksen luokkaa. Kouluissa luokat olivat ”tupaten täynnä” ja ainoat tarjolla olevat tilat olivat Pohjaslahden kyläkoulussa. Koululle perustettiin nopeasti kaksi valmistavan opettajan määräaikaista tointa. Koulu löysi tehtäviin sopivia henkilöitä, jotka kykenivät heti aloittamaan työn. Opetukseen myönnettiin lisämäärärahaa kaupungilta vuosille 2013–2014.

Pohjaslahden koulu oli aiemmin ollut lakkauttamisuhan alla, mutta sai turvapaikanhakijalasten myötä lisääntymään. Koulu sijaitsee noin 40 minuutin linja-automatkan päässä vastaanottokeskuksesta, mistä johtuen lapsille koituu pitkä koulumatka ja kunnalle kuljetuskustannuksia. Pohjaslahden koulun säilyttämistä on puoltanut pitkä matka Vilppulan taajamaan. Lukuvuonna 2012–2013 koulua kävi 10 oppilasta. Tulevaisuuden ennuste ei lupaa oppilasmäärän kasvua 20:een oppilaaseen ilman turvapaikanhakija- tai muita uusia kuntaan muuttavia lapsia. (emt.). Oppilaiden ja perheiden liikkuvuus ja vaihtuvuus on myös melko suurta, eivätkä turvapaikanhakijaperheet kuntapaikan saatuaan useinkaan jää kuntaan. On syytä olettaa, että osa turvapaikanhakijoista on myös käännyt pois Suomesta. Kuntaan jäävien muiden ulkomaalaistaustaisten määrä on vähäinen.

Mänttä-Vilppulan kouluverkko toimi 2012–2013 siten, että ulkomaalaistaustaiset lapset menivät valmistavaan opetukseen Pohjaslahden kouluun. Ne 1–6 -luokkalaiset, joilla oli jo suomen kielen taitoa, menivät Savosenmäen kouluun Mänttään, jossa ei ollut tuolloin tilaa valmistavalle luokalle. Tällöin lapset joutuivat menemään kaupungin halki, mutta he eivät tarvinneet koulukyyditystä. Isommat oppilaat menivät yläkouluun Mänttään, jossa heidät sijoitettiin

suomenkielisiin luokkiin. Työperäisen maahanmuuton kautta kuntaan tulleita lapsia oli muissakin kouluissa.

Toivottua oppilasmäärän kasvua ei tapahtunut, joten kevät 2014 jäi Pohjaslahden koulun viimeiseksi lukukaudeksi. Oppilaat siirtyivät Vilppulankosken kouluun. Nyt koulumatka kylältä on noin 30, kun taas pakolaiskeskus on noin 7 kilometrin päässä (Mänttä-Vilppula 2014).

4.4.2. Punkalaidun

Punkalaitumen kunta sijaitsee Pirkanmaan koillisosassa. Kunnan avainlukuja on esitetty tarkemmin liitteessä 1. Mänttä-Vilppulan tapaan Punkalaitumen reilun kolmentuhannen asukkaan kunnassa ikärakenne vanhenee ja väestökehitys muuttoliikkeineen on negatiivista. Ulkomaisten kansalaisten osuus väestöstä on vajaa 3 %. Kunnan työmarkkinoilla palveluiden ja jalostuksen ohella alkutuotanto on yhä vahvaa. Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus on noin 68 % ja työttömyysaste 7 % (Tilastokeskus 2014b).

Punkalaitumen kunnassa on Mänttä-Vilppulaa pidempi kokemus pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta jo 1990-luvun alusta alkaen. Vastaanottokeskus, joka sijaitsee muutaman kilometrin päässä kirkonkylän kouluista, on ollut välillä suljettuna, mutta toiminnassa yhtäjaksoisesti vuodesta 2008. Punkalaitumella on järjestetty valmistavaa opetusta 1990-luvun lopulta lähtien. Sitä on tarjottu yhteiskoulussa, Pohjoisseudun ja Kiertolan kouluilla, joista kaksi jälkimmäistä ovat kyläkouluja.

Pohjoisseudun koulu ei ole ollut lakkauttamisuhan alla. Sen sijaan Kiertolan koulua on uhannut lakkauttaminen etenkin, kun ulkomaalaistaustaiset perheet muuttivat pois. Vielä kolmisen vuotta sitten koululla tarjottiin valmistavaa opetusta kymmenelle oppilaalle ja oppilaita oli kaikkiaan yli 30. Nyt valmistava opetus on keskitetty kylän keskusta. Kiertolan koulun pelastuksena on ollut uuden esiopetusluokan perustamiseen annettu lupa vuodesta 2013 (Aro 2013).

Ulkomaalaistaustaisten lasten opetuksen järjestelyssä Punkalaitumella on ollut tietynlainen historia sen mukaan, miten heitä on tullut kuntaan. Vuonna 2007 kuntaan oli tullut myanmarilaisia kiintiöpakolaisia, ja sen jälkeen on tullut myös yksintulleita nuoria. Maahanmuuttajien määrä eri vuosina vuonna näyttää vaihtelevan lyhyilläkin aikaväleillä. Yhdessä haastattelussa sanottiin, että mikäli vieraskielisten määrä lisääntyy olennaisesti, voidaan tarvita kolmaskin valmistavan opetuksen ryhmä. Tällä hetkellä Punkalaitumella on 12 valmistavan opetuksen paikkaa 12–16-vuotiaille ja 6 paikkaa 6–11-vuotiaille. Kaikki turvapaikanhakijalapsen eivät aina pääse heti valmistavaan opetukseen, koska edellä mainitut paikat jaetaan myös kunnan kiintiö- ja muiden maahanmuuttajalasten kesken. Valmistavan opetuksen jälkeen koulupaikkoja kyllä löytyy perusopetuksen puolelta.

4.4.3. Ulkomaalaisten vastaanottoon liittyviä hankkeita Mänttä-Vilppulassa ja Punkalaitumella

Turvapaikanhakijoita tulee sekä Mänttä-Vilppulaan että Punkalaitumelle hyvin monesta eri maasta. Arno Tannerin (Sisäasiainministeriö 2013) mukaan Suomesta haetaan yleensä turvapaikkaa monista syistä: *”Länsi-Balkanin maista, Serbiasta, Kosovosta, Albaniasta, Makedoniasta ja Bosniasta tulevien turvapaikkahakemusten perusteina on lähinnä taloudellisia syitä ja yksityishenkilöiden aiheuttamia ongelmia. Venäjältä, Valko-Venäjältä ja Ukrainasta tulevat hakevat turvapaikkaa puolestaan poliittisista syistä. Venäjältä tulevilla syinä on myös rasismi ja Pohjois-Kaukasuksen tilanne”*

Molemmissa kunnissa on käynnissä vastaanottoon liittyviä hankkeita; esimerkiksi *YES – Yhdessä eteenpäin Suomessa* on Suomen Punaisen Ristin (SPR) Hämeen piirin Mänttä-Vilppulan vastaanottokeskuksen hanke, jota toteutetaan osittain Euroopan Pakolaisrahaston tuella. Tavoitteena on luoda valtakunnallinen malli odotusajan käyttöön vastaanottokeskuksissa. Hankkeessa aktivoidaan ja järjestetään vapaa-ajantoimintaa vastaanottokeskuksen asiakkaille. Tavoitteena on edistää kotoutumista ja kulttuurista vuorovaikutusta sekä ehkäistä syrjäytymistä. *YES*-hanke on kolmivuotinen ja alkoi Ruovedellä 2011. Vastaanottokeskus tarjoaa asiakkaille viikoittaisia kerhoja, joissa on huomioitu eri kohderyhmät, kuten esimerkiksi liikunta-, perhe- ja kokkikerho. Hanke ottaa myös vapaaehtoisia mukaan kerhojen vetämiseen (Rutanen 2012).

Vastaanottokeskuksen turvapaikanhakijoille on lisäksi järjestetty eri yhteistyökumppaneiden avulla eritasoista suomen kielen opetusta, harrastusmahdollisuuksia, tapahtumia ja työkokeilupaiikkoja. Hanke etsii aktiivisesti uusia yhteistyökumppaneita järjestämään erilaisia toimintoja asiakkaiden aktivoimiseksi sekä kuntalaisten ja asiakkaiden yhteen saattamiseksi. Hanke on tähän mennessä luonut erilaisia etenemispolkuja opinto- ja työtoiminnan valinneille, luku- ja kirjoitustaidottomille sekä yksinhuoltajille. Polut mahdollistavat suomen kielen opinnoissa etenemisen (emt.).

Mänttä-Vilppulassa vastaanotto toiminta on saanut tunnustusta. SPR:n Hämeen piiri on myöntänyt Mänttä-Vilppulan Koskelantalot Oy:lle tunnustuksen ennakkoluulottomuudesta. Koskelantaloista vuokrattiin kolmisenkymmentä soluasuntoa SPR:lle, kun turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksen asukkaat vuonna 2012 siirrettiin Ruovedeltä Mänttään. Vuonna 2013 Koskelantaloissa asui 155 turvapaikanhakijaa. Ennakkoluuloton edelläkävijä -tunnustus annettiin osana rasisminvastaista viikkoa (Sirén 2013).

Punkalaitumella *Maahanmuuttajat kylille* -hanke kohdistuu Punkalaitumella asuviin maahanmuuttajiin, punkalaitumelaisiin työnantajiin sekä kyläyhdistyksiin ja muihin vapaaehtoistoimijoihin. Hanke pyrkii edistämään maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia maataloilla, pienyrityksissä ja kolmannella sek-

torilla sekä tuottamaan työvoimaa maaseudun pienten ja keskisuurten yritysten sektorille (Punkalaidun 2013).

Sekä Mänttä-Vilppulassa että Punkalaitumella on käynnissä aktiivista jalkapalloharrastusta koululaisten parissa. Jalkapallo on todettu siitä hyväksi lajiksi, että se on maailmanlaajuisesti tunnettu, ja siihen voi osallistua, vaikka ei osaisi kieltä. Suomessa Maahanmuuttovirasto ja Suomessa pelaavien jalkapalloilijoiden edunvalvontajärjestö, Suomen Jalkapallon Pelaajayhdistys ry (JPY), ovat aktiivisesti vieneet jalkapalloa Suomen vastaanottokeskuksiin. *Jalkapallo kuuluu kaikille* -kiertueen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisen kohtelun toteutumista vastaanottokeskuksissa sekä muutenkin yhteiskunnassamme. Maahanmuuttovirasto ja JPY uskovat, että jalkapallo voi parhaimmillaan toimia positiivisena yhdistävänä tekijänä ihmisten välillä (Maahanmuuttovirasto 2013).

4.5. Kyläkoulut: kylät, kasvatus ja kohtaamiset

Tätä katsausta varten haastateltiin muutamien koulujen rehtoreita ja opettajia sekä SPR:n henkilökuntaa Mänttä-Vilppulassa ja Punkalaitumella, sekä jälkimmäisessä myös yhtä sivistystoimen edustajaa. Haastattelut olivat vapaamuotoisia sekä keskustelevia. Lähinnä niissä *kuulosteltiin* kokemuseräistä tietoa ja tunteuksia ulkomaalaistaustaisista oppilaista kouluissa ja vastaanottokeskuksissa, sekä lähitulevaisuuden toiveita. Haastateltujen käyttämät sananparret ja suorat lainaukset ovat lainausmerkeissä ja kursivoitu. Tässä artikkelissa esitetään tiivistetysti haastatteluista nousseet keskeiset seikat.

4.5.1. Pohjaslahden monikulttuurinen koulu Mänttä-Vilppulassa

Mänttään lyhyellä varoitusajalla perustettu vastaanottokeskus tuli kuntalaisille mitä ilmeisimmin yllätyksenä. Turvapaikanhakijalapsia sijoitettiin Pohjaslahden kyläkouluun lähinnä siitä syystä, että muualla ei ollut tilaa. Kuitenkin Pohjaslahden koulusta sanottiin, että ihmiset *”eivät arvanneetkaan”*, kuinka hyvä järjestely loppujen lopuksi oli. Kyläkoulujen etuina yleensä nähtiin se, että ne ovat opetus- ja oppimisympäristönä joustavampia kuin isot koulut. Pieni koulu ja luonnonläheinen ympäristö voivat myös auttaa lasta *”rauhhoittumaan”*. Ulkomaalaistaustaisten perheiden sanottiin suhtautuvan hyvin myönteisesti lasten koulunkäyntiin.

Haastatteluissa pohdimme muun muassa, minkälainen tulevaisuus turvapaikanhakijalapsilla tulee olemaan kylässä tai kunnassa. Käytännössä tilanne oli

se, että koulussa olevien oppilaiden perheet odottivat turvapaikkapäätöstä, ja aiemmin osa perheistä oli ilmeisesti käännytetty lähtömaahansa. Tämän tyyppinen vaihtuvuus tuo omat haasteensa opettajille. Valtion apu opetuksen järjestämiseen kaiken kaikkiaan on ollut tarpeen ja tärkeä. Haastateltujen mukaan lisäarvona voidaan nähdä se, että vastaanoton kautta tulee *”lisää iloa ja toimintaa luokkiin sekä kansainvälisyyttä sivukylälle.”* Kesällä kylällä on toki elämää – *”mökkiläisiä ja liikettä paljon”* – mutta talviaika on *”erilaista”*.

Pienen koulun etuna nähtiin joustavat opetusjärjestelyt yhdysluokkien välillä, sillä henkilökunta voi sopia opetuksesta päivittäin ja tunneittain, ja lapset voivat siirtyä luokasta toiseen. Liikunta- ja käsityötunneille voivat osallistua helposti myös ne, jotka eivät vielä puhu suomea. Lapset saattavat kuitenkin oppia suomea niin pitkälle, että kykenevät kertomaan kokemuksistaan opettajalle. On merkittävää, että opettajalla on tällöin kuuntelemisen taitoja. Pienen koulun etuna voi olla se, että opettajat ovat kuin *”isä ja äiti”*, joille voi kertoa asioistaan, ja joihin voi luottaa.

Ulkomaalaistaustaisista lapsista sanottiin, että he olivat ystävällisiä ja osoittivat kunnioitusta vanhempia ihmisiä sekä opettajia kohtaan. Oppilailla oli selvästi halu oppia. Tutkijan vierailun aikana pienimmät olivat hyvinkin innokkaita viittaajia ja tunnelma luokassa ei ensisilmäyksellä vaikuttanut mitenkään erityisesti poikkeavan mistä tahansa alakoululuokasta. Opettajien mukaan joskus lasten kesken tuli toki *”kähinöitä ja rähinöitä”* esimerkiksi liikuntatunnilla. Toisinaan oli myös *”aistittu”*, että tilanteet vastaanottokeskuksessa saattavat vaikuttaa lapsen käytökseen myös koulussa.

Pohjaslahden koulu oli jonkun verran tekemisissä turvapaikanhakijalasten vanhempien kanssa. Vanhemmille oli esimerkiksi järjestetty linja-autokuljetus, että he pystyivät vierailemaan koululla vanhempien päivänä ja joulujuhlassa. Vastaanottokeskuksen kouluyhdyshenkilöön oltiin yhteydessä säännöllisesti, samoin kuin muihin palvelun tarjoajiin, kuten lastensuojeluyksikköön. Vanhemmat ottivat opettajiin yhteyttä tarvittaessa ja päinvastoin. Tulkkipalveluja oli saatavilla, mutta niihin ei ollut toistaiseksi ollut juuri tarvetta.

Koulun henkilökunta oli huomionnut, että koulun arjessa ulkomaalaistaustaisille lapsille ja vanhemmille on selvitettävä joskus myös sellaisia seikkoja, joita Suomessa pidetään tavallisina asioina. Tällaisia ovat esimerkiksi se, millaisia varusteita tarvitaan uimahallissa käymiseen tai hiihtämiseen. Ensin selvittäminen oli opettajista tuntunut ongelmalliselta. Tilanne muuttui, kun esimerkiksi uimahallissa oli käyty jo kuusi kertaa; ongelmia ei enää ollut ja *”kaikki sujui ihan hyvin”*.

Turvapaikanhakijalapset eivät tulleet Pohjaslahden koululle jäädäkseen ja koulussa oli paljon vaihtuvuutta. Samalla, kun uusia lapsia saattoi tulla kouluun yhtäkkiä kesken lukuvuoden, toisille saattoi tulla äkkilähtöjä. Koululle ei annettu luottamuksellisia tietoja siitä, minne lapset menivät. Haastatteluhetkeen

mennessä Pohjaslahden koululta oli lähtenyt kahdeksan oppilasta. Yhden opettajan käsitys oli se, että he olivat päätyneet isompiin kaupunkeihin, koska uuden koulun taholta oli pyydetty joidenkin lasten oppilastietoja. Arveltiin myös, että turvapaikanhakijat haluavat hakeutua omien maidensa kansalaisten pariin.

Haastatteluista ilmeni, että opettajat ovat erittäin motivoituneita tekemään työtä monikulttuurisessa valmistavassa luokassa. Vaikuttiko monikulttuurisuus koulussa kylään laajemmin? Opettajien mukaan koulu ei oikein näy muualla kylällä, koska se *”on vähän erillään”*. Jonkun verran positiivista kiinnostusta oli kuitenkin ollut. Kyläläiset olivat esimerkiksi järjestäneet pilkkitapahtuman ja osa kyläläisistä oli muutenkin ottanut vastaanottamisen asiakseen. Kylällä oli yksintulleille lapsille myös kummitoimintaa, jossa nämä lapset kävivät niin sanotusti *”mummolla kylässä”*. Koululle päin oli tullut positiivista palautetta, mutta *”kaikkien kyläläisten ajatuksia ei pysty lukemaan”*. Kyläläisiä ei varsinaisesti haastateltu siitä, oliko heidän mielestään kylälle tullut huomattavaa muutosta.

4.5.2. Näkemyksiä ja kokemuksia Punkalaitumen kouluista

Punkalaitumen kunnassa on neljän vuoden aikana asunut yhteensä 20 ulkomaalaistaustaista lasta. Kiertolan kyläkoulussa yleiset opetusjärjestelyt ovat olleet samantyyppiset kuin Mänttä-Vilppulan Pohjaslahden koulussa, mutta oman kielen ja uskonnon opetusta on tarjottu myös etäopetuksena. Kyläkoulun etuna yhden haastatellun opettajan mukaan oli se, että toisin kuin vastaanottokeskuksessa, koulussa vieraskielinen lapsi *”altistuu”* helpommin suomen kielelle. Esimerkiksi Kiertolan koulussa on toimittu yleisesti opetussuunnitelman mukaan, mutta myös muuta kuin *”koulumaista”* toimintaa on järjestetty ainakin kerran kuussa, kuten esimerkiksi retkiä. Kyläkoulun ja pienen oppilasmäärän etuna on tällöin, että lapset ovat helpommin kuljetettavissa kuin isot koululuokat.

Punkalaitumen kouluissa oli kuultu vanhempien mielipiteitä ulkomaalaistaustaisista oppilaista. Tuloksena pääteltiin, että vanhemmilla oli monenlaisia mielipiteitä. Kylällä oli muun muassa sanottu, että maahanmuuttajat tuhlavat veronmaksajien rahoja. Koulun suhteen oli sanottu, että varsinkin, jos pienessä luokassa on enemmistönä muun kuin suomenkielisiä, se vaikeuttaa veronmaksajien lasten oppimista. Ulkomaalaistaustaisista lapsista oli muun muassa epäilty, että he koulukiusaavat suomalaisoppilaita, mutta asia ei ollut yksiselitteinen. Kahden opettajan mielestä Punkalaitumella oli havaittavissa ennakkoluuloja ja rasisisiksi luokiteltavia asenteita. Kouluissa näkemys oli puolestaan se, että jos-sain vaiheessa lasten elämässä kohtaamista tulee tapahtumaan kuitenkin.

Vanhempien asenteissa ja käytöksessä oli haastattelujen mukaan myös myönteisiä esimerkkejä. Jotkut pitivät kulttuurien kohtaamisista rikkautena, koska se kartuttaa lasten sosiaalisia taitoja. Toiset suomalaisvanhemmista taas olivat kutsuneet ulkomaalaistaustaisia oppilaita koteihinsa vierailuille. Tällöin lap-

set pääsivät tutustumaan vastaanottokeskuksesta ympäröivään yhteiskuntaan. Jotkut suomalaisvanhemmat myös kyyditsivät lapsia, koska turvapaikanhakijavanhemmilla ei yleensä ole autoa käytettävissään.

Punkalaitumen keskustan koulujen suhteen oli huomattu, että asenteet ulkomaalaistaustaisia kohtaan voivat muuttua ajan myötä. 1990-luvulla, kun monikulttuurisuus kylällä oli vielä uutta, ilmeni enemmän kielteisempiä asenteita. Sittemmin ulkomaalaistaustaisiin on totuttu ja kokemuksen myötä stereotyyppinen ajattelu häirikkölapsista on ruvennut hälvenemään. Muutamasta ulkomaalaistaustaisesta lapsesta mainittiin yhdessä haastattelussa, että he *”käyttäytyvät hienostuneesti”*. Vaikka kyläkouluissa oli saattanut olla ongelmia, ne eivät olleet siirtyneet keskustan kouluun ulkomaalaistaustaisten lasten sinne siirtyessä. Toisaalta lasten siirtyminen valmistavasta opetuksesta perusopetukseen ei ole aina sujunut kitkattomasti. Yhden opettajan mielestä osa oli siirretty liian aikaisin. Yleisesti ajatellen 6 kuukautta valmistavaa opetusta on koettu liian lyhyeksi ajaksi varsinkin isommille lapsille, joilla voi ilmetä kielivaikeuksia.

Ongelmatilanteiden suhteen yhdessä haastattelussa korostettiin nimenomaisesti *”opettajan ja rehtorin merkitystä, oikeaa asennetta ja aktiivista otetta”*. Ulkomaalaistaustaisten lasten opetus ei ole helppoa tai itsestään selvää. Opettajilla ei ole välttämättä monikulttuurisuuteen erikoistunutta koulutusta, vaan *”usein on joutunut turvautumaan maalaisjärkeen”* tilanteita ratkaistakseen. Vanhemmille on kuitenkin syytä puhua siitä, että koulujen on kiittäminen ulkomaalaistaustaisia oppilaita pystyessä pysymisestään – eikä ole viisasta *”lisätä jo paljon kärsineiden kuormaa”*. Lapset eivät suinkaan ole opetustoimelle rasite; toisaalta kukaan ei kiellä, ettei uusia haasteita ja järjestelykysymyksiä syntyisi. Tällöin *”pelkkä valittaminen ei riitä, vaan tarvitaan konkreettisia toimia”* koulun taholta. Ylipäänsä maahanmuuttajatyössä täytyy olla realistinen – aina tavoitteissa ei onnistuta, mutta *”on pakko yrittää”*.

4.5.3. Vastaanottokeskusten näkökohtia

Mäntän vastaanottokeskuksessa todettiin, että mänttäläiset ovat ottaneet turvapaikanhakijat erittäin hyvin vastaan. Mänttä on *”sopivan kokoinen kaupunki”*: maaseutumainen ja rauhallinen, mutta silti kohtalaisen matkan päässä Jyväskylästä ja Tampereelta. Koska vastaanottokeskus sijaitsee Mäntän keskustassa, turvapaikanhakijalapset pystyvät osallistumaan keskustan harrastuksiin muiden suomalaislasten kanssa, kuten esimerkiksi jalkapallo- ja ratsastustoimintaan.

Haastattelujen mukaan Mänttä-Vilppulan kaupungissa nähdään maahanmuuton lisäarvo. Työperäistä maahanmuuttoa ei kuitenkaan ole tapahtunut toivotussa määrin. Lähtöajatuksena on siten ollut, että kotouttamistoimien tulee olla niin onnistuneita, että maahanmuuttajat haluavat jäädä kuntaan. Todelli-

suudessa vastaanottokeskuksesta jää hyvin vähän turvapaikanhakijoita kuntaan ja ne, jotka jäävät, ovat lähinnä kiintiöpakolaisia. Kuntaan sanottiin saapuvan kiintiöpakolaisia *”jatkuvalle syötöllä”*. Toisaalta sanottiin, että kunta ei kykene vastaanottamaan vuosittain kovin montaa perhettä.

Kuten Mäntässä, myös Punkalaitumella vastaanottokeskuksen sijainti maaseutuymäristössä nähtiin turvallisena lapsille. Vastaanottokeskuksen sijainti ei Punkalaitumella kuitenkaan ollut yhtä keskeinen kuin Mäntässä, eikä sieltä pystynyt helposti lähtemään toisaalle. Tällöin tekemisen puute voi olla ongelma turvapaikkapäätöstä odotellessa.

Molemmissa vastaanottokeskuksessa todettiin, että turvapaikanhakijat ovat ihmisiä – *”selviytyjiä”* – eivätkä suinkaan *”särkyviä astioita”*. Samalla korostettiin, että turvapaikkakysymys tulisi yleensä asettaa oikeisiin mittasuhteisiin: Suomi on monella tapaa Euroopan laidalla sijaitseva maa, jossa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä on kokonaisuudessaan vähäistä.

4.6. Pohdintaa ja uusia kysymyksiä

Sekä Mänttä-Vilppulassa että Punkalaitumella useita kouluja voidaan tätä nykyä luonnehtia monikulttuurisiksi. Tilanne voi tosin muuttua Punkalaitumella vastaanottokeskuksen sulkeuduttua marraskuussa 2014. Mänttä-Vilppulan Pohjaslahden koulussa ulkomaalaistaustaiset lapset ovat itse asiassa enemmistönä. Asiantuntijahaastatteluilta henki aito halu monikulttuurisuuskasvatukseen ja kotouttamiseen, siinä määrin kuin mahdollista myös turvapaikanhakijalasten suhteen. Molemmissa kunnissa vaikutti olevan yksimielisyys siitä, että monikulttuurisuuden saapuminen kyläkouluun oli erittäin myönteinen asia varsinkin, jos koulu oli lakkautusuhan alla. Monikulttuurisuus tuli toki kysymykseen myös muissa kuin kyläkouluissa, ja ulkomaalaistaustaisia lapsia oli eri-ikäisiä.

Kummassakin kunnassa sai haastattelujen perusteella sellaisen vaikutelman, että koulujen monikulttuurisuus jäi melko irralliseksi muun kylän ja turvapaikanhakijoiden kohdalla vastaanottokeskusten toiminnasta, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Vaikka kaikkien tahojen toimintaa ohjasi ainakin jossain määrin kotouttaminen, harvat ulkomaalaistaustaiset muualta muuttaneet jäivät kuntaan. Haastattelussa ei esitetty varsinaista faktatietoa, mutta kokemuseräisesti arveltiin, että kuntiin jääneet maahanmuuttajat olivat pääasiassa työperäisiä maahanmuuttajia, avioliiton kautta tulleita tai pakolaisia. Turvapaikanhakijat olivat kunnissa lähinnä odottelemassa oleskelulupapäätöstä vastaanottokeskuksissa. Kouluissa kuitenkin esimerkiksi opetettiin suomea toisena kielenä tekemättä erotteluja sen suhteen, millä statuksella lapsi oli Suomessa.

Vaikka koulut, joissa oli turvapaikanhakijalapsia, olivat ilmeisesti säännöllisesti yhteydessä vastaanottokeskuksiin, eri tahojen maahanmuuttotyöt vaikuttivat olevan melko erillisiä toisistaan. Vastaanottokeskusten fyysiset sijainnit suhteessa kouluihin olivat tässä suhteessa ratkaisevia, mikä vaikutti niin lasten kuin heidän vanhempiansa mahdollisuuksiin osallistua esimerkiksi kylätoimintaan. Samoin kyliltä ei ilman muuta osallistuta Punaisen Ristin kautta järjestettyyn aktiviteetti- ja harrastustoimintaan. Ylipäänsä kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten kohtaamiset eivät tapahdu itsestään, ja samanlaisia tuloksia on saatu myös kaupunkitutkimuksessa (ks. esim. Komulainen, 2012).

Kylillä luonnollisesti puhuttiin pienten, luonnonläheisten koulujen puolesta. Tutkijalle tällöin heräsi kysymys, että miten kyläkoulujen paremmuutta muunlaisiin kouluihin verrattuna voitaisiin perustella esimerkiksi pedagogisesti. Mielenkiintoista olisi myös päästä paremmin kiinni siihen, kuinka maahanmuuttajalapset yleensä vaikuttavat alakoulun arkeen ja toimintaan. Ulkomaalaistaustaisten lasten suhteen esitettiin yhdessä haastattelussa toinen, laajempi ehdotus: olipa koulun koko mikä tahansa, *”tärkeintä on ajatella lapsen parasta, ja että maahanmuuttajalasten opetukseen tarkoitetut valtionavustukset käytetään oikein”*.

Yhden haastattelun mukaan pienet kyläkoulut voivat parhaimmillaan olla ”intiimejä yhteisöjä terveessä kunnassa”, jos henkilökunnan ja vanhempien välit ovat kunnossa. Silloin kansainvälisyyttä voidaan tuoda esille myönteisessä hengessä ja lapsi oppii hyväksymään muita ihmisiä. Toisaalta myös isommissa kouluissa voi kotouttaa. On näin tehty ennenkin, vaikkapa muualta muuttaneiden kantaväestöoppilaiden suhteen, jotka tulevat kesken lukukauden. Isompaan kouluun siirtymistä ei myöskään tarvitse ajatella pelottavana asiana – keskikokoisessa ja isommassa koulussa lapselle voi löytyä helpommin samanhenkisiä kavereita. Parhaimmillaan tuloksena voi olla yhteenkuuluvuuden tunne, mutta toisaalta pahimmillaan ”me vastaan muut” -tilanne. Pienissä kouluissa haasteena voi lisäksi olla yhdysluokkaopetus, jos on neljäkin ikäryhmää samassa luokassa – tosin haasteellisuuden asteesta on monia mielipiteitä, ja yhdysluokkia voidaan toisaalta pitää myös toimivina ratkaisuinä (Peltonen 2012).

Tehtiinkö kunnissa aktiivisia kouluvalintoja pois ”maahanmuuttajavaltaisista” kouluista? Turvapaikanhakijaperheet eivät voineet valita kouluja, kun taas tämä oli mahdollista kantaväestölle ja oletettavasti niiden maahanmuuttajaperheiden kohdalla, joilla oli kuntapaikka. Kouluvalinnat maaseudulla riippuivat haastattelujen mukaan koulumatkoista, koulujen tarjonnasta (esimerkkinä esiopetusluokka) ja joidenkin haastateltujen arvelujen mukaan muutamien perheiden kohdalla myös maahanmuuttajien määrästä kouluissa.

Pohdintaa herättää myös niin maaseudun elinehdot maahanmuuttajille kuin maahanmuuton vaikutus väestörakenteeseen. Mänttä-Vilppulassa asukasluku on vähentynyt sekä luonnollisen väestönkehityksen että muuttoliikkeen

seurauksena. Punkalaitumella toteutunut väestötappio johtuu ennen kaikkea luonnollisesta väestön vähenemästä, mikä puolestaan on seurausta kunnan ikärakenteesta. Kunnan profiloituminen maahanmuuton vastaanottajaksi on uskottu parantavan väestönkehityksen näkymiä niin väestön määrällisen kasvun kuin tulevan ikärakenteen osalta. Maahanmuutto on tilastollisesti vaikuttanut Pirkanmaalla selvimmin Tampereen ja niiden kuntien väkilukuun, joissa sijaitsee vastaanottoon liittyvää toimintaa (Punkalaidun, Mänttä-Vilppula ja Ruovesi) (Pirkanmaan liitto 2013: 33).

Maahanmuuttajien kokonaismäärä Pirkanmaalla on edelleen melko pieni, mutta eräillä aloilla ulkomailta Suomeen muuttaneiden työntekijöiden panos on jo pitkään ollut merkittävä, ja merkityksen on uskottu kasvavan useilla aloilla nopeasti. Maahanmuuttajat on nähty hyödyntämättömänä voimavarana Pirkanmaalla, ja tulevaisuudessa erityisesti niillä aloilla, joilla eläkepoistuma on suuri ja joille on vaikea saada riittävästi työvoimaa Suomesta (Karinen & Korhonen 2011: 5) Yrittäjyyden näkökulmasta on haluttu hyödyntää maahanmuuttajien osaamista, kuten kielitaitoa ja kulttuuritaustaa, maaseudun yritysten kilpailukyvyyn kohottamiseen. Maaseutupoliittisilla toimilla on haluttu edistää maahanmuuttajien yrittäjyyttä nimenomaan maaseudulla. Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden sijoittamisessa on ajateltu niin, että jo lähtömaassaan maaseudulla asuneille ihmisille annetaan mahdollisuus hyödyntää osaamistaan suomalaisella maaseudulla (Pietarinen 2010: 75; Mattila & Björklund 2013).

Sekä Mänttä-Vilppulan kaupungissa että Punkalaitumella asuu jonkun verran työperäisiä maahanmuuttajia. Työperäisiä maahanmuuttajia sanottiin olevan enemmän Vilppulassa, kun taas Mäntässä opetuksen järjestelyissä oli kyse nimenomaan turvapaikanhakijoista. Molempiin kuntiin haluttiin siis lisää asukkaita muuttotappiota ja väestön luonnollista poistumaa paikkaamaan. Punkalaitumella yhdessä haastattelussa sanottiin, että maahanmuuttajat ovat tervetulleita, ja olisi vielä parempi, jos he toisivat työpaikkansa tullessaan.

Elinehtojen suhteen edellä mainitut tavoitteet eivät ole helppoja saavuttaa. Työttömyystilanne oli Pirkanmaalla huhtikuussa 2013 hyvin vaikea, kuten koko kuluneen vuoden alkupuoli oli ollut. Kuntatasolla oli Vesilahdella (7,6 %), Punkalaitumella (7,7 %) ja Sastamalassa (7,9 %) työttömyysaste alhaisin. Työttömyysaste oli Pirkanmaan kunnista korkein Tampereella (14,7 %), Mänttä-Vilppulassa ja Urjalassa (12,7 %) sekä Nokialla (12,2 %) (Pirkanmaan ELY-keskus 2013: 1–4). Tilanne osaltaan edesauttaa ulkomaalaistaustaisia henkilöitä muuttamaan suurempiin kuntiin, kuten haastatteluissa todettiin.

Asuttamispolitiikassa maahanmuuttajia ja vastaanottokeskuksia on tarkoitushakuisesti hajasijoitettu. Aiheesta on viimeaikaista tutkimustietoa, jonka mukaan maansisäistä muuttoliikettä pois maaseudulta kuitenkin tapahtuu jatkuvasti (ks. Sjöblom-Immala 2012):

”Pakolaisten asuttamisen tavoitteena on selkeästi ollut hajasijoittaminen. Tämä näkyy esimerkiksi pakolaisten vastaanottokeskusten sijainnissa sekä yleisissä pyrkimyksissä motivoida kuntia pakolaisten vastaanottoon. Hajasijoittaminen on onnistunut vain osittain, sillä vaikka pakolaisia on sijoitettu kaikkiaan yli 140 kuntaan, suurimpiin kaupunkeihin keskittyminen on hyvin selvää”...”Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien alkuvaiheen kuntasijoitukset eivät siis ole yleensä jääneet lopullisiksi. Maaseutu- ja taajamakuntiin sijoitetut pakolaiset ovat siirtyneet maan sisäisen muuttoliikkeen mukana suuriin kasvukeskuksiin. Muutot ovat olleet yleisimpiä kolmen ensimmäisen maassaolovuoden aikana. Myös osa myönteisen turvapaikkapäätöksen saaneista vastaanottokeskuksissa kuntapaikkaa odottavista on hakeutunut itsenäisesti valitsemiinsa kuntiin, koska turvapaikkakäsittely ja sijoittamisprosessi ovat viivästyneet” (Rasinkangas 2013: 135).

Lisäksi voidaan mainita, että valtion toimet eivät aina tähtää Suomeen tulleiden ”maassa pitämiseen”. Esimerkiksi turvapaikanhakijoiden paluuta kotimaahansa on yritetty myös valtion toimin helpottaa. Suomessa oli meneillään *Vapaaehtoisien paluuohjelman kehittäminen Suomessa* -hanke vuosina 2010–2012, joka tarjosi Suomessa asuville, EU:n ulkopuolelta kotoisin oleville ulkomaalaisille mahdollisuuden palata vapaaehtoisesti kotimaihinsa. Lähes 860 pääosin Suomeen turvapaikanhakijana tullutta ulkomaalaista palasi vapaaehtoisesti kotimaahansa kolmevuotisen hankkeen aikana (Suomen Tietotoimisto 2013).

4.7. Johtopäätöksiä ja tulevaisuudennäkymiä

Suomessa vallitsee – ainakin puheen tasolla – eetos koulutuksellisesta tasa-arvosta, jonka halutaan toteutuvan niin alueellisesti kuin eri väestöryhmien suhteen. Monikulttuurisuuteen liittyvät uudet palvelujen tarpeet ovat nyt ulottumassa yhä enemmän alueille, joilla niitä ei ole aiemmin ollut, ja muutokset ovat voineet tapahtua kuntien kannalta nopeassa tahdissa. Mänttä-Vilppulan ja Punkalaitumen kohdalla voidaan sanoa, että vaikka kuntiin on ollut jonkun verran muutakin maahanmuuttoa, muuttuneisiin opetusjärjestelyihin ovat selkeimmin vaikuttaneet kunnissa sijaitsevat vastaanottokeskukset.

Katsauksessa yhdeksi kysymykseksi nousi kyläkoulun sopivuus, ja kenties pienien koulujen paremmuus ulkomaalaistaustaisten lasten oppimis- ja kasvatusympäristönä. Toimijoiden haastatteluissa mainittiin luonnonläheisyys ja rauhallisuus, joka voi auttaa lapsia rauhoittumaan. Tämän tyyppisiä arvoja on mainittu myös aiemmassa tutkimuksessa, joissa on puhuttu kylien hiljaisuudesta (Kaipainen & Rosenqvist 2013), yhteisöllisyydestä ja ”kyläkoulumaises-

ta tunnelmasta” (Komulainen 2012). Toisaalta kansainvälisessä tutkimuksessa on mainittu esimerkiksi turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusten *syrrjäiset sijainnit*, jotka itsessään voivat aiheuttaa eristäytymisen tunnetta vastaanottokeskuksen ja/tai kylän ”kuplassa” (White 2012). Tämän katsauksen pohjalta voidaan sanoa, että koulun monikulttuurisuus ei itsestään selvästi tehnyt koko kylästä tai pitäjästä monikulttuurista yhteisöä.

Useassa asiantuntijahaastattelussa mainittiin, että turvapaikkapäätöksen odotusaika on liian pitkä. Yhden opettajan mielestä päätöstä odotellessa lapsi on ehkä ehtinyt jo jollakin tavoin ”*kotoutua*”, tavata uusia ystäviä ja oppia suomea. Kun muutto tai käännytys tulee, voi se olla perheille ja lapsille ”*liian repivää*”. Kielen oppiminen voi toisaalta vaatia pitemmän ajan, minkä takia valmistavaa opetustakin voidaan tarvita pidempään. Tässä yhteydessä haastatteluissa mainittiin, että kouluissa olisi hyvä olla niin sanottuja ”*väljennettyjä opetusjärjestelyjä*” sen mukaan, miten lapsen tilanne ja oppiminen etenee. Punkalaitumen vastaanottokeskuksessa myös sanottiin, että tulevaisuuden ennustamattomuus turvapaikanhakijoilla voi vaikuttaa oppimismotivaatioon.

Maahanmuuttokeskustelun ja kotouttamisen yhteydessä toistuu jatkuvasti se seikka, että niin kansallisella kuin kuntatasolla virkamiesten tahtotila ja asenteet vaikuttavat onnistuneisiin ratkaisuihin. Kun tilannetta tarkastellaan *ruohonjuuritason* kahdessa maaseutukunnassa – toimien onnistumista niissä erityisesti arvioimatta – voidaan todeta, että Suomeen tulleiden potentiaaliin vaikuttavat hyvin monet seikat. Monikulttuuristen kyläkoulujen tilannetta voidaan tällöin tarkastella suhteessa maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkoihin sekä talouskysymyksiin laajemmin. Tutkimustiedon mukaan väestön ikärakenteesta johtuva työvoimapuula tai muut tarpeet eivät ole helposti paikattavissa ulkomaalaistaustaisilla muuttajilla. Pitemmällä tähtäimellä ennustetaan, että Pirkanmaalla maaseutumaisimpien alueiden väestönmuutos jatkuu negatiivisena, sillä ikärakenne säilyy pitkään epätasapainoisena (Pirkanmaan liitto 2013: 28–34).

Yksi yleisempi huomio on se, että mitä odotuksia kohdistuu kuntiin jääviin (ts. kuntapaikan saaneille) ulkomaalaistaustaisille aikuisille henkilöille, kuten koululaisten vanhemmille. Onko heille kunnassa työpaikkoja vai edellytetäänkö heidän todellakin tuovan työpaikkansa tullessaan? Millaisia vetovoimatekijöitä kunnat voivat tarjota perheellisille muuttajille sen sijaan, että heidän edellytetään lähtökohtaisesti rikastuttavan kylää? Rikkaus -keskustelussa piilee se vaara, että se pahimmillaan *etnoromantisoi* (Maaseudun Sivistysliitto 2013) maahanmuuttajia, kun ihmisiin voitaisiin suhtautua yksilöinä. Osallisuus- ja yhteisöllisyyskeskusteluissa puolestaan henkii uusliberalistinen näkemys *aktiivisesta kansalaisuudesta* (ks. määrittelyistä esim. Harju 2013). Tällainen näkemys pätee kuitenkin vain joihinkin henkilöihin/kansalaisiin, eikä esimerkiksi turvapaikanhakijoihin, jotka ovat kylillä vain ”*käymässä*” ja jotka eivät kenties edes saa Suomesta oleskelulupaa ollenkaan.

Monikulttuurisuuden käsitettä on kritisoitu ulkomailla ja Suomessa jo pitkään. Julkisessa keskustelussa päällimmäisenä on usein kyse karkeista arvioinneista sen suhteen, mitä hyötyä tai haittaa jostakusta yksilöstä tai ihmisryhmästä on yhteiskunnassa (Ray et al. 2008). Kotouttamisen suhteen julkisuudessa käytävissä keskusteluissa hyötyajattelu ja humanitääriset hyväntekeväisyysargumentit näyttävät toisinaan menevän ristiin. Suomessa kunnat saavat valtion tukea maahanmuuttotyöhön ja vastaanottopalveluihin. Yhdessä haastattelussa sanottiin, että toisin kuin joskus virheellisesti kuvitellaan, esimerkiksi SPR:n vastaanottokeskusten toiminta on valtion rahoittamaa: raha ei suinkaan tule SPR:n joulukeräyslippaista.

Miten tehokkaasti maahanmuuttajat/ulkomaalaistaustaiset henkilöt pystyvät paikkaamaan Suomen tulevaisuuden työvoimavajeita? Esimerkiksi vanhusten hoitotehtäviin pätevyitykseen vieraskielisen henkilön kouluttaminen ja ylipäänsä vieraan kielen oppiminen voi kestää pitkään. Samoin maahanmuuttajanaisten kanssa tehtyjen haastattelujen perusteella on sanottu seuraavasti:

”Suomessa puhutaan jatkuvasti, että tarvitsemme kipeästi lisää työnte-kijöitä. Silti ihmisten mahdollisuuksia tehdä töitä vaikeutetaan monin tavoin. On käsittämätöntä, että esimerkiksi turvapaikkapäätöstä odot-tava henkilö ei voi tehdä töitä koko odotusajan ajan, vaikka haluaisi. Mielestäni on myös todella hölmöä, että maahanmuuttajilta vaaditaan lähes täydellistä suomen kielen taitoa ennen kuin heidät huolitaan töi-hin.” (Myllymäki 2013).

Tässä valossa voidaan esittää uudelleen artikkelin alussa ollut kysymys: mitä mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisilla on olla rakentamassa koulujen, kylien ja kuntien tulevaisuutta niin asukkaina, osallistujina, vaikuttajina kuin yhteisön jäsenenä? Mistä lähtee kylien ja kyläkoulujen elinvoimaisuus? Tämän katsauksen perusteella vastaus on se, että turvapaikanhakijoiden johdosta koulujen toiminta voi jatkua johonkin saakka, mutta koulun toiminnan liittäminen muuhun kylätoimintaan ei synny itsestään. Lasten suhteen voidaan sanoa, että siinä vaiheessa, kun he siirtyvät valmistavasta perusopetukseen, heidän opetuksensa on kutakuinkin samaa kuin kantaväestön lapsien. Voi olla, että turvapaikanhakijalapsia riittää *”jatkuvalla syötöllä”* kouluja ylläpitämään. Toisaalta Punkalaitumen tilanne osoittaa sen, että hakijoiden virtaa Suomeen on vaikea ennustaa maailman konfliktitilanteista riippuen. Vastaavasti lasten ja perheidensä maaseutukuntaan jääminen on tulevaisuudessakin epävarmaa. Muista syistä tapahtuva maahanmuutto Suomeen on kenties lisääntynyt viime vuosikymmeninä, mutta se ei ole edelleenkään kokonaisuudessaan kovin mittavaa ja suuntautuu enemmän tai myöhemmin enimmäkseen pääkaupunkiseudulle (Saukkonen 2013; Sjöblom-Immala 2012).

Muun muassa edellä mainittuja näkökohtia – toisin sanoen kunnallisten toimien ja käsitteiden arvoperusteita sekä maahanmuuttoon liittyviä käytännön prosesseja – olisi hyvä tuoda esille ja tarkentaa tulevaisuuden keskusteluissa kyläkouluista ja kylistä. Lisäksi olisi tärkeää tietää enemmän maahanmuuttajanhempien ja -lasten omista kokemuksista ja näkemyksistä niissä tilanteissa, kun he saavat kuntapaikan tai muutoin muuttavat toiseen kuntaan. Muuttoa paikkakunnalta toiselle voidaan yleensä pitää koko perheen asiana, jolloin vapaaehtoisissa muuttopäätöksissä painavat monet seikat.

Kirjallisuus

- Aro, Juha (2013): Lupaesiopetuksesta toi puuttuvat oppilaat. Kiertolalle mahdollisuus. Punkalaitumen Sanomat, 16.5.2013.
- Deardorff, Darla K. (toim.) (2009): *The Sage Handbook of Intercultural Competence*. London: Sage, toinen painos.
- Finlex (2010): Kotoutumislaki, 1420/2009, 8 ja 9 §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> – Luettu 9.11.2013.
- Harju, Aaro (2013): Aktiivisen kansalaisuuden määrittelyä. Vapaan sivistystyön osaaminen ja pätevyys. <http://www.vsop-ohjelma.fi/index.php?k=5036> – Luettu 24.6.2013.
- Hongisto, Annika (2013): Turun Normaalikoulu – Interkulttuurinen koulu. Esitelmä tilaisuudessa: Keskustelua monikulttuurisuudesta: Kulttuurisen moninaisuuden merkityksiä koulutusjärjestelmän kannalta. Turun yliopisto, Monikulttuurisuuden ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tutkimuksen verkosto (McNet), 23.4.2013.
- Kaipainen, Jouni & Olli Rosenqvist (2013): Maaseudun hiljaisuuden hyödyntäminen. *Maaseudun uusi aika*, 1/2013: 5–17.
- Karinen, Risto & Nita Korhonen (2011): Maahanmuuttajien merkitys tulevaisuuden työvoimana Pirkanmaalla. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja 5/2011.
- Komulainen, Sirkka (2012): Porvarillisen idyllin vai pikku-Moskovan lapset? Monikulttuurisuuden vaikutus suomalaisperheiden koulupaikan valintaan Turussa. Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 39, Turku.
- Kuusela, J., A. Etelälahti, Å. Hagman, R. Hievanen, K. Karppinen, L. Nissilä, U. Rönnerberg & M. Siniharju (2008): *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus – tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistämisestä*. Helsinki: Opetushallitus.
- Maahanmuuttovirasto (2013): Jalkapallo yhdistää ja saa liikkeelle vastaanottokeskuksissa, *Lehdistötiedote*, 24.5.2013. [http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/jalkapallo_yhdistaa_ja_saa_liikkeelle_vastaanottokeskuksissa](http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/jalkapallo_yhdistaa_ja_saa_liikkeelle_vastaanottokeskuksissa) – Luettu 13.6.2013.
- Maaseudun Sivistysliitto (2013): Kylätoiminta; Monikulttuurisuus. <http://www.msl.fi/index.php?pid=83&cid=100> – Luettu 25.6.2013.
- Marola, J. (2012): Toimintaympäristö: Kielet ja kansalaisuudet. Tampereen kaupunki, Tietotuotanto ja laadunarviointi, 16.4.2012 http://www.tampere.fi/material/attachments/k/66xybe5CO/Toimintaymparsto_Kielet_ja_kansalaisuudet_12.pdf – Luettu 4.6.2013.

- Mattila, Markku & Krister Björklund (2013): Tomaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta. Närpiön malli maahanmuuttajien kotouttamisessa. Siirtolaisuusinstituutti, Turku: Aluekeskuksen tutkimuksia nro 5.
- Myllymäki, Maija-Kaisa (2013): Viisitoista kertomusta maahanmuuttajanaisten arjesta. Ihmisiä muuttoliikkeessä; tietoja ja puheenvuoroja siirtolaisuudesta. http://www.muuttoliikkeessa.fi/index_html?cid=315&lang=suo – Luettu 24.6.2013.
- Mänttä-Vilppula (2013): Tilastot. <http://www.manttavilppula.fi/kaupunkipalvelut/tieto-kaupungista/tilastot/> – Luettu 4.6.2013.
- Niemi, A-M., R. Mietola & J. Helakorpi (2010): Erityisluokka elämänkulussa. Sisäasiainministeriön julkaisu 2010/1.
- OPH = Opetushallitus (2014): Perusopetukseen valmistava opetus – usein kysyttyä. [http://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/perusopetus/kieli_ ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat/perusopetukseen_valmistava_opetus.](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli_ ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat/perusopetukseen_valmistava_opetus.) – Luettu 24.1.2014.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011): Suomalaisen koulutuksen piirteitä. <http://www.minedu.fi/pisa/piirteita.html?lang=fi> – Luettu 23.2.2011.
- Pakolaisneuvonta ry (2010): Turvapaikanhakijan asema Suomessa, 1.5.2010 <http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=66> – Luettu 20.5.2013
- Peltonen, Taina (2012): Selvitys Pohjaslahden koulun asemasta. Mänttä-Vilppulan kaupungin toimeksianto, kesä-syyskuu, 2012.
- Pietarinen, Heikki (toim.) (2010): Maaseudun yrittäjyyden kehittämisohjelma 2010 Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2010. http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1132/Julkaisu_PDF-tiedostona – Luettu 11.6.2013.
- Pirkanmaan ELY-keskus (2013): Pirkanmaan työllisyyskatsaus, huhtikuu 2013. Julkaistu 21.5.2013. http://www.elykeskus.fi/documents/10191/57561/pirkanmaan_tyollisyyskatsaus_Huhtikuu_2013.pdf/d2ef65c8-2bcf-4e46-b632-d58412b752a9 – Luettu 13.6.2013.
- Pirkanmaan liitto (2013): Väestö ja työpaikat 2040. Luonnos väestön, asumisen ja työpaikkojen kehityksestä vuoteen 2040, Heinäkuu 2012/AH. [http://pilkahdus.fi/fi/nae-tulevaisuuteen/aineistopankki?realname=&field_file_producer_value=&field_file_theme_tid\[\]=47](http://pilkahdus.fi/fi/nae-tulevaisuuteen/aineistopankki?realname=&field_file_producer_value=&field_file_theme_tid[]=47) – Luettu 13.6.2013.
- Poikolainen, J. (2012): A case study of parents school choice strategies in a Finnish urban context. *European Educational Research Journal* 11(1): 127-144.
- Punkalaidun (2013): Maahanmuuttajat kylille -hanke. http://www.punkalaidun.fi/punkalaidun/sivu.tmp?l?sivu_id=6397 – Luettu 13.6.2013.
- Rapo, Markus (2012): Suomi ilman maahanmuuttajia. https://www.tilastokeskus.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_008.html?s=0 – Luettu 30.5.2013.
- Rapo, Markus (2011): Kuka on maahanmuuttaja? Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0 – Luettu 31.5.2013.
- Rasinkangas, J. (2013): Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittuminen. Teoksessa: Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 135–140.
- Ray, K., M. Hudson & J. Phillips (2008): Belonging and entitlement: Shifting discourses of difference in multiethnic neighbourhoods in the UK. In Petersson, B. & Tyler, K. (eds.): *Majority Cultures and the Everyday Politics of Ethnic Difference: Whose House is This?*, 114–135. London: Palgrave Macmillan.

- Rinne, R. & A. Tuittu (2011): Peruskoulu maahanmuuttaja- ja suomalaisvanhempien silmin. Teoksessa: Klemelä, K., Tuittu, A., Virta, A. & Rinne, R. (toim.): Vieraina kouluissa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtoreiden kokemana Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Julkaisusarja A 211: 97–157.
- Rutanen, Jani (2012): Yes – Yhdessä Eteenpäin Suomessa -hanke, RedNet Punaisen Ristin sivusto vapaaehtoisille, 17.09.2012. <http://rednet.punainenristi.fi/yes> – Luettu 7.6.2013.
- Saartenoja, Antti (2010): Pelastaako maaseutu maahanmuuttajan vai maahanmuuttaja maaseudun? Teoksessa: Heikkilä, Elli & Ismo Söderling (toim.): Maassamuuton monet kasvot. 8. Muuttoliikesymposium 2010. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 61–67.
- Saukkonen, Pasi (2013): Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus.
- Sjömlom-Immala, Heli (2012). Työtä, palveluja ja luonnonläheisyyttä. Maahanmuuttajien Suomen sisäiset muutot, asumistoiheet ja kotoutuminen 2000-luvulla. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 40. Turku.
- Sirén, Anna (2013): Ennakkoluulottomassa taloyhtiössä maahanmuuttaja kelpaa naapuriksi Yle Uutiset, 2013. http://yle.fi/uutiset/ennakkoluulottomassa_taloyhtiossa_maahanmuuttaja_kelpaa_naapuriksi/6543115 – Luettu 4.6.2013.
- Sisäasiainministeriö (2012): Maahanmuuton vuosikatsaus 2012.
- Sisäasiainministeriö (2013): Osa turvapaikanhakijoista tulee Euroopasta. Monitori, 3.5.2013. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/monitori-lehti/1/0/osa_turvapaikanhakijoista_tulee_euroopasta – Luettu 4.6.2013.
- Sosiaaliportti (2013): Uusi kotouttamislaki 1.9.2011 http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/ajankohtaista/lajankohtaista/lakiuudistuksista/lakiuudistus/?groupId=c1357024-1f71-4968-9935-5ad9b77140c9&announcementId=d8d4f1b1-83df-40a3-ace9-878726322e0b#.UahNpdhc0_Q – Luettu 31.5.2013.
- Suomen Tietotoimisto (2013): Satoja turvapaikanhakijoita palasi vapaaehtoisesti kotimaahansa. Maaseudun Tulevaisuus, 31.01.2013. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/satoja-turvapaikanhakijoita-palasi-vapaaehtoisesti-kotimaahansa-1.32682> – Luettu 11.6.2013.
- Teräs, Marianne & Elina Kilpi-Jakonen (2013): Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa: Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 184–202.
- Tilastokeskus (2013): http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp
- Tilastokeskus (2013a): Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6766. 2012, Liitekuvio 1. Maahan-, maasta- ja nettomaahanmuutto 1971–2012. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/2012/muutl_2012_2013-04-26_kuv_001_fi.html – Luettu 30.5.2013.
- Tilastokeskus (2013b): Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. 2012, Liitekuvio 2. Suurimmat vieraskieliset ryhmät 2002 ja 2012. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_kuv_002_fi.html – Luettu 30.5.2013.
- Tilastokeskus (2013c): Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6766. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/index.html> – Luettu 30.5.2013.

- Tilastokeskus (2013d): Maahanmuutto. <http://www.stat.fi/meta/kas/maahanmuutto.html> – Luettu 13.5.2013.
- Tilastokeskus (2014a): Peruskouluja 81 edellisvuotta vähemmän, lakkautuksia eniten Uudenmaan maakunnassa. https://www.tilastokeskus.fi/til/kjarj/2012/kjarj_2012_2013-02-19_tie_001_fi.html – Luettu 24.1.2014.
- Tilastokeskus (2014b). Kuntien avainluvut. <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/index.html>, – Luettu 7.11.2014.
- Tuittu, A., Klemelä, R. Rinne & M. Räsänen (2011): Tutkimuskohteena maahanmuuttajien koulutus. Teoksessa: Klemelä, K., Tuittu, A., Virta, A. & Rinne, R. (toim.): Vieraina koulussa? Monikulttuurinen koulu oppilaiden, vanhempien, opettajien ja rehtoreiden kokemana Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Julkaisusarja A:211: 9–34.
- White, Allen (2012): 'Every Wednesday I am happy': Childhoods in an Irish asylum centre Population, Space and Place 18: 314–326.
- Yle (2014): Punkalaitumen vastaanottokeskuksen toiminta päättyy marraskuussa. http://yle.fi/uutiset/punkalaitumen_vastaanottokeskuksen_toiminta_paattyy_marraskuussa/7350568 – Luettu 13.10.2014.

5

Koulurakennus ei ole vain koulun rakennus – Kyläkoulun toiminnan uudistaminen haastaa uuteen yhteistyöhön

■ Manu Rantanen

5.1. Johdanto

Pääluvussa tarkastellaan Mikkelin Ihastjärvellä sijaitsevaa kyläkoulua esimerkkinä käyttäen niitä mahdollisuuksia ja haasteita, jotka liittyvät koulurakennuksen uusien roolien etsimiseen ja kehittämiseen palvelukeskukseksi. Samalla analysoidaan kouluverkkosuunnittelun ja aluekehittämisen välistä suhdetta sekä sitä, kuinka kunnan strategiset valinnat heijastelevat erilaisia yhteiskuntapoliittisia näkemyksiä.

Pääaineiston muodostavat Mikkelin kaupungin koulu- ja keskushallinnon edustajien (kehitysjohtaja, sivistystoimenjohtaja ja rehtori) teemahaastattelut vuosilta 2013 ja 2014. Haastatteluteemoina olivat mm. toimijoiden erilaiset intressit koulusuunnitteluprosesseissa sekä alueiden ja koulujen erilaistumiseen liittyvät kysymykset. Tausta-aineistona hyödynnettiin kirjallisia lähteitä, kuten kaupungin palveluverkkoselvitystä ja strategioita.

Tämän lisäksi hyödynnettiin muistiinpanoja Mikkelin kaupungin eri sektorien yhteisestä Kyläkoulu palvelukeskuksena -seminaarista sekä Ihastjärven vapaa-ajan asukkaille tehdyn kyselyn tuloksia. Kyselyn aiheina oli, minkälaista kysyntää vapaa-ajan asukkailla on koulua kohtaan ja minkälaisia uusia mahdollisuuksia voisi avautua koulun ja vapaa-ajan asutukkaiden yhteistyöstä. Kysely lähetettiin postitse kesän 2013 aikana Ihastjärven mökkeilijöille, jotka asuvat vakituisesti muussa kunnassa kuin Mikkelissä. Osoitetiedot saatiin Mikkelin kaupungista. Kysely oli lisäksi koko kesän avoinna Ihastjärven kylän nettisivuilla. Kyselyn käytännön järjestelyt toteutettiin yhteistyössä Mikkelin kaupungin Koulu kylässä, kylä koulussa -hankkeen kanssa. Kaikkiaan mökkitalouksia alueella on 295 kpl, joista 86 kpl (29 %) asuu vakituisesti muussa kunnassa kuin Mikkelissä. Vastauksia saatiin 38 kpl, joten vastausprosentiksi tuli 44 %.

5.2. Tausta

Ihastjärven koulu perustettiin Ihastjärven tien varteen, Mikkelin silloiseen maalaiskuntaan vuonna 1898. Ihastjärven koulupiiri on perinteisesti ollut laaja. Se ulottui ennen maalaiskunnan ja kaupungin yhdistymistä sekä maalaiskunnan että kaupungin puolelle. Esimerkiksi koulukuljetukset ovat olleet tuttuja koulussa jo 1960-luvulla. Ihastjärven koulu on toiminut kauan alueen asukkaiden kokoontumispaikkana ja sitä ovat vuosikymmeniä käyttäneet mm. kansalaisopisto, 4H-kerho ja seurakunta. Lisäksi koulun kenttä on ollut kylän urheilupaikka niin kesällä kuin talvella. (Hänninen et al. 1988.)

Vaikka toisen maailmansodan jälkeen Etelä-Savon väkiluku on pienentynyt huomattavasti, monissa pikkukunnissa jopa puoleen alkuperäisestä, ei Mikkelin maalaiskunta joutunut kokemaan dramaattista väkiluvun laskua Mikkelin kaupungin vetovoiman takia (Etelä-Savon maakuntaliitto 2007). Mikkelin maalaiskunta liitettiin Mikkeliin vuonna 2001. Ihastjärven postinumeroalueen väkiluku oli 2 353 henkilöä 31.12.2012 (Tilastokeskus 2013).

Keskusteluissa on tullut esille, että kun Mikkelin kaupunki ja maalaiskunta olivat yhdistymässä, esitettiin lupauksia puuttuvien tilojen, kuten liikuntatilojen ja käsityöluokan rakentamisesta Ihastjärven koulun yhteyteen. Vuosia nämä toiminnot kuitenkin sijaitsivat heikkokuntoisessa parakissa. Koulu alkoi olla 2000-luvun alussa siinä kunnossa, että vanha koulurakennus oli tehtävänsä tehnyt. Edessä oli joko koulun lopettaminen tai uuden rakennuksen rakentaminen joko samalle tai toiselle paikalle.

Koulun säilyttämistä tuki kasvuun lähtenyt oppilasmäärä. Kyläyhdistyksen hallinnoimassa Leader-hankkeessa oli aloitettu kylän markkinointi hyvänä asuinpaikkana, jossa koululla on keskeinen rooli toiminnallisena keskuksena. Oli myös saatu uusia tontteja myyntiin, mikä edesauttoi uusien perheiden muuttamista kylälle. Aika tuntui nyt olevan suotuisa uuden koulun rakentamiselle. Eri yhteyksissä viitattiin kaupungin aiempaan Maaseutukaupunki Mikkeli -strategiaan (Mikkelin kaupunki 2009a: 2009b), jossa yhtenä keskeisenä kehitettävänä ajatuksena mainittiin ”lähikoulut monipuolisine palveluineen”. Ihastjärven uusi koulu olisi tuon idean toteuttamista käytännössä.

Mikkelin kaupunginhallituksessa tehtiin uuden koulun rakentamispäätös alkuvuodesta 2011. Tuolloin päätöstä perusteltiin muun muassa koulurakennuksen monipuolisella käytöllä vanhusväestön palveluihin ja liikuntatilojen iltakäytöllä. Keskeisenä perusteena koulun säilyttämiselle olivat pitkät koulumatkat alueen pohjoisosasta. Mahdolliseen oppilasmäärän laskuun varauduttiin rakentamalla koulu siirtokelpoiseksi, mikä ”mahdollistaa elementtien hyödyntämisen myöhemmin joko muualla koulutiloina tai myös jonain muuna tilana, mikäli oppilasmäärät laskevat Ihastjärvellä alle kolmiopettajaisen koulun rajan”. (Kaupunginhallitus 14.2.2011 § 65.)

Uusi koulurakennus avattiin tammikuussa 2012. Sitä esiteltiin hyvänä esimerkkinä kylän ja koulun välisestä yhteistyöstä sekä kyläkouluaatteen moderoina saavutuksena. Ajatus oli lähteä kehittämään uusia toimintatapoja, rooleja ja yhteistyötä koululle. Näin toimittaisiin vastavoimana suurille trendeille siten, että Ihastjärven mallia voitaisiin levittää muualle Mikkeliin ja valtakunnallises-tikin. Taustalla oli myös tarve etsiä ratkaisuja palvelutuotantoon ja maaseudun elinvoimaisuuden lisäämiseen, koska Etelä-Savon väestön keski-ikä kohoaa Suomen maakunnista nopeinta vauhtia tulevana vuosikymmeninä. Ideana oli kehittää koulua palvelukeskukseksi ”vauvasta vaariin”, tehdä aktiivista yhteistyötä kylän seurojen kanssa ja panostaa elinikäiseen oppimiseen (Strandman et al. 2012). Näitä ideoita kehittämään saatiin rahoitusta hankkeelle ”Hyvinvointi- ja palvelukeskuksen kehittäminen kyläkoulun yhteyteen”. Ihastjärven uuden koulun rakentaminen ja kehittäminen seurasi siten tarkasti valtakunnallisia maa-seutupoliittisia perusteita:

Kyläpalvelukeskus on yksi keino koota palveluita yhteen. Palvelukeskus voidaan sijoittaa esimerkiksi kauppaan, kouluun tai kylätaloon. Koulujen käyttöä palvelukeskuksina estää kunnissa eri hallintokuntien työskenteleminen erillään toisistaan. Perusturva ja koulutoimi eivät yleensä suunnittele palveluja yhdessä ja kumpikin sektori huolehtii vain omista palveluistaan ja omista budjeteistaan. Maaseudun palveluja tulisi kehittää sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Kyläpalvelukeskus toimii sekä kylän yhteisenä kokoontumistilana että paikkana, missä on eri toimijoiden järjestämiä palveluja. Kyläpalvelukeskuksessa kansalaisjärjestöt (muun muassa kyläyhdistykset, liikuntajärjestöt, sosiaali- ja terveysjärjestöt, 4H-järjestö, Mannerheimin Lastensuojeluliitto) voivat toimia ja tuoda toimintaa kyläläisten ulottuville... (Maaseudun yhteistyöryhmä 2009: 57).

Alkuvuonna 2013 Mikkelissä asetettiin palveluverkkotyöryhmä koulu- ja päiväkotiverkkoselvitystä varten, jossa puolestaan oli tiukasti taloudellinen näkökulma. Kaupungissa oli lakkautettu 2000-luvulla jo 15 kyläkoulua. Perusteluissa todettiin, että tavoitteena ovat ”toimivat yksiköt, joissa toisaalta henkilöstöressursssia voidaan kohdentaa paremmin, henkilöstön on mahdollista erikoistua paremman palvelun toteuttamiseksi sekä toisaalta saada säästöä käyttötalouks-menoissa” (Haapasalo et al. 2013). Käytännössä aiheeseen liittyvä keskustelu on liittynyt kuitenkin lähinnä säästöjen hakemiseen. Vertailu toteutettiin taloudellisin perustein, eikä siinä tuotu esiin esimerkiksi sitä, minkälaisia muita alueellisia vaihteluita on eri puolilla kuntaa. Ihastjärvi jätettiin tässä vaiheessa palveluverkkoselvityksen ulkopuolelle, eli lakkautusta ei esitetty. Kuitenkin todettiin, että ”oppilasmäärä laskeva – jos määrä laskee merkittävästi, on koulu mahdollista siirtää” (Haapasalo et al. 2013).

5.3. Uusia rooleja koulurakennukselle

Koulurakennuksen käytön monipuolistamisessa eivät haastatellut nähneet periaatteellisia ongelmia (lukujen 3–5 tietolähteinä on käytetty, ellei toisin mainita, edellä mainittuja haastatteluja). Päinvastoin, pyrkimykseen liittyy kaupungin näkökulmasta monia tavoiteltavia asioita, kuten koulurakennuksen käytön tehostamista, palvelujen monipuolistamista ja kansalaislähtöisen toiminnan tukemista. Tehokkuusnäkökulmasta on tuhlauksia, jos koulurakennukset ovat käytössä ainoastaan 5–6 tuntia päivässä ja käytännössä kiinni kesäkauden. Koulu soveltuu hyvin kylän toimintakeskukseksi. Ihastjärven koulusta onkin puhuttu myös kylätalona tai kylän toimintakeskuksena, jossa tehdään opetustoiminnan lisäksi hyvinvointipoliittista työtä.

Niin Ihastjärven koulun kehittämiseen kuin kouluverkon suunnitteluun liittyen tuli haastatteluissa esille erilaisia lähtökohtia. Koulun rooli voidaan nähdä joko osana kaupungin monimuotoisuutta ja kehittämistä tai vain sivistystoimen sektorin toiminnan kautta. Ihastjärven koulun kehittämishankkeessa kehitettiin lähipalvelukeskuskonseptia, jossa pyrittiin rohkeasti eri sektoreiden yhteistyöhön paikallisessa kyläkoulussa.

Uusien toimintojen aloittaminen koulurakennuksessa vaatisi kuitenkin paljon periaatteellisia keskusteluja ja eri näkökulmien yhteensovittamista. Kun koululle tulee uusia rooleja, on tasapuolisuuden toteutumisesta eri kunnan alueiden asukkaiden välillä oltu jossain määrin huolissaan. Uutta toimintatapaa kehitettäessä joudutaan ratkaisemaan uusia ongelmia ja rakentamaan pelisääntöjä, joita on sitten mahdollista soveltaa eri puolella kuntaa. Koulujen toiminnan yhtenäisyyttä ja omaleimaisuutta peilattiin haastatteluissa koululaitoksen historialliseen taustaan samanarvoisten mahdollisuuksien antajana eri puolilla maata. Koska Ihastjärven koulussa on pyritty kehittämään yhteistyötä sekä ympäröivän yhteisön että paikallisten yritysten suuntaan, tulee ratkaistaviksi esimerkiksi yritysten yhdenvertaisen kohtelun takaaminen; mikä on vuokrataso ja millä edellytyksin ne voisivat koulurakennusta hyödyntää. Uudenlainen tapa toimia herättää aina vastustusta – helpompaa olisi toimia kuten ennenkin. Uudet ideat eivät ole avautuneet kaikille kaupungin virka- ja luottamushenkilöillekään, koska niitä ei voida perustella perinteisesti koulutoimen hallintoalaan kuuluviksi.

Koulun roolin muuttuessa muuttuvat myös eri työtehtävät, niiden sisältö ja jakautuminen. Iso kysymys on, kuka muutosta johtaa? Keskeinen henkilö paikallisella tasolla on luonnollisesti koulun rehtori. Myös muiden koulussa toimivien tehtävät monipuolistuvat. Yhtenä toimintatavallisena muutoksena on ollut pyrkimys lisätä palkkatuella työskentelevien ja työharjoittelijoiden määrää koululla, mitä on pidetty kaupungin talouttakin silmällä pitäen hyvänä ratkaisuna. Tehtäväkuvia ja vastuuta pitäisi tässä tilanteessa tarkastella uudelleen. Tätä hankaloittaa esimerkiksi se, että opettajien työaika linjataan kuitenkin

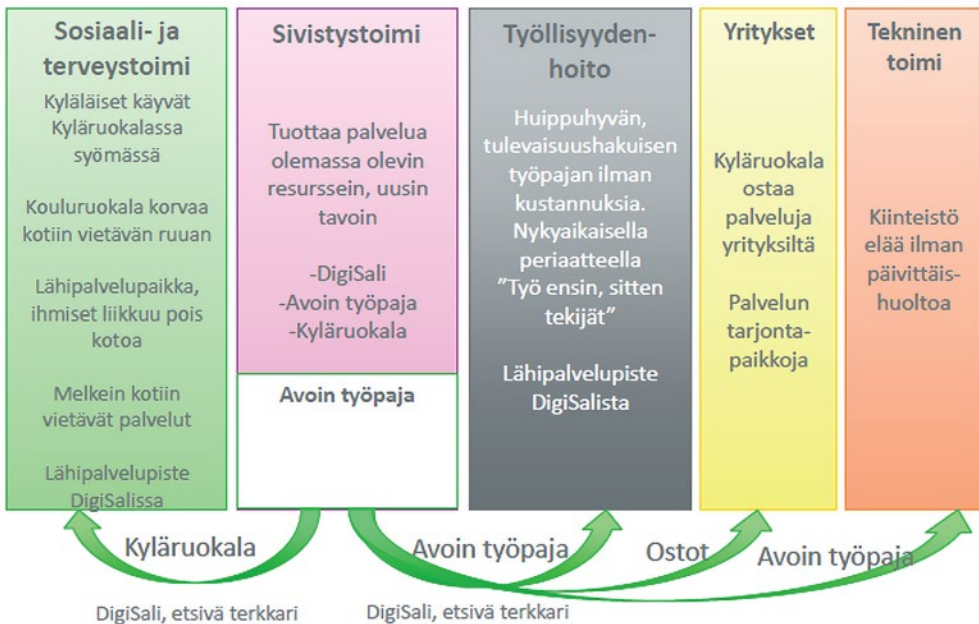
kin valtakunnallisesti. Mikä on kyläkoulun opettajan vastuualue silloin, kun lähtökohtana on kaupungin strategian mukaisesti hyvinvoinnin edistäminen? Kenen resursseja milloinkin käytetään, kaupungin, vapaaehtoisten vai muiden toimijoiden?

Avoimuus uusille koulujen käyttäjä- ja yhteistyöryhmille on tärkeää, kun koulurakennuksen käyttöä mietitään uudelleen. Tämän takia tässä tutkimuksessa nostettiin esiin vapaa-ajan asukkaiden ja koulujen välinen vuorovaikutus. Asiaa ei juuri ole aiemmin käsitelty, vaikka mökkiläisten merkitys maaseudun menestykselle on monin paikoin jatkuvasti noussut. Ihastjärvi sijaitsee Kyyveden tuntumassa, ja alueella on suhteellisen paljon vapaa-ajan asukkaita. Toisin kuin vakituksia asukkaita, ei mökkiläisiä ole aktiivisesti pyritty saamaan mukaan koulun kehittämisprosessiin. Koulu voisi kuitenkin olla sekä antavana että saavana osapuolena, kun vuorovaikutusta tarkastellaan avoimesti. Kyse olisi koulurakennuksen käytön kannalta sen tehostamista, sillä vapaa-ajan asukkaat ovat pääosin paikalla silloin, kun koulu ei ole toiminnassa.

Kysyttäessä Ihastjärven koululta mahdollisesti saatavien palveluiden roolia mökkeilyn tukena tuli esiin erilaisia toiveita, kuten paikallisten tuotteiden myynti, yhteiset tapahtumat, hyvinvointipalvelut, infopiste, käsityökerho ja pyykinpesupaikka. Vapaa-ajan asukkaiden mielestä palveluiden tulisi olla saatavilla kesällä ja viikonloppuisin, kun koulu on vapaana. Koululla voitaisiin myös järjestää esityksiä vaikkapa luontotutkimuksista tai järvien hoidosta. Moni vastaajista olisi valmis osallistumaan palveluiden järjestämiskustannuksiin. Yhteistyömuodoiksi Ihastjärven koulun ja mökkiläisten välille ehdotettiin kummitoimintaa, johon liittyen eri ammattialoja edustavat mökkeilijät voisivat käydä esittelemässä koulussa omaa työtään. Myös koulun puolelta yhteistyön kehittämiseen nähtiin mahdollisuuksia.

5.4. Lähipalvelukeskus – kustannustehokkaan kuntalaískumppanuuden malli?

Alueet erilaistuvat kuntien sisällä. Kuntaliitosten kautta on muodostunut laajoja, niin kaupunki- kuin maaseutualueita sisältäviä kuntia. Omaleimaisuutta pidetään aluekehityksen kannalta myönteisenä asiana. Yksittäisen kunnankin vahvuutena voi olla erityyppisten alueiden mosaiikki, joka tarjoaa monipuolisia asumisen paikkoja. Koulu on aina enemmän tai vähemmän oman alueensa keskus. Ei kuitenkaan ole selvää, kuinka paljon koulujen annetaan muuttua alueensa näköiseksi, vaikka aluekehityksen johtamisessa korostetaan alueiden omaa roolia ja aktiivisuutta. Haastateltujen mielestä alueiden asukkailla ja muilla toimijoilla tulisi olla vahva tahtotila, jotta niitä voitaisiin tukea.

Kuva 1. Lähipalvelukeskuskonsepti, jota rakennettiin ja testattiin Mikkelin kolmella kylällä, perustuu kaupungin eri sektorien, yritysten ja asukkaiden yhteistyöhön (Mikkelin kaupunki 2014).

Lähipalvelukeskuskonseptin kautta on tarkoitus viedä Mikkelin strategisia tavoitteita, "kuntalaisten, ympäristön ja yritysten hyvinvointia" eteenpäin (Mikkelin kaupunki 2013). Julkisen sektorin rooli nähdään palveluiden syntymisen ja kehittymisen mahdollistajana niin, että kokonaan sen vastuulle jäävät vain perusopetus ja tilojen tarjoaminen. Lähipalvelukeskuskonseptissa (Kuva 1) kyseenalaistetaan valitettavan usein toteutunut käytäntö, jossa esimerkiksi syrjäytymiseen puututaan vasta sen jälkeen, kun se on edennyt jo pitkälle. Ennalta ehkäiseminen tai varhainen puuttuminen olisi varmasti kaikin puolin järkevämpää ja taloudellisempaa. Kun panostetaan ennalta ehkäisyyn, tarkastelun keskiöön pitäisi toiminnan aiheuttamien kustannustekijöiden lisäksi tuoda hyvinvointivaikutukset. Esimerkiksi toimiva kyläravintola koulussa säästäisi kustannuksia, jos sen kautta voidaan työllistää ja lisätä yrittäjyyttä.

Talouden yleinen kiristyminen tulee mallia kuvaavassa hankeraportissa esiin. Siinä korostetaan, että kyseessä on kustannustehokas konsepti tilanteessa, jossa resursseja ei ole käytettävissä nykyistä enemmän, pikemminkin päinvastoin. Tähän päästäisiin tekemällä toimintoja uudella tavalla, niin kaupungin omien sektoreiden välisellä kuin kunnan, yritysten ja asukkaiden uudella yhteistyöllä. Niin kuin kehitysjohtaja Soile Kuitunen asian ilmaisee: *"Haluan nähdä, onko mahdollista rakentaa kyläkoulusta kaupungin tuottavuuden ja asukkaiden arjen helpottamisen näkökulmasta järkevä konsepti. Näyttäkää, miten asukkai-*

den, ympäristön ja yritysten hyvinvointi asettuu tähän kuvioon – tuottavasti, korostan” (Tuunanen et al. 2014).

Ajattelussa korostuu koulun tehtävä kuntakokonaisuudessa laajasti. Koulu on yksi kunnan palvelumuoto, joka julkisena rakennuksena mahdollistaisi laajemmankin käytön eri tarkoituksiin. Maaseudulla, jossa muita julkisia rakennuksia ei yleensä ole, kyse on luonnollisesta kehityksestä. Idea ei ole esillä ensimmäistä kertaa, mutta sävy on kuitenkin erilainen kuin ns. lihavana vuosina. Kyseessä ei ole vain kunnan tuottama palvelu, josta kuntalaiset saavat nauttia, vaan he ovat osa konseptin toteutumista omalla aktiivisuudellaan. Vapaaehtoiselle kansalaistoiminnalle halutaan Ilastjärvelläkin antaa erityistä vastuuta. Kuten koulun kehittämishankkeen raportissa todetaan, otettiin palveluiden kehittämisessä lähtökohdaksi julkisen ja yksityisen sektorin välinen kumppanuus, jossa myös asukkailla on tärkeä roolinsa (Tuunanen et al. 2014).

Kansalaistoiminta nähtiin haastatteluissa olennaisena osana kyläkoulujen arkea ja alueiden aktiivisuutta, ”maaseudun elävyyden” edellytyksenä. Erilaisia harrastustoimintoja ei esimerkiksi järjestetä enää palvelulähtöisesti, vaan talokootyön merkitystä korostettiin. Aktiivisuuden katsottiin vaativan johtajia, vapaaehtoisia aktivisteja, jotka eivät säästele voimiaan yhteisten asioiden eteenpäin viemisessä. Heillä on kyky saada muita toimimaan yhteisen hyvän eteen. Ei kuitenkaan ole täysin selvää, onko kunnan palkittava kuntalaisikumppanuuden hengessä sellaisia alueita, joilla toimijat osoittavat aktiivisuutta. Alueiden välinen tasa-arvoisuus nousi tässä yhteydessä esiin eri maaseutualueiden välisen tasapuolisuuden, ei niinkään keskusta-alueiden ja maaseutualueiden välisenä kysymyksenä.

5.5. Kouluverkko- ja aluesuunnittelun vaiettu suhde

Perusopetuksen palveluverkon suunnittelu on käytännössä osa kunnan aluesuunnittelua, vaikka usein sitä käsitellään erillisenä kysymyksenä. Etenkin silloin, kun palveluverkon suunnittelun perustaksi otetaan Mikkelin kaupunkistrategian mukaisesti koko kaupungin hyvinvointi, ei kouluverkkoakaan voida tarkastella erillään muusta toiminnasta. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi terveys- ja koulupalveluverkkojen suunnittelulla pitäisi olla erilaiset kriteerit. Alakoululaisille tulisi perusopetuslain mukaan olla mahdollisimman turvallinen koulumatka ja lyhyt matka-aika (www.Finlex.fi). Jos alueen asukkaat käyttävät kyläkoulua eri elämänvaiheissa, tulisi ottaa huomioon se, että saavutettavuus vaihtelee sen mukaan, minkälaiset liikkumismahdollisuudet eri väestöryhmillä kulloinkin on (Rantanen et al. 2012).

Perinteisessä kouluverkkokeskustelussa ei kuitenkaan korostu kunnan strateginen kehittäminen, vaan ajaututaan helposti väittelyihin, jossa mielipiteet, kotiseututunteet ja poliittiset päämäärät sekoittuvat. Vastakkaisina leireinä ovat tavallisesti tasaista palveluverkkoa (koulupäivän pituuden merkitystä) ja toisaalta keskittämistä (taloudellista näkökulmaa) korostavat. Tällöin kyläkoulun puolustaminen leimataan usein nurkkakuntaisuudeksi. Jos lapsia ei enää ole tarpeeksi, se sitä todennäköisesti onkin.

Se, minkälaista strategiaa alueen ja kouluverkon suunnittelussa viime kädessä toteutetaan, näyttäytyy monimutkaisena ja hieman epäselvänäkin prosessina. Riippuen siitä, minkälaista näkökulmaa haastatellut korostivat, uuden kyläkoulun rakentaminen ja sille uusien roolien kehittäminen voi näyttäytyä innovatiivisena mallina tai toisaalta kalliina ja hankalana ratkaisuna. Tuen saaminen tämänkaltaiselle kehitystyölle ei ole osoittautumassa yksinkertaiseksi. Talous dominoi usein poliittista keskustelua koulukysymyksissä, ja nämä argumentit ovat helposti ymmärrettävissä. Nykyinen taloustaantuma antaa osaltaan vahvaa taustatukea taloudellisuuden ja keskittämisen merkitystä korostaville puheenvuoroille.

Julkisten palvelujen tulevaa sijaintia perustellaan palveluverkkoselvityksessä uusien asuinalueiden kaavoitussuunnitelmilla ja sillä, että palveluiden tuottaminen olisi näin jatkossa kustannustehokkaampaa. Tosiasiassa Mikkelissä omakotitaloja on rakennettu yhä vähemmän asemakaavoitetuille alueille, mutta haja-asutusalueiden kehitys on ollut päinvastaista. Tilannetta on perusteltu sillä, että kaupunki ei ole pystynyt tarjoamaan riittävästi tontteja kaikille halukkaille (Haapasalo et al. 2013). Asumista pyritään kaavoituksen avulla suuntaamaan keskusta-alueille. Mikäli joku haluaa asua maaseudulla, pitää tämän näkökulman mukaan siellä asuvien ottaa itsestään enemmän vastuuta kuin palvelujen lähellä asuvien.

Menestyvä ja hyvinvoiva koulu maaseudulla on monille lapsiperheille kunnan vetovoimaisuutta lisäävä tekijä: Kaupungeissa asuvien lapsiperheiden joukossa on niitä, jotka etsivät asumisratkaisua maaseudulla ja tuolloin toimiva kyläkoulu voi vaikuttaa paljonkin muuttopäätökseen. Pieni kyläkoulu on monien mielestä oppimisympäristönä isoa koulua rauhallisempi ja miellyttävämpi ja lähempänä sitä ympäröivää yhteisöä. Kyläkouluilla voidaan sanoa olevan sekä pedagoginen että kulttuurinen tehtävä. Se elää symbioosissa ympäristönsä kanssa. Kyläkoululiikettä ja koulujen lakkautusten vastustamista voidaan tulkita vastaliikkeenä urbanisaatiolle ja suuruuden ihannoinnille. Kyläkouluja arvostetaan ja ne nähdään mahdollisuutena luoda hyvää perustaa lasten elämälle. (Karlberg-Granlund 2014.)

Mikkeliin muuttaneet kokevat alueen vahvuuden luonnollisen ympäristön kautta. Mikkelin demografisen kilpailukykyanalyysin vastaajat olivat hakeneet ”elämäntilanteeseensa otollista, luonnonarvoa, rauhallisuutta ja idyllisyyttä korostavaa ympäristöä, jossa kuitenkin myös palvelut ovat helposti saavutetta-

vissa ja hyvällä mallilla” (Aro & Laiho 2013: 46). Useimmat kokivat, että nämä odotukset täyttyivät Mikkelissä hyvin. Erityisesti pienenevän väestön kunnissa on tärkeää miettiä keinoja saada nuoria lapsiperheitä muuttamaan alueelle, jota varten tarvitaan erilaisia asuinpaikkoja.

Valtion ja kuntien velkaantuminen merkitsee vähintään palveluihin käytettävissä olevien varojen vähentymistä. Uuden kehittämistä ja epävarmaan astumista on haasteellista viedä eteenpäin kaupungin hallinnossa, mutta yksinkertaisemmaksi se ei muutu, kun tähdätään aitoon julkisen ja yksityisen sektorin sekä kansalaisten väliseen vuorovaikutukseen koulurakennuksen käytön kehittämisessä. Tällaisessa tilanteessa kyläkoulut ja niitä ympäröivät kylät joutuvat asemaan, jossa niiden pitää lähtökohtaisesti puolustaa olemassaoloaan ja kehittää toimintaansa, usein vapaaehtoistyövoiman työpanosta hyödyntäen. Yhä useammin koulun toiminnan jatko onkin kiinni kylien omasta kehittämistoiminnasta, jolla on pyritty pitämään ja ennen kaikkea saada uusia lapsiperheitä muuttamaan kylille (Tantarimäki 2010: 35).

5.6. Yhteenveto ja johtopäätökset

Ihastjärven 113-vuotiaan koulun tilat päätettiin vuonna 2011 rakentaa uudelleen. Samanaikaisesti lähdettiin kehittämään koulua lähipalvelukeskukseksi. Tarkoituksena oli kehittää erityisesti Mikkelin maaseutualueilla hyödynnettävä konsepti, jossa koulun roolina olisi opetustehtävän lisäksi yhdessä kaupungin eri sektoreiden, asukkaiden, yhdistysten ja yritysten kanssa toimia alueen asukkaiden hyvinvoinnin lisääjänä.

Tähän mennessä saatujen kokemusten perusteella ei konseptin onnistumista voida vielä arvioida, eikä sitä tässä yhteydessä ollutkaan tarkoitus tehdä. Haastattelujen ja muiden aineistojen perusteella on nähtävissä, että uutta konseptia rakennettaessa sen legitimointiin ja eri toimijoiden sitouttamiseen pitää nähdä paljon vaivaa. Kyseessä on uusi toimintatapa sekä kaupungin eri sektorien että asukkaiden ja muiden toimijoiden näkökulmasta. Kuntien hallintorakenteeseen on sisäistynyt näkökulma, jossa ajatellaan ensisijaisesti sektorikohtaisesti. Kokonaisuutta on vaikea nähdä yhden sektorin sisältä. Koulurakennukset ovat edustaneet usein vuosikymmeniä sivistämiseen painottunutta roolia niitä ympäröivässä yhteisössä. Kun tätä roolia rukataan kohti kylän yhteistä olohuonetta, haastetaan käsityksiä koulusta myös kyläyhteisössä. Toisaalta uusiltakin ryhmiltä, kuten vapaa-ajan asukkailta, löytyisi kiinnostusta yhteistyölle koulujen kanssa, mikä voisi merkitä myös uusia resursseja toiminnan monipuolistamiseen.

Erityisesti heikkenevän talouden aikana on vaikeaa perustella kyläkoulun toimintaa muilla kuin oppilasennusteilla, koska esimerkiksi hyvinvoinnin ja en-

naltaehkäisyn näkökulmista tapahtuvaa muutosta ja säästöjä tulisi seurata vähintään useiden vuosien, mieluummin kymmenien vuosien perspektiivillä. Kokeilun onnistumista ei ainakaan tulisi arvioida vain mielipiteiden perusteella ja liian aikaisin. Näyttää siltä, että kun asioita aletaan tehdä toisella tavalla kuin ennen, on poliittisissa keskusteluissa vaikeaa erottaa toisistaan periaatteelliset, jopa lainsäädännölliset haasteet pelkistä mielipiteistä. Kun koulussa aletaan toteuttaa eri kaupungin sektorien toimialaan kuuluvaa toimintaa, esimerkiksi kustannuksien oikeudenmukaiseen jakamiseen pitää tuki kiinnittää huomioita, mutta siihen liittyvät hankaluudet eivät saisi estää uusien toimintatapojen syntymistä.

Alueen omaa aktiivisuutta pidettiin lähipalvelukeskuksen yhtenä lähtökohdana erityisesti maaseutuolosuhteissa. Vuorovaikutteinen koulun ja kouluverkon kehittäminen vaatisi uusia osallistumisen tapoja ja mahdollisuuksia asukkaille, jotta aito kuntalaiskumppanuus toteutuisi. Näitä olisivat esimerkiksi foorumit, joissa kansalaiset voisivat keskustella kouluverkosta kokonaisuutena. Voidaan myös kysyä, miksi kaupungin keskustassa oleva koulun toimintojen monipuolistaminen ei vaatisi samalla tavalla ympäröivän alueen aktiivisuutta? Kyse lienee siitä, että laskevien oppilasennusteiden maaseudulla koulun olemassaoloa pitää perustella enemmän kuin keskusta-alueella, jossa koulujen tulevaisuus on tavalisesti muutenkin turvattu. Jos maaseudulla sijaitsevan koulupiirin asukkaat ovat itse omalla toiminnallaan suuresti vastuussa siitä, että koulun toiminta jatkuu ja kehittyy, voi kuntalaiskumppanuuden reaalityökalu muodostua asukkaille liian raskaaksi. Vapaaehtoistoiminnan luonteen vuoksi vaaditaan kunnan puolelta kumppanuuden toteuttamiseen erityistä pieteettiä ja osaamista.

Koulun kehittämisen ja kouluverkkosuunnittelun vuorovaikutteisuus ei ole yksinkertaista. Asukkaiden mukanaolo koulun suunnittelussa ja etenkin käytännön toiminnassa on välttämätöntä julkisen sektorin näkökulmasta, mutta se tuntuu hallintolähtöiselle ajattelutavalle jopa häiritsevältä, kun on kyse kouluverkkoa koskevasta päätöksenteosta. Kaupungin eri sektoreiden ja eri toimijoiden väliseen keskusteluyhteyteen pitäisi panostaa nykyistä enemmän myös koululla. Koulun suhteen aktiivisia toimijoita ovat ennen kaikkea koulun oppilaaksiottoalueen sisällä asuvat vanhemmat, joilla on kouluikäisiä lapsia. Heihin koululla on luonnolliset ja läheiset suhteet. Entuudestaan kaupunki on tottunut kommunikoimaan koulujen neuvottelukuntien ja jossain määrin myös kyläyhdistysten kanssa. Jos koulun rooli muuttuu laajemmaksi kuin vain opetustoimen paikallispuoleksi, pitäisi huolehtia myös siitä, että toimija- ja keskustelujoukkoa laajennetaan koko yhteisöön.

Keskusteluista voidaan erottaa erilaisia, osin ristiriitaisia näkemyksiä koulujen ja kouluverkon kehittämisestä, jotka heijastelevat laajempia yhteiskuntapolitiittisia näkökulmia. Perinteisessä alueiden ja kuntalaisten tasa-arvoa painottavassa näkökulmassa lähdetään hyvästä palvelujen saavutettavuudesta, jolloin koulupalvelut eivät voi sijaita liian kaukana asukkaista. Perusteena on, että

koska maaseudun asukkaat maksavat veroja kuntaan, tulisi alueitakin kehittää tasapuolisesti. Tämä näkökulma on nykykeskustelussa lähes sivuutettu. Vaikka tasa-arvoisuus tuodaan koulujen kehittämiskeskustelussa esiin, ollaan enemmänkin huolissaan opetuksen tasa-arvosta sekä resurssien ja mahdollisuuksien tasapuolisesta jakamisesta olemassa olevien koulujen kesken.

Käytännössä vallalla on keskittävä kehittämisnäkemys, jossa korostetaan taloudellisia arvoja, siis säästöjä. Sen mukaan maaseudulle rakentamista ei tulisi suosia, vaan rakentaminen ja palvelut ohjataan olemassa olevan infrastruktuurin yhteyteen. Nykyisessä taloustilanteessa tätä argumentointia on vaikea vastustaa. Taloudellisista realiteeteista lähtevä näkökulma lähtee siitä, että koska kunta- ja valtiontalous ovat heikkenemässä, ei nykyistä palveluverkkoa ole varaa ylläpitää. Tämän takia sekä sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita että alakouluja suunnataan keskustojen tuntumaan. Kyläkoulut, aktiiviset kylät ja maallemuuttajat ovat tästä näkökulmasta keskittävän mallin haastajia.

Kaupungin strategian toteutumista ja kuntalaiskumppanuutta korostavassa kunnan kehittämisessä korostetaan kunnan uutta paikallista hallintatapaa, jossa aktiiviseen paikallisyhteisöön tukeutuminen ja kunnan eri sektorien välinen yhteistyö helpottavat osaltaan kunnan tehtävien toteuttamista (Anttiroiko et al. 2003: 176–179). Ihastjärven kyläkoulun kehittämistä palvelukeskuksen suuntaan onkin perusteltu näin. Koulu voisi näin toteuttaa osaltaan kaupungin strategian jalkauttamista maaseutualueilla. Kyse on ennaltaehkäisevästä hyvinvointityöstä, johon osallistuvat kaupungin eri sektorit yhteistyössä. Ihastjärven koulun kehittäminen palvelukeskukseksi on pilotti, jossa siten etsitään innovatiivisella otteella kouluille uusia rooleja.

Kuntalaiset ja kylät nähdään tässä mallissa aktiivisina kehittämiskumppaneina. Näin koulun oppilaaksiottoalue saa uuden merkityksen: sen avulla rajataan asukkaat ja muut toimijat, joiden odotetaan olevan aktiivisia koulun kehittäjiä. Kun koulun olemassa oloa perustellaan palvelukeskuksena, tulee asukkaiden aktiivisuus eri tavalla jopa koulun olemassaolon perusteeksi kuin ennen. Palvelukeskusajattelun toteuttaminen johtaa koulujen erilaistumiseen. Samalla, kun halutaan palkita aktiivisia alueita ja panostaa kunkin alueen omiin vahvuuksiin, on kuitenkin tuotu esiin vaatimuksia eri maaseutualueiden tasapuolisesta kohtelusta, mikä aiheuttaa osaltaan ristiriitaisuutta.

Jos maankäytön suunnittelu sekä palvelu- ja kouluverkon kehittäminen nojautuu vahvasti keskittämiseen, kun samanaikaisesti kyläkouluja halutaan kehittää kuntalaiskumppanuuden hengessä, vedetään tällöin mattoa kehittämistyön alta pois. Koulutuspalvelut on vanhastaan haluttu nähdä investointina tulevaisuuteen, eikä ainoastaan kuluerinä. Samoin tulisi nähdä koulu yhtenä investointina aluekehitykseen.

Jälkikirjoitus

Mikkelin kaupungin heikentyneen taloudellisen tilan takia esitti kaupungin tilahallinto syksyllä 2014, että Ihastjärven koulu siirrettäisiin vuonna 2017 Mikkelin keskustan tuntumaan (Ahdelma 2014). Jos näin tehdään, olisi oman tutkimuksen arvoista tehdä selvitys siitä, minkälaisen poliittisen prosessin kautta vain viiden toimintavuoden jälkeen tultiin tällaiseen ratkaisuun.

Kirjallisuus

- Ahdelma, Jukka (2014): Mikkelin siirtää Ihastjärven koulun lähemmäs keskustaa. Artikkelin Länsi-Savo lehdessä 27.9.2014. <http://www.lansi-savo.fi/uutiset/lahella/mikkeli-siirtaa-ihastjarven-koulun-lahemmas-keskustaa-209338> – Luettu 15.10.2014.
- Anttiroiko, Ari-Veikko, Arto Haveri, Veli Karhu, Aimo Rynänen & Pentti Siitonen (toim.) (2003): Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Kunnallistutkimuksia. Tampere: Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos.
- Aro, Timo & Anna Laiho (2013): Mikkelin demografinen kilpailukykyanalyysi. Mikkelin määrällinen ja rakenteellinen muuttoliike vuosina 2000–2013. http://www.mikkeli.fi/fi/sisalto/13_ajankohtaista/mikkelin_muuttotutkimus – Luettu 1.10.2013.
- Etelä-Savon maakuntaliitto (2007): KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS – Etelä-Savon Kulttuuriperinnön kehityslinjat, jatkumot ja murrokset. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisuja 88. <http://www.esavo.fi/resources/public/media/Kulttuuriymparistoselvitys.pdf> – Luettu 5.8.2014.
- Finlex.fi. Perusopetuslaki 1998. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> – Luettu 15.10.2014.
- Hänninen, Esko, Pirkko Romo, Esko Haponen, Kyllikki Hänninen, Raija Koskinen, Laina Seppänen, Rauha Kovanen & Pentti Häkkinen (1988): Ihastjärven perinnekirja. http://issuu.com/mikkelinkaupunki/docs/ihastjarven_perinnekirja – Luettu 15.9.2014.
- Karlberg-Granlund, Gunilla (2014): Vilkas kyläkoulukeskustelu – heikko signaali koulutuksen kestävästä kehityksestä? Kasvatus 3/2014.
- Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmä (2009): Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009. Vammala.
- Mikkelin kaupunki (2009a): Maaseutukaupunki Mikkelin alueellinen kehittäminen paikallisen ohjelmatyön kautta. Strategia 11.5.2009. Tiivistelmä. http://www2.mikkeli.fi/en/liitteet/02_palvelut/03_asuminen_rakentaminen_ja_liikenne/10_maaseutu/maaseutuohjelma_maaseutukaupunki_mikkeli.pdf – Luettu 5.8.2014.
- Mikkelin kaupunki (2009b): III Mikkelin-foorumi 2.12.2009. Teema: Maaseutukaupunki Mikkelin. Muistio. http://www.minunmikkeli.fi/wp-content/uploads/2009/12/III_mikkeli_foorumi_maaseutukaupunki_mikkeli_yhteenvento_03120091.pdf – Luettu 5.8.2014.
- Mikkelin kaupunki (2011): Mikkelin Kaupunginhallituksen pöytäkirja 14.2.2011 § 65. https://webdom.mikkeli.fi/kunnari%5Cinternet_mikkeli.nsf/luettelo/8E6460E-2FDF77D7BC2257862003C85C5?OpenDocument – Luettu 5.8.2014.

Mikkelin kaupunki (2013): Kestävän kasvun ja hyvinvoinnin strategia 2014-2017. http://www.mikkeli.fi/files/atoms/files/strategia-asiakirja_2013.pdf - Luettu 5.8.2014.

Rantanen, Manu, Ilkka Lehtola, Torsti Hyyryläinen & Mervi J. Hiltunen (2012): Palvelujen saavutettavuuden käsite ja ulottuvuudet. Teoksessa: Rehunen, Antti, Rantanen, Manu, Lehtola, Ilkka, Hiltunen, Mervi J. (toim.): Palvelujen saavutettavuus muutoksessa. Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin raportteja 88.

Tantarimäki, Sami (2010): Kouluverkkosuunnittelun haasteet. Maaseudun Uusi Aika 2/2010.

Tuunanen, Pia, Jaana Utti & Ville Mäkelä (2014): Lähipalvelukeskus. Koulu kylässä – kylä koulussa. Mikkelin kaupunki.

Painamattomat

Haapasalo, Kimmo, Sirpa Romppainen & Sari Kujala (2013): Mikkelin Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen palveluverkkoselvitys 2013. Kuntamaisema.

Ihastjärven vapaa-ajanasukaskyselyn tulokset.

Strandman, Jaana, Soile Kuitunen & Aulis Oittinen (2012): Kylä koulussa – koulu kylässä. Hankesuunnitelma

Yhteenvetoa muutosten myönteisyydestä

6

■ Sami Tantarimäki, Sirkka Komulainen, Manu Rantanen ja Elli Heikkilä

Koulu on yhteisölleen jatkuvuuden symboli. Yhteiskunnassa yhä meneillään olevat erilaiset yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön muutokset vaikutuksineen edellyttävät kuitenkin jatkuvaa sopeutumista niin toimijoilta kuin toimintaympäristöiltä.

Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä -tutkimuksessa *muutos* viittaa kyläkoulukeskustelussa esille nousseisiin kyläkoulua kohdanneisiin myönteisiin mahdollisuuksiin. Se viittaa myös siihen, että opetuksen järjestämiseen ja koulun rooliin osana kunnan peruspalveluja vaikuttavat rakenteelliset ja yhteiskunnalliset muutokset. Kyläkoulukeskustelun, monikulttuurisuuden, uuden kyläkoulurakennuksen, uuden palvelukonseptin ja kylä-käsitteen avulla haluttiin kiinnittää huomiota siihen, mitkä tekijät tänä päivänä voivat vaikuttaa kyläkoulun roolin muutokseen, mitä muutos käytännössä voi tarkoittaa eri osapuolille ja miten kyläkoulun muuttuva rooli suhteutuu etenkin kunnan strategisen kokonaissuunnittelun tavoitteisiin.

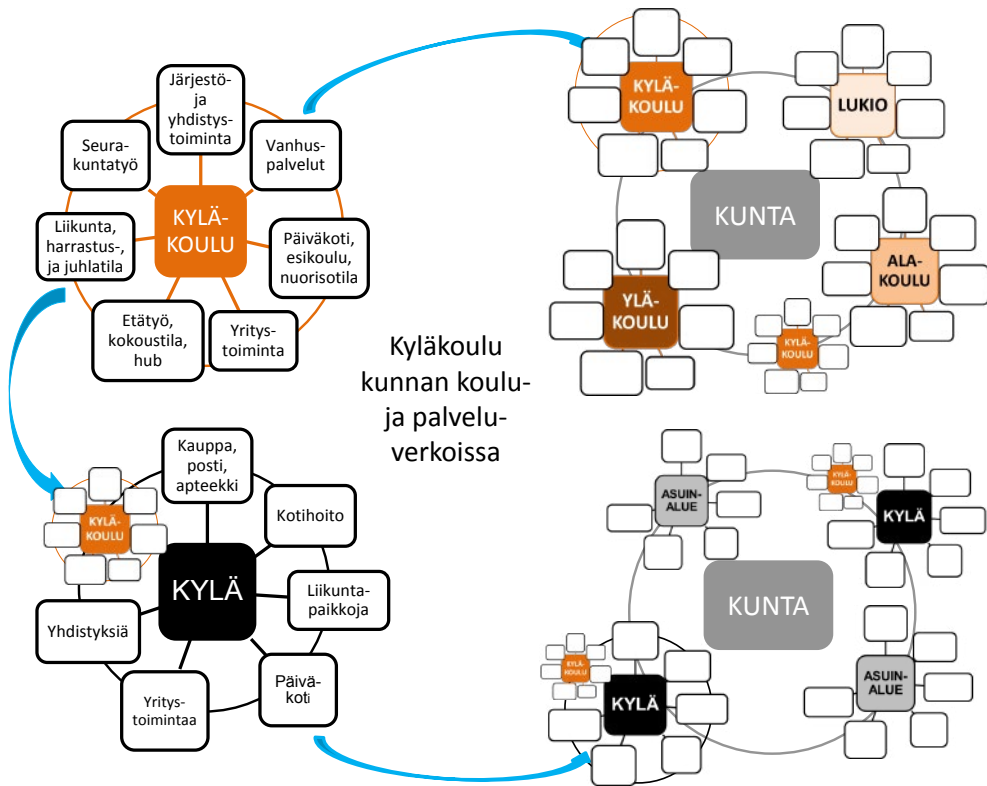
Tätä on kerrattu ja koottu yksityiskohtaisemmin aiemmissa pääluvuissa, mutta tässä pääluvussa esitetään vielä kootusti keskeisiä huomioita tutkimuskysymysten johdattamana. Tutkimusteemojen, kouluverkko-suunnittelun ja maaseudun kehittämisen keskinäiseen nivoutumiseen palataan johtopäätöksissä, jossa samalla nostetaan keskeisiä havaintoja avauksiksi jatkokeskusteluun.

6.1. Koulukeskustelu ja kouluverkko-suunnittelu

Kyläkoulukeskustelun vasta- ja valtavirtaan kulkeminen valintoineen ja uusine mahdollisuuksineen kertovat molemmat siitä, miten kyläkoulu-yhteisöt muuttuvat perinteisen tiukasta yhteisöllisyydestä väljemmin määrittäytyväksi ja miel-

lettäväksi asiaksi. Lakkautukset ja supistuvat kouluverkko ovat toki yhteisöt muutokseen jo totuttaneet, mutta nyt poikkeuksellisesti muutos voi lähteä yhteisöstä itsestään tai sitä voidaan edistää kunnasta käsin. Molemmat muutokset vaativat uutta ajattelua niin kylillä kuin kunnassa. Kyläkoulu voi olla edelleen kylänsä sydän, mutta se myös elää ja muuttuu ajassa, paikassa ja ihmisissä.

Lähintä koulua yleensä suositaan, mutta lakkautusuhka, lakkautusuhkaan väsyminen, arjen sujuvuus, koulun opetuksen laatu ja/tai muut koulun erityisominaisuudet ovat esimerkkejä tilanteista, joissa lasten koulutien suuntia mietitään ja valintoja tehdään. Valinnoilla on luonnollisesti vaikutuksensa kouluverkkoon ja koulukeskusteluun (Kuva 1). Koulut saavat olla erilaisia ja erikoistua omien ja paikallisten vahvuuksien pohjalta, kuten tutkimuksen haastatteluissa tuli esille. Alueellinen epätasa-arvo ja eriytyminen myös huolestuttavat sekä yleisesti että erityisesti uusissa liitoskunnissa, koska tiukan talouden aikana esimerkiksi erikoisluokkatoimintaa ei pystytä järjestämään isojen keskusten ulkopuolelle (Leppävuori 2014; viitattu pääluvussa 3). Maaseudun kannalta vallinnan mahdollisuudet ovat olleet jo valmiiksi heikot, ja harveneva kouluverkko vain syventää alueellista epätasapainoa kylien ja taajamien välillä.

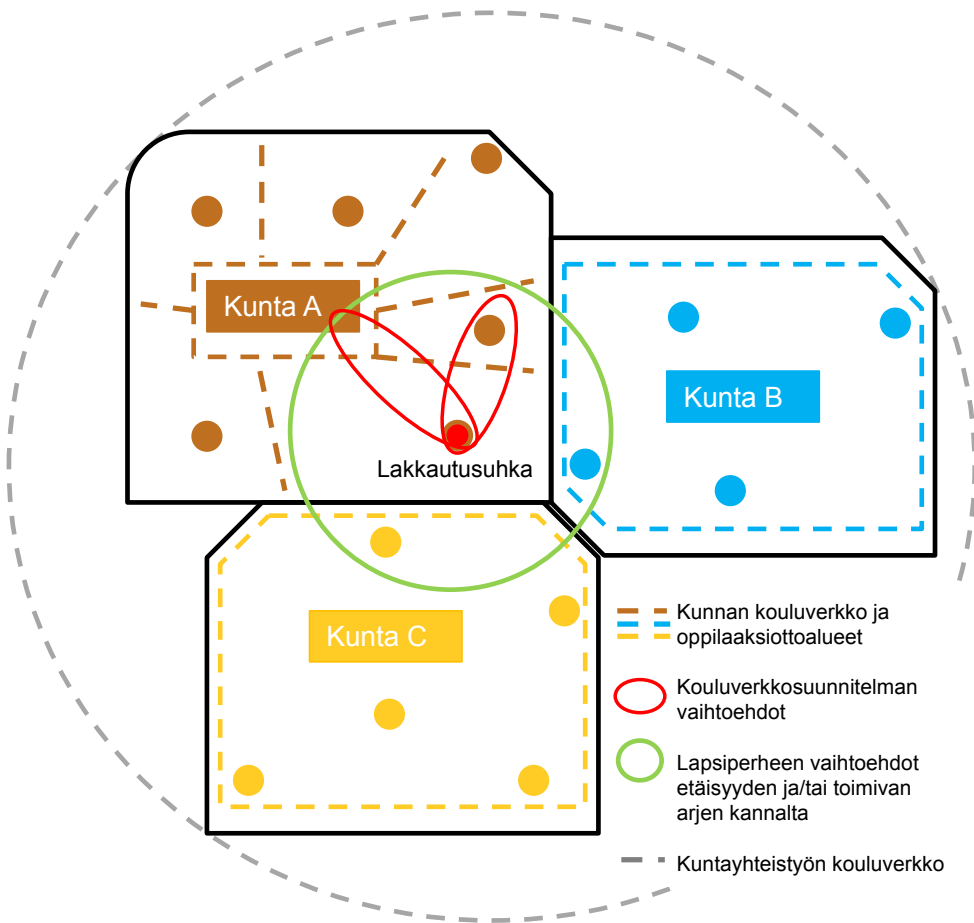
Kuva 1. Kokonais kuvassa kyläkoulu on osa sekä kunnan kouluverkkoa että palveluverkkoa.

Kuva 2. Kouluverkkosuunnittelun ja lakkautusuhan vaikutusten itseään ruokkiva kehä.

Kouluverkkosuunnittelun kokonaiskuvassa koulu itsessään on monen toiminnan solmukohta, joka täydentää osaltaan kylän tai asuinalueen palveluverkkoa. Kuntatasolla koulu palveluineen ja toimintoineen on osa sekä kunnan kouluverkkoa että palveluverkkoa. Yhden osan muuttamisella, lisäämisellä tai poistamisella on täten aina paikallisia ja laajempia vaikutuksia (Kuva 2). Samalla liitytään osaksi tasa-arvokeskustelua, joka koskee palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta sekä opetuksen tasoa.

Kouluverkkosuunnittelun haasteena on yhä se, miten siitä saadaan kokonaiskuvan näkevä, eri osapuolet ja hallinnonalat yhdistävä, osallistuva, ennakoiva, arvioiva ja eriarvoistumista ehkäisevä prosessi. Pitkäjänteinen kouluverkkosuunnittelu edellyttää sekä kuntarajat ylittävien vaihtoehtojen huomioon ottamista että sitä, että otetaan huomioon (vanhempien ja) lasten todelliset kouluvaihtoehdot siinä tilanteessa, kun kouluverkkoa lähdetään tarkistamaan (Kuva 3). Lopullinen koulun valinta määrittelee todellisen ope-

Kuva 3. Todellinen tai potentiaalinen kouluverkko kunnan, kuntien ja lapsiperheen näkökulmasta kouluvaihtoehtoja ennakoitaessa.

tusresurssoinnin tarpeen, minkä vuoksi myös vanhemmilla on vastuu siitä, että ei sanota yhtä ja tehdä toista; toisin sanoen, vaikka näennäisesti puolustetaan kouluverkko-suunnittelun vaihtoehtojen mukaisesti omaa tai naapurikylän lähikoulua, vanhemmat valitsevatkin lopulta jonkun muun koulun ja tällä tavoin aiheuttavat itse vaikeasti ennakoitavia tila-, opetus- ja kuljetuskustannuksia.

Uuden koulurakennuksen tai monikulttuurisuuden tapaiset myönteiset mahdollisuudet voivat myös samalla tavalla vaikuttaa kunnan sisäisiin tai kuntarajat ylittäviin kouluvalintoihin. Tätä ei kuitenkaan tämän tutkimuksen aineisto tue, vaikka viitteitä uudesta vetovoimasta ja maahanmuuttajien määrästä annettiin. Tässäkin valinnan mahdollisuus oli vain kantaväestöllä, sillä turvapaikanhakijoille koulupaikat osoitettiin.

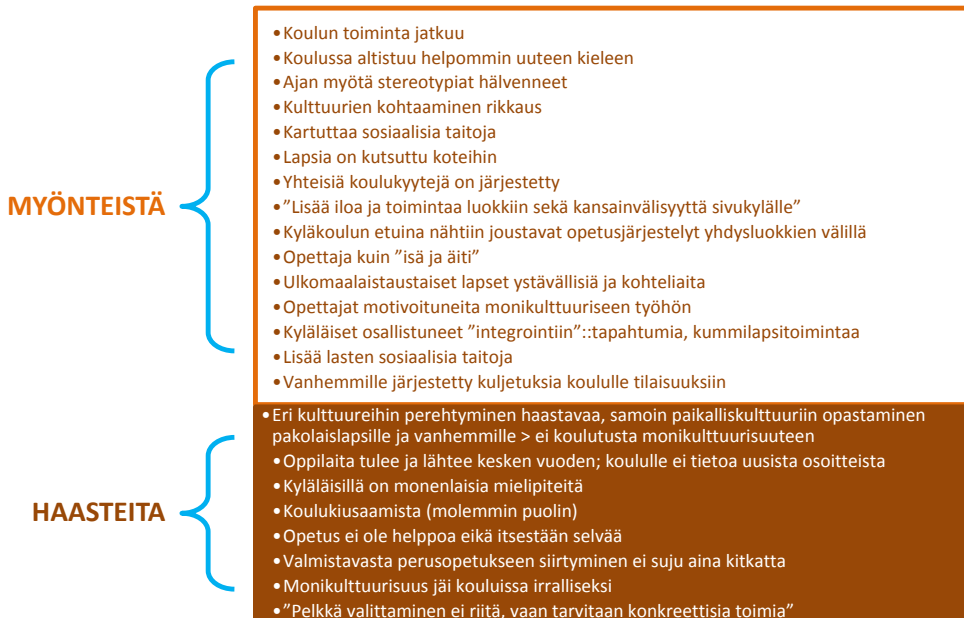
6.2. Monikulttuurisuus ja kouluverkko suunnittelu

Monikulttuurisuuden kasvuun liittyvät uudet palvelutarpeet ovat ulottumassa yhä enemmän alueille, joilla niitä ei ole aiemmin ollut. Siinä, missä kylä ja kylämäisyys edustavat jotakin myönteistä kaupungissa, on monikulttuurisuus sitä maaseudulla. Kylä voi olla kaupungissa tai maaseudulla, mutta jos kylämäisyyttä suunnitelmallisesti tavoitellaan, täytyy tavoitteen tarkoittaa samaa kunnan eri osissa. Vastaavalla tavalla monikulttuurisuuden kohdalla pitää ymmärtää, mistä puhutaan, jotta ristiriidoilta vältytään ja todellinen arvo nähdään. Tiedon puutetta kansalaisten keskuudessa ei voi myöskään sivuuttaa, sillä esimerkiksi etnisen tasa-arvon suhteen Suomi ei ole näyttäytynyt parhaassa valossa esimerkiksi Euroopan Komission viimeaikaisten uutisten mukaan (Helsingin Sanomat 10.7.2014).

Julkisessa keskustelussa monikulttuurisuudessa on päällimmäisenä usein kyse karkeista arvioinneista sen suhteen, mitä hyötyä tai haittaa jostakusta yksilöstä tai ihmisryhmästä on yhteiskunnassa. Mänttä-Vilppulan ja Punkalaitumen kohdekunnissakin maahanmuutto nähdään väestökehitystä ja palveluiden säilymistä tukevana lisäarvona: kotouttamistoimilla pyritään siihen, että kuntaan halutaan jäädä asumaan; turvapaikanhakijalasten voimin puolestaan kyläkoulun toiminta jatkuu.

Tässä tutkimuksessa asiaa katsottiin maaseudun näkökulmasta keskittyen erityisesti siihen, miten kyläkoulu toimii ulkomaalaistaustaisten perheiden ja lasten oppimis-, kasvatus- ja kotouttamisympäristönä. Mänttä-Vilppulan ja Punkalaitumen kohdalla monikulttuurisiksi muuttuneisiin opetusjärjestelyihin ovat siis selkeimmin vaikuttaneet kunnissa sijaitsevat vastaanottokeskukset. Kokeusten perusteella kyläkoulun toiminta voi jatkua turvapaikanhakijalasten ansioista jonkin aikaa, mutta toiminnan pitkäjänteinen kehittäminen heidän vараansa on haastavaa. Esimerkiksi Pohjaslahden koululla saatu lisäaika ei enää kääntänyt oppilasennustetta nousuun, jolloin koulun toiminta loppui.

Kohdekouluja voidaan ja voitiin jo luonnehtia monikulttuurisiksi, mutta se ei vielä tehnyt koko kylästä tai kunnasta monikulttuurista yhteisöä. Tämä havainto vastaa haastatteluissa esiin nousutta eroa siinä, miten näissä eri yhteisöissä monikulttuurisuuden mahdollisuuksiin suhtaudutaan ja uskotaan. Tilannetta selittää kuitenkin myös moni käytännön sanelema asia. Luontevaa kanssakäymistä ja sopeutumista vaikeutti ennen kaikkea se, että vastaanottokeskukset sijaitsevat syrjässä, keskus ja koulu ovat kaukana toisistaan, koulun toiminta ei näy kylällä ja/tai se, että myönteisen turvapaikkapäätöksen tultua muutetaan muualle, mikä yleensä tarkoittaa kaupunkikeskuksia; siitä huolimatta, että tietoisesti pyritään ohjaamaan maaseudulta lähteneitä turvapaikanhakijoita maaseudulle. Lisäksi taustalla vaikuttaa vastaanottokeskusten toiminnan

Kuva 4. Opetushenkilökunnan kokemuksia monikulttuurisesta kyläkouluopetuksesta.

vaihtelu, josta erityisesti Punkalaitumella on kokemuksia; keskuksen sulkeminen on edessä jälleen tänä vuonna.

Turvapaikkapäätösten vuoksi myös oppilaiden vaihtuvuus on suurta jopa kesken vuotta, mikä luonnollisesti on haaste opetusjärjestelyille siinä, missä monikulttuurisuuteen perehtyminen ja kouluttautuminen itsessäänkin. Kohdekouluilla oltiin monikulttuurisuudelle myönteisiä, vaikka pienten paikkakuntien haasteena varmasti onkin juuri tähän työhön pätevän henkilökunnan löytäminen (Kuva 4).

Kouluverkko-suunnitteluun esimerkkien mukainen monikulttuurisuus vaihtui nyt siten, että lakkautusuhan alla olleiden kyläkoulujen vajaakäyttöiset resurssit saatiin käyttöön ja koulun toiminnalle lisää aikaa. Tämä koettiin koulun ja kouluyhteisönkin kannalta myönteiseksi. Toiminnan pitkäjänteistä kehittämistä ja monikulttuurisuuden laajempaa integrointia ajatellen tietyille koululle ja kylälle osoitettu ratkaisu jää kuitenkin irralliseksi, yksipuoliseksi ja kapeakatseiseksi. Opetus- ja tilaresurssit rajaavat tietysti vaihtoehtoja siinä, missä turvapaikanhakijoiden määrä ja vastaanottamisen aikataulukin. Olennaista olisi silti pohtia myös laajemmin sitä, miksi juuri kyläkoulua tai tiettyä kyläkoulua ja kylää halutaan käyttää kotouttamisen tukena, erityisesti silloin, kun toimintaa ollaan ensimmäistä kertaa käynnistämässä. Jo näiden kahden kohdekoulu perusteella nousee esiin selkeitä opetuksen vahvuuksia ja haasteita sekä vältettävissä olevia luontaisen kanssakäymisen rajoitteita (vrt. Kuva 4). Mahdollisuuksien mukaan

koulun kautta tapahtuvassa kotouttamisessakin on pyrittävä kaikki osapuolet kokoavaan ennakoivaan yhteistyöhön.

6.3. Moderni kyläkoulukonsepti ja kouluverkkosuunnittelu

Koulurakennukset ovat edustaneet usein vuosikymmeniä sivistämiseen painottunutta roolia niitä ympäröivässä yhteisössä. Kun tätä roolia rukataan kohti kylän yhteistä olohuonetta, haastetaan käsityksiä koulusta kunnan ohella myös kyläyhteisössä. Toisaalta uusiltakin ryhmiltä, kuten vapaa-ajan asukkailta, löytyisi kiinnostusta yhteistyölle koulujen kanssa, mikä voisi merkitä myös uusia resursseja toiminnan monipuolistamiseen.

Vapaa-ajan asukkaat, kausityöläiset tai muu maaseutukuntien tilastoissa näkymätön väestö (Rannikko 2014; viitattu pääluku 2) voi olla pakolaisperheiden tapaan kouluille tai opetustarjonnalle myös oppilasvoimavara. Esimerkiksi Olkiluodon työmaa toi ranskalaisen koulun Raumalle, tai Kumlinge mainosti aikanaan mahdollisuutta tehdä kesäasunnolla etätöitä ja tuoda lapset paikalliseen kouluun. Tätä mahdollisuutta myös pilotoitiin vanhassa Korppoon kunnassa etätöyökokeilun yhteydessä (Distansarbetaren-hanke 2006–2007, Brahea-keskus).

Kuntien hallintorakenteeseen on sisäistynyt näkökulma, jossa ajatellaan ensisijaisesti sektorikohtaisesti. Kokonaisuutta on vaikea nähdä yhden sektorin sisältä. Sivistysjohtajien haastattelussa myönnettiin kuitenkin halukkuus ja tarve toimialasektorien rajat ylittävään yhteistyöhön. Samoin ymmärrettiin säännöllisin väliajoin käytävän keskustelun mahdollisuus ennakoinnin apuna, vaikka samalla muistutettiin, että lopullinen tilanne aina eriyttää ja poliittinen päätöksenteko haastaa virkamiesvalmistelua. Tulkinnan vapautta sanotun ja sovitun osalta osattiin venyttää myös koulua puolustettaessa.

Alueen omaa aktiivisuutta pidettiin lähipalvelukeskuksen yhtenä lähtökohdana erityisesti maaseutuolosuhteissa. Vuorovaikutteinen koulun ja kouluverkon kehittäminen vaatisi uusia osallistumisen tapoja ja mahdollisuuksia asukkaille, jotta aito kuntalaisikumppanuus toteutuisi. Vapaaehtoisen aktiivisuuden ja toiminnan varassa oleva koulun toiminnan kehittäminen voi kuitenkin muodostua asukkaille raskaaksi, minkä vuoksi myös kunnan puolelta vaaditaan kumppanuuden toteuttamiseen erityistä osaamista. Ihastjärven kyläkoulun kehittämistä palvelukeskuksen suuntaan on perusteltu juuri mahdollisuudella pilotoida kuntalaisikumppanuuteen nojaava uusi paikallinen hallintatapa, jossa eri hallintosektorit etsivät yhteistyössä uusia rooleja.

Koulun olemassa olon perustelu palvelukeskuksena nostaa asukkaiden aktiivisuuden jopa aiempaa suurempaan rooliin. Samalla koulun oppilaaksiotto-

alue saa uuden merkityksen, kun sen avulla rajataan asukkaat ja muut toimijat, joiden odotetaan olevan aktiivisia koulun kehittäjiä. Kyse on samalla myös asiakaspohjan määrittelystä. Ristivetoa kehittämistyölle aiheuttaa, jos maankäytön suunnittelu sekä palvelu- ja kouluverkon kehittäminen nojautuvat keskittämiseen samalla kun korostetaan alueen asukkaiden omaa vastuuta omien palvelujensa kehittämisessä.

Kuvan 1 havainnollistama kouluverkon ja palveluverkon limittyminen vaatii entistä tarkempaa yhteensovittamista, jotta optimaaliset palveluiden saavuus- ja saavutettavuustavoitteet sekä oppilas- ja asiakastavoitteet kohtaisivat.

Johtopäätöksiä ja avauksia jatkokeskusteluun

7

■ Sami Tantarimäki

Toteutettu tutkimus kytkeytyy tai on kytkettävissä Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2014–2020 teemoihin, tavoitteisiin ja toimenpiteisiin. Kyläkoulu, kouluverkkoosuunnittelu, palvelurakenteen muutos, palveluiden järjestämisen uudet tavat, vapaa-ajan asukkaat ja maahanmuuttajat maaseudun mahdollisuutena ovat kaikki ohjelmassa mainittuna. Tässä mielessä tämän tutkimuksen tehtävä on ollut tarkastella kylä-, kunta- ja palvelukentän todellisuutta suhteessa näihin tunnistettaviin yhteisiin teemoihin ja niiden osalta kokonaisohjelmassa esitettyihin tavoitteisiin ja toimenpide-ehdotuksiin. Tarkoitus ei ole suinkaan tarttua jokaiseen sanaan tai yhtymäkohtaan, vaan nostaa keskusteluun ja pohdintaan keskeisiä huomioita yhtymäkohdista ja poikkeamista.

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman toimenpiteissä toivotaan kuntien sekä ottavan maaseudun huomioon strategioissaan nykyistä paremmin että osallistuvan paikalliseen kehittämiseen niin toimijana, osa-rahoittajana kuin vaikuttajanakin. Samoin peräänkuulutetaan pitkäjänteistä kouluverkkoosuunnittelua kuntien muuhun strategiatyöhön kytkeytyen, hallinnonalat ylittäen, ennakoiden ja avoimessa vuorovaikutuksessa asukkaiden kesken. Konkreettisena esimerkkinä koulu nähdään alueellisena palvelukeskuksena ja täten yhtenä keinona järjestää ja turvata resurssitehokkaasti julkisten ja yksityisten palveluiden saatavuus muuttuvassa kunta- ja palvelurakenteessa.

Perinteinen kyläkoulurakennus on yleensä paikallisen aktiivisuuden myötä syntyneen monenlaisen toiminnan keskus. Kyläkoulun kuntalähtöinen kehittäminen alueelliseksi palvelukeskukseksi edellyttää kuitenkin uutta ajattelun ja toiminnan mallia niin kylällä kuin kunnassa. Myös tilojen toimivuus tulee uudelleen arvioitavaksi. Kyläkoulun kehittämisen esteiksi haastatteluissa mainittiin pienet ja tarkoitukseen soveltumattomat tilat, jotka edellyttäisivät investointeja, sekä paikoin syrjäinen sijainti suhteessa tarvittavaan asiakaspohjaan. Tähän jat-

kopohdintana voisi esittää turvapaikanhakijalasten sijoittamisen tapaan vajaan käyttöisten koulutilojen hyödyntämistä, mutta tässäkin vajaakäyttöisyys kertoo jo valmiiksi jotakin väestöpohjasta ja kehittämisen mahdollisuuksista. Tässä myös oppilasohja ja asiakasohja kohtaavat. Palvelun kehittäminen tai uuden koulurakennuksen rakentaminen ei ole mielekäästä sinne, missä koulun oppilasmäärää ei ole saatu nousuun vuosien tai vuosikymmenien mahdollisuuksista huolimatta. Lakkautusuhka voi olla syy kehitykseen, mutta uhka voi olla myös seuraus kylän passiivisuudesta tai aktivoitumisesta vain vastarintaan.

Uuden koulurakennuksen kohdalla tilanne on toinen, ja mahdollisuudet rakennuksen monikäyttöisyyteen ja elinkaaren hyödyntämiseen moninaiset. Tämä mahdollisuus kuitenkin menetetään, jollei jo alkuun lähdetä toimialat ylittävästi ja yhdessä paikallisten asukkaiden kanssa miettimään rakennuksen palvelukäytön mahdollisuuksia. Näin päästään siihen modernin opetuksen ja monipalvelun malliin, mitä Kaarinan Piispanlähteellä ja Mikkelin Ihastjärvellä on tehty. Tällöinkin kehittäminen ja onnistuminen edellyttävät sitoutumista, pitkäjänteisyyttä ja kykyä muuttaa vanhoja toimintatapoja kaikilta osapuolilta. Kunnalta se vaatii kokonaisvaltaista toimintatapaa, jossa erilaiset palvelutehtävät, kuten kaavoitus, kuntamarkkinointi ja kouluverkkosuunnittelu tukevat toistensa tavoitteita. Viime kädessä kyse on aluekehityksen strategisesta johtamisesta. Kuntatalouden tai peräti yksittäisten hallintokuntien säästötarpeisiin vedoten voidaan poliittisia linjauksia kuitenkin muuttaa nopeastikin, mikä osaltaan voi vetää mattoa alta kuntien imagonrakentamiselta.

Uuden ”koulupalvelukeskuksen” rakentaminen tai alueellisen palvelukeskuksen kehittäminen joidenkin koulujen yhteyteen voi luoda mielikuvaa alueellisesti epätasa-arvoisista investoinneista, tai sitten olla täysin perusteltua riippuen siitä, kuinka asia esitetään. Vastaavasti maaseudun harvennevan koulu- ja palveluverkon keskellä uusi koulurakennus tai koulurakennuksen uusi rooli on lähialueen yhteinen mahdollisuus, mikäli näin halutaan nähdä ja ymmärtää. Yhden kohdekoulun kohdalla näin todettiin tapahtuneen.

Maahanmuuttajia kaivataan maaseutualueiden väestökehityksen saamiseksi kestäväälle pohjalle. Samalla maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa kuitenkin myönnetään työperäinen maahanmuutto maaseudun kannalta haastavaksi, sillä maahanmuuttajien keskittyminen kaupunkeihin tukee huonosti maaseudun työvoiman tarjontaa. Suomeen suuntautuva maahanmuutto on kaikkineenkin varsin vähäistä suhteessa moniin Euroopan maihin, mikä sekin antaa mittasuhteita todellisiin mahdollisuuksiin sekä myönteisessä että kielteisessä merkityksessään.

Maaseudulla, kuten kaupungeissakin, tarvitaan tuottavaa työikäistä väestöä, mutta millaisia realiteetteja tämän toiveen taustalla on ajatellen esimerkiksi yleisiä ehtojen suhdannevaihteluineen. Missä määrin huomioidaan erilaiset maahanmuuton syyt ja muuttajien statukset, jotka vaikuttavat asumisen ja liik-

kuvuuden suuntiin? Entä missä määrin pakolaisia vastaanottavilla paikkakunnilla on kulttuurienvälistä osaamista ja onko sen mahdollinen puuttuminen este hyvälle yhteistoiminnalle vai ei? Mänttä-Vilppulan ja Punkalaitumen koulukokemusten mukaan *”usein on joutunut turvautumaan maalaisjärkeen”* tilanteita ratkoessa, kun koulutusta teemaan ei välttämättä ole.

Muutos kyläkoulun, kylän tai kunnan myönteisestä elävöittämisestä aidoksi elinvoimaksi edellyttää paitsi pitkäjänteisyyttä kaikilta osapuolilta, myös ymmärrystä siitä kokonaiskuvasta, mitä maaseudun maahanmuutto ja monikulttuurisuus todella tarkoittaa, vaatii ja mahdollistaa niin kohdealueelle kuin tulijoille. Pitkäjänteistä kehittämistä ajatellen keskeistä on pystyä vastaamaan tietotaidon ohella siihen, mitä mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisilla on olla rakentamassa koulujen, kylien ja kuntien tulevaisuutta asukkaina, vaikuttajina ja yhteisön jäseninä. Maaseutukunnalle tai kyläkoululle maahanmuutto nähdään lisäarvona, mutta mitä lisäarvoa maaseudusta on maahanmuuttajalle?

Vuorovaikutteisen kouluverkko-suunnittelun toimintakulttuuri on olemassa ainakin paperilla, sillä jo kohdekuntien strategioiden laajapohjainen valmistelu osoittaa halukkuuden kuunnella ja keskustella. Askel pidemmällä ollaan Punkalaitumen ja Virtain tapaisissa kunnissa, joissa kouluverkko-suunnittelun pelisääntöjä kirjataan tarkemmin näkyviin. Suunta on siis tiedossa, mutta matkaa vielä on toimivaan ennakkoinnista jälkiarvioon ja jälkihoitoon etenevän kokonaisuuden toteutukseen.

Kuntalaiskumppanuutta tukevilta yhteistyöfoorumeilta odotetaan monipuolisuutta ja herkkyyttä, jotta uusia asukasryhmiä tavoitettaisiin ja saataisiin mukaan. Paikallisilta asukkailta ja organisaatioilta taas odotetaan yhteistyökykyä koulun kanssa. Ihastjärven koulurakennuksen siirrettävyys on asutuksen ja palveluiden painotusten muutoksia ajatellen oivaltavaa huomisen ajattelua. Koulun siirrettävyyttä ei voi kuitenkaan käyttää uhkakeinona, jolla paikallista aktiivisuutta saataisiin puristettua yhteiskunnan käyttöön. Päinvastoin, kumppanuus toimii vain vastavuoroisena ja ilman jatkuvaa vuoropuhelua ei kumppanuuskaan toimi.

Kyläkoulukeskustelun olennaisimmat muutokset liittyvät kouluvalintoihin, kouluyhteisön uudelleen määrittymiseen ja kyläkoulun uusiin mahdollisuuksiin. Koulumaailmaa yhdistävien teemojen myötä kyläkoulukeskustelu valtavirtaistuu. Vastavirtaan keskustelu taas kulkee ennen kaikkea suhteessa itseensä: puheenaiheena kun voi olla muukin kuin lakkautus tai oman kyläkoulun puolustaminen.

Lapsiperheet miettivät mikä koulu kulloinkin on se lähin ja omin. Myös maaseudulla, jossa lähin koulu yleensä valitaan. Maalla pienen koulun kohdalla valintojen vaikutus voi olla toimintakyvyn kannalta hyvinkin ratkaisevaa, mutta vastaavasti kaupungeissakin osa yhteisöistä ja alueista on luonteeltaan jatkuvassa muutoksessa ja siksi jo valmiiksi eri tavoin haavoittuvaisia. Siksi koulu-

verkkoa suunniteltaessa on keskusteltava myös siitä, miten esitetyt vaihtoehdot ja todelliset valinnat kohtaavat, mikä mahdollisia eroja selittää ja miten tämä vastaa aluekehittämisen tavoitteita.

Koulun valintaan vaikuttavat useat tekijät, joista selkeimpiä ovat koulun toiminnan ja alueen antama mielikuva, varmuus koulun toiminnan jatkumisesta, lasten yksilölliset erikoistumisvalinnat, elämäntilanteen muutokset sekä yksinkertaisesti arjen sujuvuuden kannalta helpoin ratkaisu. Valintatilanteeseen voi myös ajautua tai tulla ajetuksi. Esimerkiksi koulun lakkauttamisuhka tai päätös vaikuttaa aina siihen, millaiseksi alueen tuleva kehitys muotoutuu ja kenen tarpeisiin aluetta sen jälkeen voidaan ajatella. Vastaavasti koulun säilyttäminen, opetuksen tukeminen ja aluekeskusroolin vahvistaminen voivat olla tekijöitä, joilla edesautetaan kylien tai asuinalueiden elinvoimaisuuden, vetovoimaisuuden ja arvon säilymistä. Jälkimmäinen selittää osaltaan sitä, miksi uhkakuvissa muutokseen sopeutuminen saattaa olla vanhemmille lapsia vaikeampaa.

Jatkokeskustelua ajatellen tämän tutkimuksen mukaiset havainnot väliaikaisesta koulun toiminnan tukemisesta, monikulttuurisuuden mahdollisuuksiin liittyvistä näkemyseroista tai uuteenkin koulurakennukseen liittyvästä kitkasta herättävät kysymyksiä kunta- ja kouluverkko-suunnittelun perimmäisistä motiiveista ja pyrkimyksistä. Uskotaanko kunnassa itsekään näihin valintoihin, tehdäänkö muodollisia kädenojennuksia kouluille ja kylille vai haetaanko aidosti kokeillen uusia, strategisia valintoja tukevia ratkaisuja? Palataan yhteen tutkimuksen lähtökohtaan, eli pohdintaan siitä, kuinka sattumanvaraisia tai suunnitelmallisia havaitut myönteiset mahdollisuudet lopulta ovat. Esimerkkien perusteella vastaus on, että molempia; mutta myös siten, että suunnitelmallisuudessaankin toiminta vaikuttaa sattumanvaraiselta.

Koulutuspalvelut tulisi edelleen nähdä investointina tulevaisuuteen eikä ainoastaan kuluerinä. Samoin tulisi nähdä koulurakennus investointina aluekehitykseen; ei vain yhden kulmakunnan kehitykseen, vaan laajojenkin maa-seutukaupunkien mahdollisuuksiin tarjota erityyppisiä ja houkuttelevia asuinpaikkoja erilaisille asukkaille. Tässä kouluverkko-suunnittelun, alueiden käytön suunnittelun ja kunnan strategisen suunnittelun tulisi olla keskenään linjassa.

Jo pelkän taloudenkin nimissä on nähtävä eri raja-aidat ylittävän yhteistyön ja synergian mahdollisuudet, jotta alueellisen ja opetuksellisen tasa-arvon nimissä palveluiden saatavuus ja saavutettavuus voidaan taata mahdollisimman kattavasti ja resurssitehokkaasti. Kuntien strategioita lukiessa yhdessä tekeminen vaikuttaa jo sujuvan ja sen puolesta kovasti puhutaan paremman kuntayhteisön hengessä. Kouluverkko-suunnittelun on siis muututtava siinä, missä yhteiskunnan, kuntakentän ja koulukeskustelun, tai luokkahuoneen, opetusteknologian, opetusmenetelmien ja koulun roolissaan. Muuttumattomuuden viimeisen linnakkeen ja pelkästään kriisien kautta etenemisen voi jo jättää.

KYLÄKOULU

- voi olla edelleen kylänsä sydän, mutta se myös elää ja muuttuu ajassa, paikassa ja ihmisissä

KYLÄKOULUKESKUSTELU

- voi koskea myönteisiäkin mahdollisuuksia
- ei ole enää vain lähikoulun puolustamista
- sisältää samaa koulu valintakeskustelua kuin kaupungeissakin

MONIKULTTUURISUUS

- kyläkoululla on keskeinen rooli monikulttuurisuuden ja uuden yhteisöllisyyden edistämisen solmukohtana, koska lapset sopeutuvat vanhempia helpommin ja sitä myötä koulut kylää paremmin
- nähdään elinvoimaisuuden edistäjänä, mutta jää helposti satunnaisen elävöittämisen tasolle
- vaatii oikean asenteen lisäksi osaamista ja ymmärrystä

KOULU ALUEELLISENA PALVELUKESKUKSENA

- ei ole sama rooli kuin perinteisellä kyläkoululla monen paikallisen toiminnan keskuksena
- perustuu kylän ja kunnan uudenlaiseen kumppanuuteen ja vastuunottoon
- on kokonaisuus, jota on vaikea nähdä sektoreiden sisältä. Muutos pelkästä sivistävästä roolista laajempaan palvelutehtävään haastaa myös nykyistä kohderyhmää, mutta voi tuoda mukanaan uusia kohderyhmiä.

KOULUVERKKOSUUNNITTELU

- tulisi nähdä sekä ennakoivana, vuorovaikutteisena, arvioivana ja kouluratkaisujen jälkihoidon kattavana prosessina, että luontevana osana kunnan vuorovaikutteisuutta tavoittelevaa toimintakulttuuria.
- on oltava linjassa kunnan alueidenkäytön suunnittelun ja kuntamarkkinoinnin kanssa, koska koululla koetaan olevan vaikutus yhteisöllisyyden ohella koko kunnan vetovoimaan ja arvoon asuinpaikkana
- mittaa, kuinka sektorijattelu toimii strategian mukaisen kokonaiskuvan jalkauttamisessa

Liite 1. Kohdekuntien avainluvut (Tilastokeskus 2014).

	Mänttä-Vilppula	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	535	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	81,1	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	10 898	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	-2,0	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	13,2	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	58,3	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	28,5	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,2	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	1,6	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	-183	0
Syntyneiden enemmitys, henkilöä 2013	-74	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	3 044	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	23 627	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	5 519	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	24,1	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	65,1	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	1 654	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	62,0	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	19,0	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	4 539	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	51,8	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	13,8	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	4 033	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	79,4	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	2,9	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	37,9	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	58,3	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	0,9	1,3
Taloudellinen huoltosuhde, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,76	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	34,8	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	631	352 299

	Punkalaidun	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	361	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	41,0	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	3 173	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	-0,9	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	13,3	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	56,9	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	29,8	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,1	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	2,9	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	-16	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	-38	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	849	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	20 841	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	1 531	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	18,0	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	90,9	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	547	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	59,2	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	17,7	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	1 069	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	56,9	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	7,1	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	1 225	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	63,9	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	27,6	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	25,7	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	45,8	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	0,8	1,3
Taloudellinen huoltosuhde, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,61	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	36,2	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	426	352 299

	Mikkeli	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	2 549	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	79,0	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	54 635	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	0,2	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	14,7	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	62,9	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	22,4	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,1	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	1,9	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	38	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	-61	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	14 851	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	24 184	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	27 355	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	30,4	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	56,4	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	10 288	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	69,6	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	27,7	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	23 411	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	57,1	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	12,1	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	22 423	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	90,3	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	3,9	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	20,4	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	74,5	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	1,2	1,3
Taloudellinen huoltosuhte, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,43	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	28,2	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	3 362	352 299

	Huittinen	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	533	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	68,5	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	10 543	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	-0,8	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	14,6	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	60,5	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	24,9	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,1	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	2,4	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	-23	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	-67	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	2 903	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	22 947	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	5 168	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	20,7	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	80,0	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	494	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	62,4	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	20,4	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	4 446	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	59,0	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	8,4	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	4 406	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	70,5	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	11,0	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	27,7	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	59,8	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	1,5	1,3
Taloudellinen huoltosuhde, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,41	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	30,2	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	1 191	352 299

	Virrat	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	1 162	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	51,8	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	7 280	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	-1,4	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	13,3	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	56,4	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	30,3	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,2	5,3
Ulkomaisten kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	1,5	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	-67	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	-36	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	1 997	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	21 108	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	3 607	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	24,4	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	72,6	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	2 619	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	61,3	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	19,7	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	2 510	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	50,6	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	12,7	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	2 596	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	78,5	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	12,4	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	29,1	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	56,5	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	2,1	1,3
Taloudellinen huoltosuhte, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,84	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	36,4	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	644	352 299

	Nousiainen	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	199	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	66,0	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	4 872	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	0,5	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	21,5	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	62,8	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	15,7	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	0,7	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	1,0	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	0	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	28	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	1 430	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	26 678	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	1 935	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	9,8	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	91,3	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	290	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	68,5	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	23,7	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	1 124	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	70,2	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	6,0	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	2 301	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	27,7	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	12,9	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	14,9	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	70,5	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	1,8	1,3
Taloudellinen huoltosuhde, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,11	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	20,0	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	391	352 299

	Kaarina	Koko maa
Maapinta-ala, km ² 1.1.2013	150	303 891
Taajama-aste, % 1.1.2012	94,5	84,7
Väestö		
Väkiluku 31.12.2013	31 798	5 451 270
Väkiluvun muutos, % 2012 - 2013	1,4	0,5
0-14 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	19,5	16,4
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	62,5	64,2
65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä, % 31.12.2013	18,0	19,4
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	4,1	5,3
Ulkomaiden kansalaisten osuus väestöstä, % 31.12.2013	2,1	3,8
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä 2013	284	0
Syntyneiden enemmisyys, henkilöä 2013	116	6 662
Perheiden lukumäärä 31.12.2013	9 251	1 471 085
Valtionveronalaiset tulot, euroa/tulonsaaja 2011	30 490	26 555
Asuminen		
Asuntokuntien lukumäärä 31.12.2013	13 779	2 599 613
Vuokra-asunnossa asuvien asuntokuntien osuus, % 31.12.2012	15,2	30,5
Rivi- ja pientaloissa asuvien asuntokuntien osuus asuntokunnista, % 31.12.2013	68,5	54,0
Kesämökkien lukumäärä 31.12.2013	784	498 694
Koulutus		
Vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	71,2	68,5
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, % 31.12.2012	34,8	28,7
Työmarkkinat		
Kunnassa olevien työpaikkojen lukumäärä 31.12.2011	9 487	2 354 422
Työllisten osuus 18-74-vuotiaista, % 31.12.2012	65,2	60,1
Työttömyysaste, % 31.12.2012	7,5	10,7
Kunnassa asuvan työllisen työvoiman määrä 31.12.2012	14 243	2 339 904
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus työllisestä työvoimasta, % 31.12. 2011	28,7	67,0
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	1,6	3,5
Jalostuksen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	31,2	22,1
Palvelujen työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	65,4	73,1
Toimialaltaan tuntemattomien työpaikkojen osuus, % 31.12.2011	1,8	1,3
Taloudellinen huoltosuhte, työvoiman ulkopuolella tai työttömänä olevat yhtä työllistä kohti 31.12.2012	1,20	1,32
Eläkkeellä olevien osuus väestöstä, % 31.12.2012	21,7	24,2
Yritykset		
Yritystoimipaikkojen lukumäärä 2012	1 811	352 299

**Sami Tantarimäki, Sirkka Komulainen,
Manu Rantanen ja Elli Heikkilä**

Vastavirtaan ja valtavirtaan – avauksia kyläkoulukeskusteluun

Myönteinen näkökulma on harvinainen valopilkku suomalaisessa perin mustavalkoisessa kyläkoulu- ja kouluverkkokeskustelussa. Juuri tämä teki asiasta mielenkiintoisen ja tutkimisen arvoisen. Vastavirtaan ja valtavirtaan -julkaisu on Kyläkoulun muuttuva rooli muuttuvassa kuntakentässä -tutkimuksen loppuraportti.

Tässä julkaisussa kyläkoulukeskustelun, monikulttuurisuuden, uuden kyläkoulurakennuksen, uuden palvelukonseptin ja kylä-käsitteen kautta avataan sitä, mitkä tekijät tänä päivänä voivat vaikuttaa kyläkoulun roolin muutokseen ja mitä muutos käytännössä voi tarkoittaa eri osapuolille. Kyläkoulua laajemmin kyse on siitä, miten kohdekoulujen näköinen todellisuus vastaa tavoitteita, joita kunnat ja valtakunnan tason maaseudun kehittäminen ovat itselleen asettaneet.

Koulumaailmaa yhdistävien teemojen myötä kyläkoulukeskustelu valtavirtaistuu. Vastavirtaan keskustelu taas kulkee ennen kaikkea suhteessa itseensä: puheenaiheena kun voi olla muikin kuin lakkautus tai oman kyläkoulun puolustaminen.

Turun yliopisto
University of Turku

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Institute of Migration
www.siirtolaisuusinstituutti.fi

ISBN 978-952-5889-80-2 (painettu)
ISBN 978-952-5889-81-9 (verkkoversio)
ISSN 0356-9659